

**ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ
ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ**

**ΤΜΗΜΑ ΔΙΕΘΝΩΝ, ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΚΑΙ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
Π.Μ.Σ. ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΗ ΔΙΑΚΥΒΕΡΝΗΣΗ ΚΑΙ ΒΙΩΣΙΜΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ**

**ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ:
«ΒΙΩΣΙΜΕΣ ΠΟΛΕΙΣ ΚΑΙ ΒΙΩΣΙΜΗ ΤΟΠΙΚΗ ΑΥΤΟΔΙΟΙΚΗΣΗ»**

ΣΥΓΓΡΑΦΗ: ΤΑΚΟΥΡ ΕΙΡΗΝΗ (Α.Μ.: 1214Μ107)

ΤΡΙΜΕΛΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗ:

**Καθηγητής ΤΣΑΛΤΑΣ ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ - Επιβλέπων
Επ.Καθηγήτρια ΚΑΡΑΓΕΩΡΓΟΥ ΒΑΣΙΛΙΚΗ-Μέλος
Δρ. ΠΛΑΤΙΑΣ ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΣ - Μέλος**

Αθήνα 2016

Πίνακας περιεχομένων

Ευχαριστίες.....	5
Συντμήσεις.....	6
Εισαγωγή:.....	8
Introduction.....	8
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1 - Συνοπτικά ζητούμενα της μελέτης.....	10
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2 – Αστικός χώρος και βιωσιμότητα.....	11
2.1 Εισαγωγικές παρατηρήσεις.....	11
2.2 Τι είναι η πόλη.....	14
2.2.1 Η έννοια της αστικής περιφέρειας.....	15
2.2.2 Ο αστικός χώρος.....	18
2.3 Η αρμονική συνύπαρξη σε μια αστική κοινωνία.....	19
2.4 Πολεοδομικός σχεδιασμός και η συμβολή του στην ποιότητα ζωής.....	21
2.5 Βασικές παράμετροι βιωσιμότητας σε μια πόλη.....	22
2.6 Ένα σύγχρονο πρόβλημα: Η γήρανση του ευρωπαϊκού πληθυσμού.....	24
Κεφάλαιο 3 - Πόλη και βιώσιμη ανάπτυξη: από ποιους και για ποιους.....	25
3.1 Διεύρυνση της συμμετοχής στη λήψη αποφάσεων ως αρχή διακυβέρνησης. 25	
3.1.2 Συμμετοχικός προϋπολογισμός και η εφαρμογή του.....	28
3.2 Ευρωπαϊκή εμπειρία από τη συμμετοχή στο στρατηγικό σχεδιασμό βιώσιμων πόλεων.....	29
3.3 Σύγχρονα κοινωνικά κινήματα για το δικαίωμα στην πόλη.....	32
3.4 Συμπεράσματα.....	34
Κεφάλαιο 4 -Τοπική Αυτοδιοίκηση.....	35
4.1 Εισαγωγικές παρατηρήσεις.....	35
4.2 Δομές χωρικής διακυβέρνησης σε ευρωπαϊκό και εθνικό επίπεδο.....	36

4.2.1 Χάραξη της περιφερειακής πολιτικής της Ευρωπαϊκής Ένωσης.....	42
4.2.2 Κύριοι άξονες και στόχοι.....	45
4.3 Χρηματοδοτικά εργαλεία και χρηματοδοτικές προτεραιότητες.....	46
Κεφάλαιο 5 - Η περιφερειακή πολιτική στην Ελλάδα.....	53
5.1 Εισαγωγικές παρατηρήσεις.....	53
5.2 Θεσμικό πλαίσιο.....	56
5.3 Άσκηση πολιτικής και οικονομικοί πόροι των Οργανισμών Τοπικής Αυτοδιοίκησης.....	63
5.4 Συμπεράσματα.....	70
Κεφάλαιο 6 - Η βιώσιμη ανάπτυξη ως κεντρική επιδίωξη της Ε.Ε.....	72
6.1 Κοινό Στρατηγικό Πλαίσιο ΕΕ μέχρι το 2020 – στόχοι και προτεραιότητες.....	72
6.2 Μορφές συνεργασίας: Συμπράξεις Δημόσιου και Ιδιωτικού Τομέα.....	74
6.3 Συμπεράσματα.....	81
Κεφάλαιο 7 - Οι μεγάλες προκλήσεις σε περιόδους κρίσης και οι καινοτόμοι χειρισμοί από πλευράς Τοπικής Αυτοδιοίκησης για μια βιώσιμη πόλη.....	81
7.1 Εισαγωγικές παρατηρήσεις.....	81
7.2 Δράσεις και επιλέξιμες περιοχές παρέμβασης αστικής ανάπτυξης και κοινωνικής συνοχής.....	85
7.2.1 Περιβάλλον και Ποιότητα Ζωής.....	85
7.2.2 Τοπική Οικονομία και Απασχόληση.....	92
7.2.3 Κοινωνική Πολιτική, Υγεία, Παιδεία, Πολιτισμός & Αθλητισμός.....	97
7.3 Απορρύθμιση του χωρικού σχεδιασμού μέσω αναπλάσεων και fast track επενδύσεων.....	99
7.4 Συμπεράσματα.....	102
Επίλογος - Γενικά Συμπεράσματα.....	104
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	109
Α) Ελληνική.....	109

i) Βιβλία.....	109
ii) Άρθρα/ Συμβολές σε Συλλογικούς Τόμους.....	111
B) Ξενόγλωσση.....	112
i) Βιβλία.....	112
Δ) Εκθέσεις, Μελέτες, Αναφορές.....	112
Ε) Άλλες Πηγές.....	116
ΣΤ) Ηλεκτρονικές Πηγές.....	117

Ευχαριστίες

Αισθάνομαι τη βαθιά ανάγκη να ευχαριστήσω τον επιβλέποντα Καθηγητή μου κ. Γρηγόρη Ι. Τσάλτα, ο οποίος μου εμπιστεύτηκε την εκπόνηση της παρούσας εργασίας και οι επιστημονικές του κατευθύνσεις υπήρξαν καθοριστικές για την ολοκλήρωσή της. Και πρωθύστερα, ωστόσο, οι διαλέξεις του στα πλαίσια του μεταπτυχιακού «Περιβαλλοντική Διακυβέρνηση και Βιώσιμη Ανάπτυξη», αλλά και οι εισηγήσεις όλων των διδασκόντων και υποψηφίων διδασκόντων έθεσαν σε νέα τροχιά τον τρόπο σκέψης μου και τη μεθοδολογία έρευνας. Τους ευχαριστώ όλους θερμά τόσο για το παράθυρο γνώσης που μου άνοιξαν όσο και για την κριτική θεώρηση των πραγμάτων που μου προσέφεραν. Τέλος, θέλω να ευχαριστήσω το σύζυγό μου, Γιάννη Τσουκαλά, ο οποίος σε όλες μου τις προσπάθειες είναι πάντα συμπαραστάτης και υποστηρικτής.

Συντμήσεις

Ελληνικές

ΑΕΕ	Ακαθάριστο Εθνικό Εισόδημα
ΕΑΣ	Εθνική Αρχή Συντονισμού
ΕΓΤΑΑ	Ευρωπαϊκό Γεωργικό Ταμείο Αγροτικής Ανάπτυξης
ΕΔΑ	Ενδιάμεση Διαχειριστική Αρχή
ΕΔΕΤ	Ευρωπαϊκά Διαρθρωτικά και Επενδυτικά Ταμεία ή Ταμεία ΚΣΠ, τα Ταμεία του ΚΣΠ στην προγραμματική περίοδο 2014 - 2020 είναι το ΕΤΠΑ, το ΕΚΤ, το ΕΓΤΑΑ, το ΕΤΘΑ και το Ταμείο Συνοχής
ΕΕ	Ευρωπαϊκή Ένωση
ΕΕΠ	Ενιαία Ευρωπαϊκή Πράξη
ΕΕΤΑΑ	Ελληνική Εταιρεία Τοπικής Ανάπτυξης και Αυτοδιοίκησης
ΕΚΤ	Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο
ΕΣΠΑ	Ευρωπαϊκό Σύμφωνο για το Πλαίσιο της Ανάπτυξης
ΕΤΘΑ	Ευρωπαϊκό Ταμείο Θάλασσας και Αλιείας
ΕτΠ	Ένωση των Περιφερειών
ΕΤΠΑ	Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης
ΚΕΔΕ	Κεντρική Ένωση Δήμων Ελλάδας
ΚΠΣ	Κοινωνικό Πλαίσιο Στήριξης
ΚΣΠ	Κοινό Στρατηγικό Πλαίσιο
ΜΚΟ	Μη Κυβερνητική Οργάνωση
ΜΟΠ	Μεσογειακά Ολοκληρωμένα Προγράμματα
ΝΠΔΔ	Νομικό Πρόσωπο Δημοσίου Δικαίου
ΝΠΙΔ	Νομικό Πρόσωπο Ιδιωτικού Δικαίου
ΟΣΑΑ	Ολοκληρωμένα Σχέδια Αστικής Ανάπτυξης
ΟΤΑ	Οργανισμός Τοπικής Αυτοδιοίκησης
ΟΧΕ	Ολοκληρωμένη Χωρική Επένδυση
ΠΕΠ	Περιφερειακό Επιχειρησιακό Πρόγραμμα
ΡΣΑ	Ρυθμιστικό Σχέδιο Αθήνας
ΣΠ	Συμμετοχικός Προϋπολογισμός
ΤΑ	Ταμείο Συνοχής
ΤτΕ	Τράπεζα της Ελλάδας

Ξενόγλωσσες

CLLD	Community Lead Local Development ή Τοπική

	Ανάπτυξη με πρωτοβουλία τοπικών κοινοτήτων
ECOSOC	Economic and Social Council
FAO	Food and Agriculture Organization of the United Nations
HDR	Human Development Report
ICLEI	International Council for Local Environmental Initiatives
IPCC	Intergovernmental Panel on Climate Change
LA21	Local Agenda 21
OECD	Organisation for Economic Co-operation and Development
UNEP	United Nations Environmental Programme
UN-HABITAT	United Nations Human Settlements Programme
WHO	World Health Organization
WSSD	World Summit on Sustainable Development
WUF	World Urban Forum

Εισαγωγή:

Πλέον των 2/3 του συνόλου του ευρωπαϊκού πληθυσμού διαβιεί σε αστικές περιοχές, γεγονός που καθιστά την ευρωπαϊκή ήπειρο μία από τις πλέον αστικοποιημένες του κόσμου. Είναι πρόκληση για τις ευρωπαϊκές πόλεις του αύριο να αποκτήσουν κοινωνική συνοχή, να λειτουργούν χωρίς κοινωνικούς αποκλεισμούς, να είναι σε θέση να προσφέρουν εργασία, υγειονομικές υπηρεσίες, εκπαίδευση και υπηρεσίες πολιτισμού στους πολίτες τους. Αποτελούν σημαντικές μεταβλητές στην ευρωπαϊκή οικονομική μεγέθυνση και προσφέρονται κατεξοχήν για εφαρμογή πολιτικών εξοικονόμησης ενέργειας καθώς και περιβαλλοντικής ανάπτυξης.

Ειδικά, σήμερα, η ευρωπαϊκή πόλη αντιμετωπίζει μια σειρά σημαντικών ζητημάτων που την απομακρύνουν από το ζητούμενο της βιώσιμης ανάπτυξής της. Τέτοια προβλήματα είναι η συρρίκνωση της οικονομίας λόγω οικονομικής κρίσης, η ανεργία, η φτωχοποίηση όλο και μεγαλύτερου μέρους του πληθυσμού, η αύξηση των ανισοτήτων, ο κοινωνικός αποκλεισμός και η περιθωριοποίηση ομάδων χαμηλού εισοδήματος.¹

Introduction

More than the 2/3 of the entire European population lives in urban areas, making Europe one of the most urbanized continents in the world. Thus, it is a challenge for the European cities of tomorrow to gain social cohesion, to erase social exclusion, to create working positions, to offer health services, education and cultural services to their citizens. These are critical variables for the European growth and they contribute to the implementation of energy saving policies and environmental development.

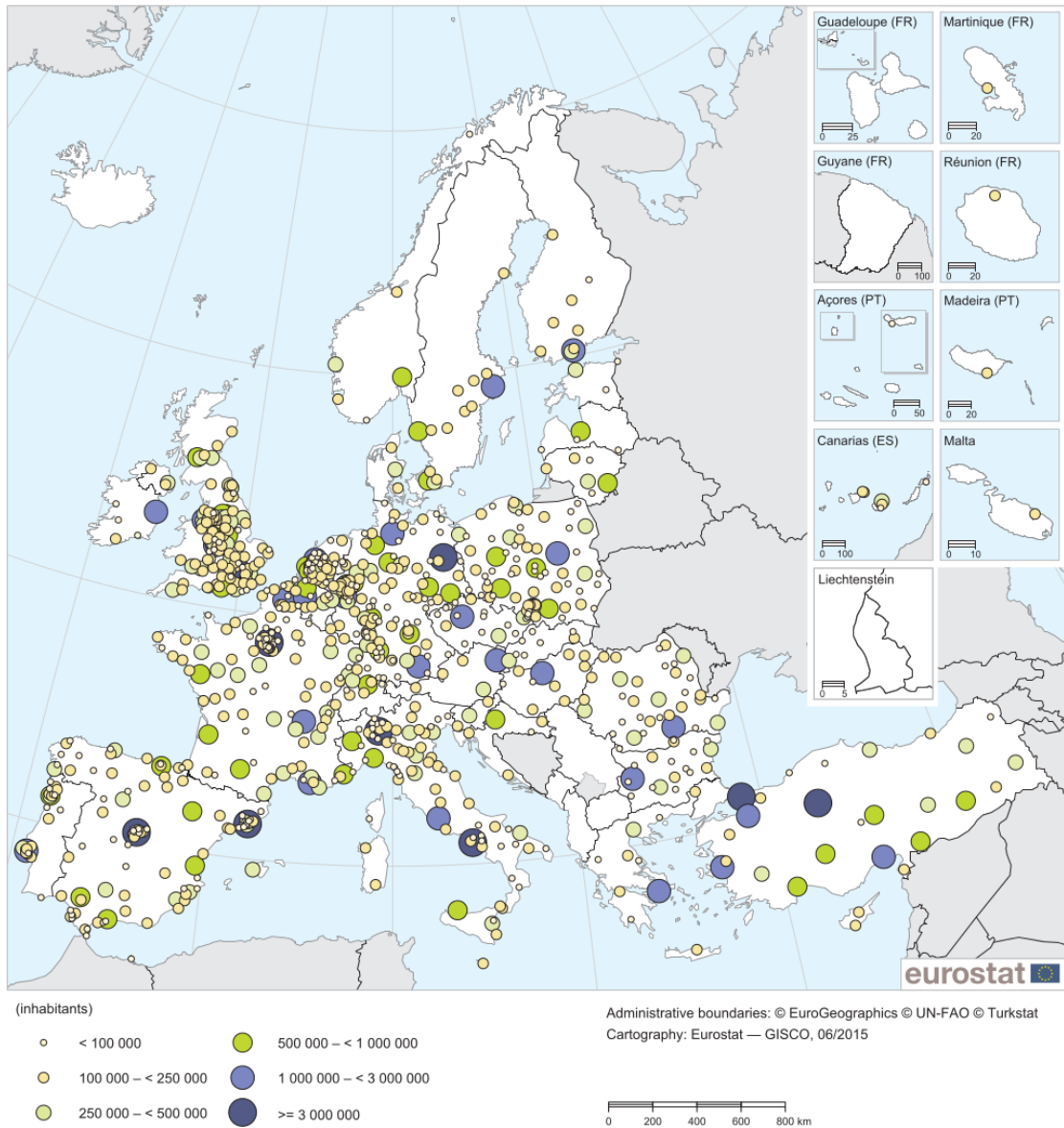
Especially today, the European city faces a number of important issues that move them away from the intended sustainable development. Such problems shrink the economy due to the economic crisis, the unemployment, the poverty which increasingly affects a larger part of the population, the rise of the inequality, the social exclusion and the marginalization of low income social groups.

---

¹ Ευρωπαϊκή Ένωση – Περιφερειακή πολιτική, Πόλεις του αύριο: Προκλήσεις, Οράματα, η πορεία μπροστά, 2011

Resident population in European cities, 1 January 2012 (*)
(inhabitants)

(*) Luxembourg: 2015. Denmark, Portugal and Norway: 2013. Ireland, France and Sweden (see exceptions that follow): 2011. Greece, Cyprus, Malta and Austria: 2009. Västerås (SE), Norrköping (SE), Helsingborg (SE), Lund (SE) and Borås (SE): 2008. Turkey: 2004. Croatia: 2001. Dublin, Athina, Barcelona, Bilbao, Paris, Milano, Napoli, Amsterdam, Rotterdam, Lisboa, Porto, Helsinki / Helsingfors, Stockholm, London, Liverpool, Manchester, Leicester, Portsmouth, Nottingham, Southend-on-Sea, Reading, Preston, Zürich, Genève, Basel, Bern, Lausanne, Luzern and Lugano: greater city. Bulgaria, Ireland, Greece, Paris, Latvia, Lithuania, Malta, Poland, Portugal, the United Kingdom and Turkey: estimates.

Source: Eurostat (online data code: [urb_cp01](#))

Εικόνα 1. Κάτοικοι στις ευρωπαϊκές πόλεις την 01/01/2012 (Διαθέσιμη στο http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/images/2/22/Resident_population_in_European_cities_2012_1_January_2012_28C2B929_28inhabitants29_RYB15.png)

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1 - Συνοπτικά ζητούμενα της μελέτης

Μία από τις πλέον κρίσιμες σύγχρονες προβληματικές είναι ότι το 50% του παγκόσμιου πληθυσμού διαβιεί σε πόλεις, ενώ τόσο η πληθυσμιακή έκρηξη όσο και η αυξητική τάση της αστικοποίησης υποδεικνύουν ότι το ποσοστό αυτό θα ανέλθει σε 70% έως το 2050. Δεν είναι τυχαίο ότι στους SDGs εντάσσεται η δημιουργία πόλεων και οικισμών, χωρίς αποκλεισμούς, ασφαλείς, ανθεκτικοί και βιώσιμοι. Εν πρώτοις θα επιχειρηθεί να αναλυθεί συνοπτικά η έννοια της πόλης και του αστικού χώρου, να εντοπιστούν τα οφέλη του χωρικού σχεδιασμού και να γίνει αναφορά στα χαρακτηριστικά των βιώσιμων πόλεων. Ειδική αναφορά θα γίνει στο φαινόμενο της γήρανσης του πληθυσμού στην Ευρώπη.

Στη συνέχεια διερευνάται η σημασία της συμμετοχής των πολιτών στη διακυβέρνηση των τοπικών κοινωνιών, με ποιο τρόπο η ενεργοποίησή τους μειώνει τυχόν έλλειμμα δημοκρατίας και πώς συμβάλλει στη διαφάνεια και λογοδοσία των Τοπικών Αρχών.

Κατόπιν, γίνεται προσπάθεια εύρεσης των ρόλων της Τοπικής Αυτοδιοίκησης για τη μετατροπή των πόλεων σε βιώσιμες μέσω ενός ευρύτερου χωροταξικού σχεδιασμού και μέσω της παροχής υπηρεσιών ικανών να διατηρήσουν και να ενισχύσουν τον κοινωνικό ιστό. Γίνεται αναφορά και στα χρηματοδοτικά εργαλεία που έχουν στη διάθεσή της. Η εργασία συνεχίζεται με διερεύνηση του θεσμικού πλαισίου περιφερειακής πολιτικής στη χώρα μας, των οικονομικών πόρων που διαχειρίζονται οι ΟΤΑ και τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν στην άσκηση πολιτικής.

Παρακάτω, μελετάται η ένταξη της χωροταξίας στην ευρωπαϊκή ατζέντα με την οποία προωθείται ο καλύτερος συντονισμός των κοινοτικών πολιτικών και ενισχύονται οι κοινοτικές δράσεις σε τομείς που έχουν αντίκτυπο στις ζωές των ευρωπαϊών πολιτών με στόχο της βιώσιμη ανάπτυξη.

Τέλος, επιχειρείται η διερεύνηση των σύγχρονων προκλήσεων και προβληματικών στην πορεία προς τη βιωσιμότητα των πόλεων,, με ειδική μνεία στο σύγχρονο πρόβλημα των ιδιαίτερα αυξημένων μεταναστευτικών και προσφυγικών ροών και η

εργασία ολοκληρώνεται με την κριτική και τα συμπεράσματα που προκύπτουν από τη βιβλιογραφική μελέτη.

Σκοπός της εργασίας είναι να εντοπισθούν οι κίνδυνοι και τα προβληματικά σημεία των πόλεων με τη σημερινή τους μορφή και να αναδειχθούν τα εργαλεία με τα οποία η Τοπική Αυτοδιοίκηση μπορεί να συμβάλει στην ολοκληρωμένη και βιώσιμη διαχείριση και ανάπτυξή τους, αξιοποιώντας τις σύγχρονες προκλήσεις κι ευκαιρίες που παρουσιάζονται.

All around the world, we see cities developing exciting new solutions.

Let us learn from each other so we can replicate and scale up what works.

Let us work together for sustainable cities and a sustainable future for all.

*Secretary-General Ban Ki-moon, Remarks at "Sustainable Cities Days",
UN Headquarters, 12 December 2013²*

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2 – Αστικός χώρος και βιωσιμότητα

2.1 Εισαγωγικές παρατηρήσεις

Μία προσέγγιση της έννοιας του στρατηγικού χωρικού σχεδιασμού και της εδαφικής συνοχής στην Ευρώπη αλλά και του όρου «βιώσιμη ανάπτυξη» ως το ενοποιητικό εκείνο στοιχείο και σημείο ανασύνταξης των χωρικών πολιτικών, συναντάμε στην Κυβέλου.³ Σύμφωνα με τη δική της προσέγγιση, «βγαλμένη μέσα από την κριτική της οικονομικής ανάπτυξης/μεγέθυνσης, γενεσιουργού ανισοτήτων και επιθέσεων στο περιβάλλον, η έννοια της βιώσιμης ανάπτυξης φαίνεται, πάντως, να επιβάλλεται βαθμιαία ως σκοπιμότητα δράσης των δημόσιων φορέων. Η συγκεκριμενοποίησή της μέσα στις χωροταξικές πολιτικές της προσδίδει μια χωρική διάσταση που επιτρέπει να ενσωματώσουμε στο σχεδιασμό την ποικιλομορφία (diversity) των χωρικών ενοτήτων».

---

² http://www.un.org/apps/news/infocus/sgspeeches/statments_full.asp?statID=2088#.VuCmSfmLSM8

³ Κυβέλου, Στ., *Από τη Χωροταξία στη Χωροδιαχείριση*, Αθήνα, 2010 (σελ. 80)

Όπως προκύπτει από την «έκθεση Brundtland» με τίτλο «Το Κοινό μας Μέλλον», την οποία παρέδωσε η πρωθυπουργός της Νορβηγίας Gro Harlem Brundtland στη Γενική Συνέλευση των ΗΕ το 1987 ως Πρόεδρος της Παγκόσμιας Επιτροπής για το Περιβάλλον και την Ανάπτυξη, η βιώσιμη ανάπτυξη είναι εκείνη που ικανοποιεί τις ανάγκες της παρούσας γενιάς χωρίς να θέτει σε κίνδυνο την ικανότητα μελλοντικών γενεών να ικανοποιούν τις δικές τους ανάγκες. Σε εκείνη την πρώτη φάση ο ορισμός της βιωσιμότητας στόχευε περισσότερο στη διατήρηση των περιβαλλοντικών στοιχείων της πανίδας της χλωρίδας και των πεπερασμένων φυσικών πόρων.⁴

Αναζητώντας τα πολιτικά ορόσημα της βιώσιμης ανάπτυξης τα συναντάμε «ήδη από τη διάσκεψη κορυφής του Ρίο του 1992, η γενίκευση του φαινομένου εντείνεται κατά την πρώτη δεκαετία του 21^{ου} αιώνα, που δικαίως μπορεί να χαρακτηριστεί ως κατεξοχήν αυτή της «βιώσιμης ανάπτυξης». Όπως υπογραμμίζει, «η προσέγγιση της βιώσιμης ανάπτυξης που αυτοθεωρείται ως στοιχείο «ολοκλήρωσης» απαντάται σε όλα τα περιβάλλοντα, τόσο στα θεσμικά όσο και στα οικονομικά, σε αυτά του ιδιωτικού τομέα και σε όλες τις κοινωνίες, αστικές και αγροτικές. Σε όλα τα ευρωπαϊκά κράτη, οι δημόσιοι φορείς δεσμεύονται να ενσωματώσουν τις αρχές της βιώσιμης ανάπτυξης σε όλες τις δημόσιες αναπτυξιακές πολιτικές. Σε διεθνές επίπεδο, το κεφάλαιο 28 της Ατζέντα 21 καλεί τους φορείς τοπικής αυτοδιοίκησης και τους κοινωνικούς και οικονομικούς εταίρους τους να δεσμευτούν σε προγράμματα δράσης με στόχο να εγγραφεί στις αστικές ή αγροτικές χωρικές ενότητες η μέριμνα για τη βιώσιμη ανάπτυξη, ενώ το πρόγραμμα δράσης της διάσκεψης κορυφής του Γιохάνεσμπουργκ, το 2002, επανεπιβεβαιώνει το ρόλο των φορέων τοπικής αυτοδιοίκησης, με έμφαση στις χώρες του Νότου»⁵.

Σε ευρωπαϊκό επίπεδο, το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο του Γκέτεμποργκ υιοθέτησε μια ευρωπαϊκή στρατηγική προς όφελος της βιώσιμης ανάπτυξης, γεγονός που επιβεβαιώνει την ενσωμάτωση μιας προοπτικής βιώσιμης ανάπτυξης από όλες τις πολιτικές της Ευρωπαϊκής Ένωσης, συμπεριλαμβανομένων των πολιτικών χωρικής εξισορρόπησης, και καλεί τα κράτη-μέλη να υιοθετήσουν μια τέτοια στρατηγική. Κι

⁴ Τσάλτας, Γρ., Πλατιάς Χαράλαμπος, *Ευρωπαϊκή Ένωση και Περιβάλλον: Ανατομία μιας κοινής ευρωπαϊκής πολιτικής*, Αθήνα, 2010 (σελ.51)

⁵ Κυβέλου, Στ., *Από τη Χωροταξία στη Χωροδιαχείριση*, Αθήνα, 2010 (σελ. 84)

ενώ αυτά προωθούνται σε ευρωπαϊκό επίπεδο, στο εθνικό επίπεδο, η έννοια της βιώσιμης ανάπτυξης φαίνεται να έχει ήδη εμποτίσει πλήθος νομικών και κανονιστικών κειμένων στις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Το θέμα αυτό βρίσκεται στην καρδιά πολλών νομοθετημάτων που αφορούν στην οργάνωση και ανάπτυξη του χώρου.

Με τη διαμόρφωση αυτής της στρατηγικής συνδέεται και το γεγονός ότι «οι πόλεις, που συγκεντρώνουν το 80% των ευρωπαϊών πολιτών, δεν μπορούν παρά να αποτελούν, λόγω της έντονης κατανάλωσης φυσικών πόρων, ενέργειας και χώρου αλλά και της αύξησης των κοινωνικών ανισοτήτων, πεδία άσκησης στρατηγικών και πολιτικών χωρικής ανάπτυξης που διέπονται από την ιδέα και τις πρακτικές της βιώσιμης ανάπτυξης. Το θεσμικό πλαίσιο σε πολλές χώρες καλεί τους χωρικούς δρώντες σε μια ανανέωση των θεωρήσεων και των πρακτικών εφαρμογής, που βασίζονται σε μια σειρά νέων απαιτήσεων και προκλήσεων. Παράλληλα όμως με αυτές τις θεσμικές προσπάθειες, αναφαίνεται όλο και περισσότερο η σπουδαιότητα της κινητοποίησης των πολιτών γύρω από στρατηγικές βιώσιμης ανάπτυξης, η υστέρηση της οποίας παράγει στην Ευρώπη μια αγκύλωση των πρωτοβουλιών που πραγματοποιούνται σε τοπικό και περιφερειακό επίπεδο, και που αποτελούν εργαστήρια γόνιμων ιδεών και πειραματισμών»⁶.

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον έχει να αναφερθεί εδώ ότι ήδη από τις αρχές της δεκαετίας του 1970, και ενώ η οικολογική συνείδηση είχε αρχίσει να εξαπλώνεται σε πολλές χώρες, ο πολιτικός φιλόσοφος J. Rawls⁷ είχε θέσει το ζήτημα της συλλογικής μας ευθύνης για το φυσικό περιβάλλον υπό το θεωρητικό πρίσμα της δικαιοσύνης απέναντι στις μέλλουσες γενιές. Ο Rawls εφαρμόζει το πείραμα του «πέπλου της άγνοιας», για να προσδιορίσει σε τι συνίσταται μια επεικής και ακριβοδίκαιη συμφωνία στην οποία ο καθένας τίθεται αμερόληπτα ως ίσος, ώστε να προσδιορίσει τις αρχές της κοινωνικής δικαιοσύνης. Ουσιαστικά, το κριτήριο της δικαιοσύνης και της βιωσιμότητας υπονοεί ότι οι προηγούμενες γενιές έχουν το δικαίωμα να χρησιμοποιούν τους φυσικούς πόρους, εάν και εφόσον η ευημερία των μελλοντικών γενιών παραμένει στο ίδιο επίπεδο με εκείνο όλων των προηγούμενων. Ο Rawls επεκτείνει μάλιστα την αρχή της ισοτιμίας στη βιώσιμη ανάπτυξη, ως τη

---

⁶ Ibid (σελ. 85)

⁷ Rawls, J., *A theory of Justice*, ΗΠΑ, 1971 (σελ. 261-263)

βέλτιστη ισορροπία ανάμεσα στην οικονομία (αποτελεσματικότητα), στην κοινωνία (ενδογενεακή ισοτιμία) και στη διατήρηση του περιβάλλοντος (διαγενεακή ισοτιμία).⁸

2.2 Τι είναι η πόλη

Σε αντίθεση με τη αρχαία λέξη «άστυ» η οποία υποδηλώνει περιοχή κατοικιών με τρόπο οργανωμένο, η λέξη «πόλις» εμπεριέχει την πολιτική διάσταση του χώρου, της κοινότητας, όπου διαμένουν πολίτες, δηλαδή μέλη της πόλης με πολιτικά δικαιώματα.⁹

Μια πόλη μπορεί να είναι ένας τόπος ελπίδας αλλά και απελπισίας, ανάπτυξης κι ευημερίας αλλά και φτώχειας, συνεργασίας αλλά και συγκρουσιακό πεδίο. Σήμερα, περισσότερο από ποτέ είναι χώροι αντιφάσεων και παραδόξων. Αποτελούν μονάδες παραγωγής του πλούτου μιας χώρας ενώ συγχρόνως μπορεί να αναπτύσσεται παράλληλα και η οικολογική και κοινωνική φτώχεια.¹⁰

Είναι φανερό ότι οι πόλεις είναι εξαιρετικά πολύπλοκες ως προς τη διαχείρισή τους διότι πρέπει να εγγυούνται οφέλη για τους κατοίκους, να αποτελούν θετικές μονάδες στην οικονομία και να περιορίζουν αρνητικούς παράγοντες όπως οι ρύπανση, η περιβαλλοντική υποβάθμιση, ο κοινωνικός αποκλεισμός, περιθωριοποίηση και κατακερματισμός του κοινωνικού ιστού δημιουργώντας παράλληλα ένα σταθερό και βιώσιμα αναπτυξιακό περιβάλλον. Παρά τις όποιες δυσκολίες η πόλη μπορεί να αποτελέσει την αφετηρία για την οικοδόμηση ενός μέλλοντος που θα προσδίδει θετικά σε κοινωνία, οικονομία και περιβάλλον. Μέσω της βελτίωσης των αστικών δομών μπορεί να επιτευχθεί η κοινωνική βιωσιμότητα με εφαρμοστέα την πραγματική συμμετοχή και δημοκρατία, η ανάδειξη του περιβάλλοντος και η οικονομική ευημερία.¹¹

Η ίδια η πόλη είναι το προϊόν της ανθρώπινης δημιουργικότητας. Είναι το δοχείο της δημιουργικότητας στη συμβολή αυτού που είναι ανθρωπίνως κατασκευασμένο και

---

⁸ Ibid (σελ. 175)

⁹ Μπαμπινιώτης, Γ., άρθρο: Ετυμολογία: η αλήθεια των λέξεων, 2003 (διαθέσιμο στο <http://www.tovima.gr/opinions/article/?aid=148761>)

¹⁰ UN-HABITAT, The Challenge of Slums: Global Report on Human Settlements, 2003

¹¹ Girard, L.,F., Baycan, T., Nijkamp, P., *Sustainable City and Creativity: Promoting Creative Urban Initiative*, 2011 (σελ. 50-70)

της φύσης. Στον απόηχο μιας ατέρμονης καταναλωτικότητας και της υλοποίησης όλων όσων είναι εφικτά (τα οποία συχνά είναι περιττά) θα πρέπει να αναρωτηθούμε τι είναι επιθυμητό και δημιουργικό (Soleri 1971).¹²

2.2.1 Η έννοια της αστικής περιφέρειας

Ως πρώτο βήμα όμως για να μπορέσουμε να προχωρήσουμε κρίνεται σκόπιμη η αναφορά στον ορισμό της περιφέρειας ως χωρικής ενότητας και διαδικασίας ιεραρχημένης παρέμβασης, με στόχο τον σχεδιασμό για την επίλυση παρόντων ή μελλοντικών προβλημάτων, όσο και στο θεσμικό πλαίσιο της περιφερειακής πολιτικής και της περιγραφής των στόχων εφαρμογής της από την Ευρωπαϊκή Ένωση καθώς και στο πλέγμα λειτουργίας της περιφερειακής δομής στην Ελλάδα. Η άποψη του ορισμού της περιφέρειας που θα μας απασχολήσει κυρίως σε αυτή την εργασία είναι μια υποκειμενική οπτική, σύμφωνα με τη διάκριση του Glasson¹³, η οποία αντιλαμβάνεται την περιφέρεια ως εργαλείο ή μέσο για την εμβάθυνση της περιοχής μελέτης. Μεγάλη συνεισφορά αποτελεί και η έννοια της αστικής περιφέρειας¹⁴, ως λειτουργική περιφέρεια, που αναπτύσσεται στον χώρο και περιλαμβάνει ένα αστικό κέντρο και την ενδοχώρα του, τα οποία συνδέονται μεταξύ τους με σχέσεις αλληλεπίδρασης, συνεκτικότητας και αλληλεξάρτησης. Ο όρος περιφέρεια καλύπτει συνήθως μεγαλύτερη κλίμακα από το αστικό κέντρο και υιοθετείται στο πλαίσιο του περιφερειακού σχεδιασμού¹⁵. Πολλοί θα συμφωνούσαν με την άποψη ότι η περιφέρεια αποτελεί ένα φυσικά καθορισμένο χωρικό σύνολο, ενώ για άλλους αποτελεί ένα κατασκεύασμα, ένα εργαλείο ταξινόμησης των χωρικών ενοτήτων, που στοχεύει στην καλύτερη εφαρμογή των αναπτυξιακών χαρακτηριστικών των υπό μελέτη περιοχών.

Σύμφωνα με την Κυβέλου (2010)¹⁶, ο χωρικός στρατηγικός σχεδιασμός τοποθετείται γενικά στην κλίμακα της αστικής περιφέρειας. Ξεκινάει το συλλογισμό της με έναν ορισμό για την αστική περιφέρεια που προτείνει η Patsy Haeley (1997): «Μια αστική

¹² <http://www.academia.edu/Documents/in/Soleri>

¹³ Glasson, J., *An Introduction to Regional Planning*, Λονδίνο, 1974

¹⁴ Geddes, P., *Cities in Evolution*, Λονδίνο, 1915

¹⁵ Γιαουτζή, Μ., Στρατηγέα, Α., *Χωροταξικός Σχεδιασμός – Θεωρία και Πράξη*, Εκδ. Κριτική, 2011 (σελ. 66)

¹⁶ Κυβέλου, Στ., *Από τη Χωροταξία στη Χωροδιαχείριση*, Αθήνα, 2010 (σελ. 128)

περιφέρεια είναι μια περιοχή μέσα στην οποία εκτυλίσσονται οι αλληλεπιδράσεις της καθημερινής ζωής και των οικονομικών δραστηριοτήτων, οι αλληλεπιδράσεις που εκφράζονται μέσα από σχέσεις αναφορικά με τα δίκτυα των μεταφορών και εξοπλισμών, την αγορά γης και την εργασία. Αυτή η περιοχή δεν αντιστοιχεί γενικά στα παραδοσιακά θεσμικά όρια. Ο στόχος είναι λοιπόν να οριστεί ένας χώρος που να βρίσκεται σε μια κατάλληλη γεωγραφική κλίμακα, ώστε να ενσωματώνει, τόσο στην ανάλυση όσο και στη σύνθεση/ δράση, τις κύριες προκλήσεις, τους δρώντες και τις οικονομικές, κοινωνικές και περιβαλλοντικές σχέσεις που μετασχηματίζουν το χώρο και τα τοπικά περιβάλλοντα».

Η συμβολή της Patsy Haeley για τον ορισμό που δίνει είναι σημαντική, αλλά δεν είναι αρκετά ακριβής, θεωρεί η ίδια, για να διαγράψει το χώρο εφαρμογής του στρατηγικού χωρικού σχεδιασμού. Πρόκειται στην πράξη για μια συγκεκριμένη έννοια που προσαρμόζεται στο εκάστοτε πλαίσιο. Δεν πρόκειται ούτε για μια περιοχή με τη θεσμική έννοια ούτε για μια περιοχή με τη γεωγραφική έννοια. Κατά τη γνώμη της Haeley, αυτή η κλίμακα ευνοείται σήμερα ιδιαίτερα και εμφανίζεται μόνιμα στις συζητήσεις σχετικά με την κατανόηση των βασικών χωρικών δυναμικών και τη χωρική δημόσια δράση.

Ο Klaus Kunzmann (2004)¹⁷ εκφράζει την άποψη ότι η ευρωπαϊκή πόλη του παρελθόντος θαυμάστηκε για την αστική και την αρχιτεκτονική ποιότητά της, την ομοιογένειά της και την «αστικότητα» της. Το μεγαλύτερο μέρος αυτών των ποιοτήτων έχει εξαφανιστεί μέσα σε κάποιες παραδοσιακές αστικές νησίδες, απομονωμένες εν μέσω ετερογενών περιαστικών χώρων. Η συζήτηση για τις μεγάλες πόλεις φαίνεται ότι αγνοεί ότι το 75% του αστικού πληθυσμού στην Ευρώπη ζει στις μικρές ή μεσαίες πόλεις. Αυτές οι μικρές και μεσαίες πόλεις βρίσκονται μέσα σε μεγάλα αστικά συγκροτήματα και επωφελούνται όλων των υποδομών της πόλης-κέντρου και της ποιότητας ζωής του δικού τους εδάφους. Συνεχίζοντας το συλλογισμό του θεωρεί ότι η ευρωπαϊκή πόλη του παρελθόντος, που αποτελεί αντικείμενο μιας μεγάλης διεθνούς διαφημιστικής εκστρατείας, δεν είναι ποτέ μόνο η πόλη-κέντρο των αστικών συγκεντρώσεων που επεκτείνονται σε μια εκατοντάδα χιλιομέτρων γύρω από αυτήν. Η ευρωπαϊκή πόλη έχει κατακερματιστεί, έχει εξειδικευτεί οικονομικά και κοινωνικά μέσα στις περιφέρειές

---

17 *ibid* (σελ. 129)

της. Συνοψίζοντας τα κύρια συστατικά στοιχεία της καταλήγει στα ακόλουθα: πόλη-κέντρο, περιοχές κατοικίας σε φυγόκεντρη σχέση ως προς την πόλη-κέντρο, βιομηχανικές περιοχές και διαφοροποιημένες αστικές κοινότητες, βασικοί συλλογικοί εξοπλισμοί (σταθμοί καθαρισμού, σταθμοί διαλογής, αποθέσεις οικιακών απορριμμάτων, κλ.), πόλεις σύνορα.

Αυτός ο τρόπος οργάνωσης εντοπίζεται σε πολλές αστικές περιφέρειες. Επομένως η ευρωπαϊκή πόλη του παρελθόντος έχει αντικατασταθεί από την «αστική περιφέρεια», η οποία δεν αντιστοιχεί πια στα παραδοσιακά διοικητικά και πολιτικά όρια. Μέσα σε αυτήν την αστική περιφέρεια, η πόλη-κέντρο έχει το σχήμα της πλήρους μιας εκατοντάδας ή περισσότερων διαφοροποιημένων πόλεων, η δε χωρική δομή της αστικής περιφέρειας οργανώνεται ως ένα συγκρότημα λειτουργικών χώρων.

Από τη διοικητική άποψη διαχείρισης μιας χωρικής ενότητας, η οριοθέτηση μιας περιμέτρου είναι θεμελιώδης, επειδή καθορίζει την εφαρμογή νομικών κανόνων της χρήσης γης σε αυτό το έδαφος. Από πολιτική και οικονομική άποψη τα πράγματα μπορεί να είναι διαφορετικά. Αυτό που καθίσταται ουσιαστικό είναι λιγότερο η φύση της χωρικής ενότητας και περισσότερο η φύση των πράξεων στις οποίες θα προβούν από κοινού, σε μια βάση συμβασιακή, νομική ή άτυπη. Η στρατηγική άποψη έχει επομένως δύο πλευρές: τον καθορισμό της περιμέτρου και την επεξεργασία των πολιτικών¹⁸.

Μια ιδιαίτερα ενδιαφέρουσα προσέγγιση¹⁹ είναι αυτή της νέας μορφής χωρικής αναδιάρθρωσης των πόλεων και των περιφερειών, η οποία διατυπώνεται ήδη από τη δεκαετία του 1970 και εντονότερα τη δεκαετία του 1980, που οφείλεται στην επιταχυνόμενη εισαγωγή στο κοινωνικό σύστημα των νέων τεχνολογιών, που, όπως υποστηρίζει ο Καστέλς (Castells 1984), «μετασχηματίζουν τις κοινωνίες και μαζί και τις πόλεις και τις περιφέρειες». Πιο συγκεκριμένα, την περίοδο αυτή αναπτύσσονται διάφορων μορφών συγκεντρώσεις δραστηριοτήτων, στενά συναρτημένες με τις νέες τεχνολογίες και ειδικότερα την πληροφορική και την τηλεπληροφορική. Αυτές οι συγκεντρώσεις συμβάλλουν, σε μικρότερο ή μεγαλύτερο βαθμό, στην ανάπτυξη

---

18 *ibid* (σελ. 129)

19 Τσίκλη, Α., *Νέες τεχνολογίες και μορφές χωρικής αναδιάρθρωσης*, Αθήνα, 2012 (σελ. 282-283)

των αντίστοιχων περιοχών, ενώ σε περιοχές όπου κυριαρχούσαν παραδοσιακοί κλάδοι της βιομηχανίας εμφανίζονται έντονα φαινόμενα κρίσης και υψηλά ποσοστά ανεργίας. Έτσι έχουμε μια σημαντική ανακατανομή των «περιοχών ανάπτυξης» (και της ανεργίας) σε διεθνές, εθνικό και περιφερειακό επίπεδο όπως και στο εσωτερικό πολλών μεγάλων αστικών κέντρων. Η αναδιάρθρωση αυτή, όπως είναι αναμενόμενο, συνδέεται με αλλαγή στον τρόπο οργάνωσης της εργασίας λόγω της επέκτασης και χρησιμοποίησης των νέων τεχνολογιών, με μεταβολή στη χωροθέτηση των διαφόρων κλάδων και τμημάτων της επιχείρησης, των μονάδων παραγωγής, κλπ.

Σύμφωνα με αυτήν την προσέγγιση, η χωρική επίδραση της ενσωμάτωσης της πληροφορικής τεχνολογίας στην παραγωγή επηρεάζει τις κλίμακες του χώρου. Από τη μια η κλίμακα μοιάζει να «μικραίνει», αφού κάθε επιχείρηση έχει την ικανότητα να επικοινωνεί άμεσα και ευέλικτα με άλλες επιχειρήσεις σε άλλα μέρη του κόσμου (ριζικός εκσυγχρονισμός των δομών της οικονομίας), και από την άλλη η κλίμακα του χώρου μοιάζει να «μεγαλώνει», αφού μια επιχείρηση για να είναι ανταγωνιστική δεν αρκεί να μπορεί να ανταγωνίζεται τις επιχειρήσεις της πόλης ή της περιφέρειας που ανήκει, αλλά θα πρέπει να είναι ανταγωνιστική και με επιχειρήσεις που βρίσκονται στην άλλη άκρη της χώρας ή και του κόσμου, ανάλογα βέβαια με το προϊόν που παράγει και εμπορεύεται. Οι εξελίξεις αυτές επιτρέπουν να μιλάμε σήμερα για «ηλεκτρονικό χώρο» και καθορίζουν σε μεγάλο βαθμό τη διαμόρφωση του χώρου, με αποτέλεσμα να οδηγούμαστε στη δικτυακή ανάπτυξη ή τη δικτύωση της ανάπτυξης. Εντονότερες είναι οι επιπτώσεις της δικτυακής ανάπτυξης στις σχέσεις μεταξύ αστικών κέντρων στα αστικά συστήματα.

2.2.2 Ο αστικός χώρος

Ο αστικός χώρος δεδομένης της πολυπλοκότητας και της ευρύτητας των ατόμων που τον συγκροτούν θα μπορούσαμε να πούμε ότι αποτελεί μια ανοιχτή διαδικασία όπου οι πραγματοποιούμενες μεταβολές ανακλούν κοινωνικές ανάγκες, οικονομικές συγκυρίες ή και την προσωρινή έκβαση σχέσεων και προβολών εξουσιαστικών διεκδικήσεων. Είναι αναγκαίο να είναι κατανοητό από όλους πως η βιώσιμη ανάπτυξη ενός αστικού χώρου απαιτεί ευελιξία απέναντι στις επιταγές ενός

μεταβαλλόμενου περιβάλλοντος, σεβασμός του συνόλου, περιβαλλοντικό προσανατολισμό και διαδικασίες συναίνεσης με συμπερίληψη του κοινωνικού συνόλου χωρίς αποκλεισμούς.²⁰

2.3 Η αρμονική συνύπαρξη σε μια αστική κοινωνία

Η πόλη αποτελεί χώρο αμφισβήτησης και φιλονικίας, από την πλευρά της διεκδίκησης του αστικού χώρου με σκοπό τον έλεγχο και τη χρήση του κατ' αποκλειστικότητα. Πάρκα, κτίρια, δρόμοι, ανεκμετάλλευτοι δημόσιοι χώροι προκαλούν κοινωνικές τόσο ιδιωτικές όσο και πολιτικές συγκρούσεις με σκοπό τη διαχείριση και τη χρήση τους. Σε αυτό το συγκρουσιακό περιβάλλον διαμορφώνονται σχέσεις αντιστασιακές κι αναδεικνύονται δυνάμεις εξουσίας. Ο χώρος στο άστυ δεν πρόκειται περί αφηρημένης έννοιας και διάστασης, αλλά για συγκεκριμένη οριοθέτηση. Η οριοθέτηση αυτή δεν μπορεί να θεωρηθεί σταθερή αλλά μεταβλητή δεδομένου ότι μπορεί να σηματοδοτηθεί, να αποτελέσει αντικείμενο εκμετάλλευσης, αλλαγής χρήσης, να μετεξελιχθεί μέσω επενδύσεων. Οι διαστάσεις του σαφώς δεν αφορούν τη γεωμετρία, τη θέση και τον αέρα, αλλά εμπεριέχει μεταβλητές της κοινωνίας, της πολιτικής, του υλικού, του άυλου, του πολιτισμού, του περιβάλλοντος, τα οικονομίας.

Η αρμονική συνύπαρξη με μείωση των συγκρουσιακών σχέσεων σε μια αστική κοινωνία αποτελεί πρόκληση. Πρόκληση τόσο για τα ατομικά υποκείμενα όσο και για την τοπική αυτοδιοίκηση που είναι επιφορτισμένη με την οργάνωση, επίλυση, σχεδιασμό, αλλά και οραματισμό για το δημόσιο αστικό χώρο.²¹

Θα μπορούσε κάποιος να αντιμετωπίσει την πόλη στην Ευρώπη, ως τον πυρήνα ο οποίος επεκτεινόμενος δημιουργεί τα χαρακτηριστικά μιας Νέας Ευρώπης. Σκοπός είναι να συγκεράσει επιχειρήσεις, ανθρώπους και περιβάλλον αποδίδοντας τα χαρακτηριστικά που εμείς επιθυμούμε ως ιδανικά. Στο πλαίσιο της κρίσης κάποια ζητήματα οργάνωσης ήταν αναγκαίο να επαναπροσδιοριστούν. Επίκαιρο ερώτημα αποτελεί το εάν οι στρατηγικές που έχουν επιλεγεί διαθέτουν την

---

²⁰ Συλλογικό Έργο, επιμέλεια: [Γιαννακόπουλος, Κ.](#), [Γιαννιτσιώτης, Γ.](#), *Αμφισβητούμενοι χώροι στην πόλη:Χωρικές προσεγγίσεις του πολιτισμού*, Μυτιλήνη, 2010 (σελ. 11-53)

²¹ Ibid (σελ. 11-53)

αποτελεσματικότητα ώστε να οδηγηθούν σε μια βιώσιμη αναπτυξιακή πορεία οι πόλεις.²²

Η ανάπτυξη της οικονομίας μπορεί να γίνει αποδοτικότερη αξιοποιώντας τον εκσυγχρονισμό, την ανταλλαγή τεχνολογικών νεωτερισμών, τη διασύνδεση της εκπαίδευσης με την εργασία και με την αρωγή τόσο της τοπικής αυτοδιοίκησης όσο και της κοινωνικής παρέμβασης. Κατ' αυτόν τον τρόπο θα υπάρξει θετική διάδραση προς την κατεύθυνση της αύξησης της «καινοτομικής ικανότητας» μιας πόλης. Είναι απαραίτητο ώστε η πόλη να οδηγηθεί σε οικονομική ανάπτυξη, προσδίδοντάς της την αναγκαία ευελιξία και ανακλαστικά για την αντιμετώπιση της κρίσης, οργανωτικότητα και ανταγωνιστικότητα εντός της διεθνοποιημένης οικονομίας. Έχει καταστεί απαραίτητη η ενίσχυση και ανάδειξη κλάδων υψηλής τεχνολογίας ώστε ο οικονομικός πόλος να βγει από το στενό τοπικό πλαίσιο και να αποκτήσει χαρακτήρα εξωστρέφειας και διεθνοποίησης του οικονομικού αντικειμένου τους. Αυτό μπορεί να επιτευχθεί με ανάπτυξη για παράδειγμα επιστημονικών, τεχνολογικών και βιομηχανικών πάρκων και μέσω της διασύνδεσης της επιστημονικότητας και της έρευνας με τις εκφάνσεις της πραγματικής οικονομίας. Όλες οι δράσεις που θα αποφασισθούν να υλοποιηθούν θα πρέπει να γίνουν με συγκεκριμένη οριοθέτηση του χώρου, όπου θα μελετηθεί κι η ταυτόχρονη εγκατάσταση επιχειρηματικών δραστηριοτήτων. Είναι απαραίτητο να έχει προηγηθεί μελέτη επί των προσδοκώμενων ωφελειών και ο συνδυασμός των χρήσεων γης ώστε να επιτευχθεί το δυνατόν σύμμετρη ανάπτυξη του οικονομικού με το περιβαλλοντικό. Να υπάρχει η προοπτική προσέλκυσης επενδύσεων, η δημιουργία θέσεων εργασίας και παράλληλα να αναδεικνύονται οι τοπικές περιβαλλοντικές ιδιαιτερότητες. Σε περίπτωση που οι εγκαταστάσεις δε συνάδουν με το υπάρχον αστικό περιβάλλον, να περιορίζονται στο ελάχιστο οι ρυπογόνες βιομηχανικές εγκαταστάσεις ή και να υπάρχει επανασχεδιασμός και μετεγκατάστασή τους εάν αυτό οδηγεί σε ανάπλαση του αστικού χώρου. Φυσικά ο όποιος επανασχεδιασμός να γίνεται με γνώμονα τον εκσυγχρονισμό κι υπό τον άξονα συγκεκριμένης στρατηγικής ανάπλασης²³.

---

22 Κομνηνός, Ν., ΤΕΧΝΟΠΟΛΕΙΣ Κ

ΑΙ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΕΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΗ, ΑΘΗΝΑ, 1993 (σελ. 16-21)

23 Κομνηνός Ν., ΤΕΧΝΟΠΟΛΕΙΣ ΚΑΙ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΕΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΗ, ΑΘΗΝΑ, 1993 (σελ. 239-253)

2.4 Πολεοδομικός σχεδιασμός και η συμβολή του στην ποιότητα ζωής

Ο πολεοδομικός σχεδιασμός αποτελεί ένα από τα βασικότερα συστατικά στοιχεία στη δημιουργία κι εν συνεχεία στη λειτουργικότητα μιας πόλης. Δεν είναι στατικός, αλλά διαρκώς μεταβαλλόμενος βάσει όγκου πληθυσμού, περιβαλλοντικών ιδιαιτεροτήτων, βασικού οικονομικού προσανατολισμού μιας πόλης (πρωτογενής τομέας, επιχειρήσεις υπηρεσιών, βιομηχανία, μεταποίηση, τουρισμός, εμπόριο), τεχνολογικών εξελίξεων και κοινωνικών αναγκών. Στοχεύει στην κάλυψη αναγκών σε κατοικίες, κτιριακό απόθεμα για χρήση στην οικονομία, υποδομών υγείας κι εκπαίδευσης. Όλα αυτά υπό το πρίσμα της δημιουργίας ισότιμων περιοχών, με διακριτή ταυτότητα, ανάδειξη του περιβάλλοντος και φυσικού κάλλους κι ενίσχυση της κοινωνικής ευημερίας. Στις βασικές του επιδιώξεις ανήκουν η ποιότητα ζωής με σχεδιασμό γειτονιών υπό το πρίσμα της βιώσιμης ανάπτυξης, χωροθέτηση των επιχειρήσεων κι η οικονομική ανάπτυξη, ο τρόπος μετακίνησης κι οι μεταφορές, η διαχείριση φυσικών πόρων, αποβλήτων και ρύπανσης. Στους ουσιαστικότερους και βασικότερους στόχους ανήκει και η διαφύλαξη και ανάδειξη του φυσικού περιβάλλοντος.²⁴

Ακόμα και η σημασία των πεζοδρομήσεων μπορεί να είναι μεγάλη είτε δημιουργώντας ένα εύκολα προσβάσιμο κι ελκυστικό εμπορικό κέντρο, είτε αναδεικνύοντας μνημεία και φυσικό κάλλος ενισχύοντας τον τουριστικό τομέα στην οικονομία μιας πόλης, είτε αποκόπτοντας μια γειτονιά από όχληση και μεγάλους δρόμους. Ειδικά η τελευταία πρακτική μπορεί να έχει καθοριστική σημασία στην ενίσχυση των δεσμών μεταξύ των ατόμων, της αλληλεγγύης μεταξύ τους και της κοινωνικής συνοχής.²⁵

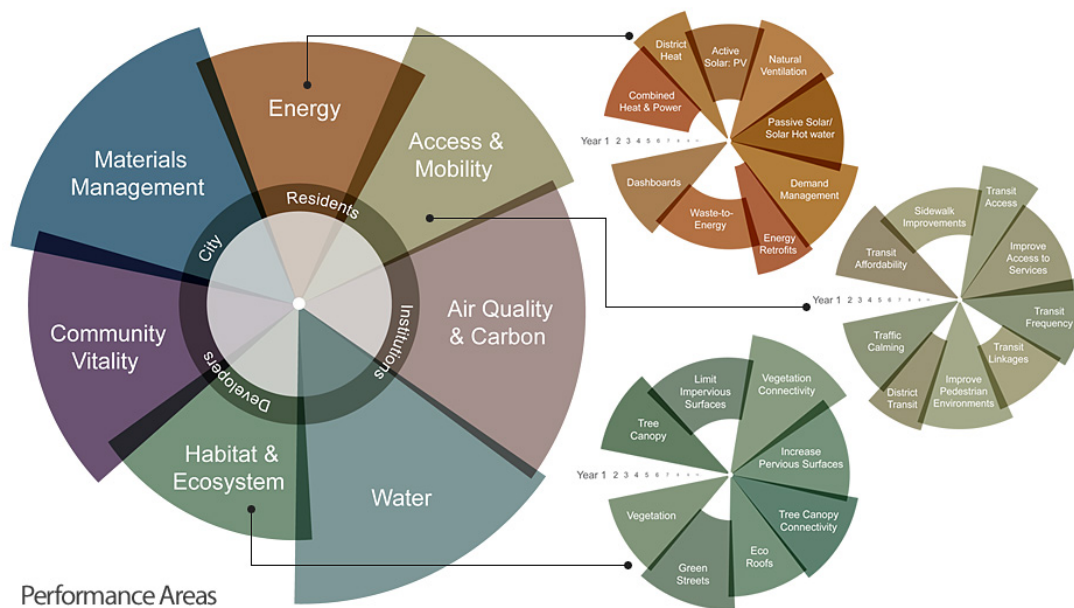
Ο τρόπος που οργανώνεται και σχεδιάζεται μια πόλη επί της ουσίας ανακλά τον τρόπο που η κεντρική διοίκηση και οι πολίτες ενός κράτους θέλουν να διαχειριστούν το περιβάλλον. Για ένα βιώσιμο πολεοδομικό σχεδιασμό θα πρέπει να υπάρχει μακροχρόνια προοπτική, πρόβλεψη για προσέλκυση επενδύσεων, σχεδιασμός των

---

24 Ανδρικοπούλου, Ελ., κα, Πόλη και πολεοδομικές πρακτικές για τη βιώσιμη αστική ανάπτυξη, Αθήνα, 2014 (σελ.70-108)

25 Συλλογικό Έργο, επιμέλεια: [Γιαννακόπουλος, Κ.](#), [Γιαννιτσιώτης, Γ.](#), *Αμφισβητούμενοι χώροι στην πόλη:Χωρικές προσεγγίσεις του πολιτισμού*, Μυτιλήνη, 2010 (σελ. 59-74)

αστικών μεταφορών, συντονισμός διοίκησης και κοινωνίας, προώθηση περιβαλλοντικών δράσεων και κοινωνικής συνοχής.

Εικόνα 2: Παράμετροι βιωσιμότητας στον πολεοδομικό σχεδιασμό (διαθέσιμο στο <http://sf.uli.org/san-francisco/event-recap-eco-districts/>)

2.5 Βασικές παράμετροι βιωσιμότητας σε μια πόλη

Κάποια από τα βασικά ζητήματα που απαιτούν προσοχή, λήψη συγκεκριμένων αποφάσεων, πολιτική απόφαση και είναι κρίσιμα στη διαχείρισή τους για έναν μακροπρόθεσμο βιώσιμο αστικό σχεδιασμό είναι ο χωροταξικός σχεδιασμός, με βάση την προσέγγιση της νέας αστικότητας με χαρακτηριστικό το φυσικό σχεδιασμό της οργανωμένης αστικής ανάπτυξης με τρόπο ώστε να μπορούν να χρησιμοποιηθούν οι χωρικές σχέσεις στην κατεύθυνση των πιο συνεκτικών ανθρώπινων κοινοτήτων. Πρέπει να υπάρχει προσεκτική διαχείριση στις χρήσεις γης γιατί οποιαδήποτε ανθρώπινη επέκταση σημαίνει αυτόματα συρρίκνωση το φυσικού περιβάλλοντος. Ο αστικός χώρος μπορεί να χρησιμοποιηθεί για παραγωγικές δραστηριότητες, για αναψυχή, για κατοικία και πρέπει να λαμβάνονται υπόψη οι βραχυπρόθεσμες και μακροπρόθεσμες επιπτώσεις και να ικανοποιείται το κριτήριο της προσπελασιμότητας. Στη νέα αστικότητα εμφανίζεται

και η προσέγγιση της δίκαιης πόλης με χαρακτηριστικό την εμπλοκή του πληθυσμού στις συμμετοχικές διαδικασίες και την παραγωγή από αυτές δίκαιων αποτελεσμάτων. Σημαντικός παράγοντας αποτελεί η διαχείριση των φυσικών πόρων με τέτοιο τρόπο ώστε να μειώνεται το δυνατόν το οικολογικό αποτύπωμα, να προστατεύεται η βιοποικιλότητα και το φυσικό κάλλος.

Στις λεγόμενες «πράσινες πόλεις» σε περίοπτη θέση βρίσκονται οι πρακτικές που αφορούν στη χρήση ύδατος και στην ανακύκλωση. Κεντρικό θέμα σε όλες τις πράσινες πολιτικές βρίσκεται το ζήτημα της ενέργειας καθώς είναι αυτό που σε συνδυασμό με όλες τις ρυπογόνες αστικές δραστηριότητες επηρεάζει ιδιαιτέρως το φαινόμενο της κλιματικής αλλαγής. Στο κομμάτι τη ενέργειας λοιπόν υπάρχει προσανατολισμός για ορθή χρήση της, επενδύσεις για παραγωγή από ανανεώσιμους πόρους, μελέτες για μείωση των διαρροών κι ενεργειακή αποδοτικότητα κτιρίων δημοσίων ή μη. Ένα μεγάλο κομμάτι της αστικής διαχείρισης αφορά στη διαχείριση της ρύπανσης και των αποβλήτων μέσα από πολιτικές μείωσης των εκπομπών ρύπων, μείωσης των απορριμμάτων, της ανακύκλωση και της υγειονομικής ταφής.

Το ζήτημα των αστικών μεταφορών είναι κρίσιμο για την προσέγγιση της βιώσιμης πόλης. Δεν αφορά μόνο την προσβασιμότητα αλλά επηρεάζει την οικονομία της, τον τρόπο και την έκταση δέσμευσης της επιφάνειάς της, την περιβαλλοντική παράμετρο δεδομένου ότι σχετίζεται άμεσα τόσο με τη ρύπανση όσο και με την κατανάλωση ενέργειας, αλλά και τις δυνατότητες ανάπτυξης κι επέκτασής της. Ο συγκοινωνιακός σχεδιασμός σίγουρα αποτελεί ένα αναπτυσσόμενο σύστημα το οποίο μεταβάλλεται ανάλογα με τα τρέχοντα κοινωνικοοικονομικά δεδομένα, αλλά όσο καλύτερες προβλέψεις έχουν γίνει τόσο μικρότερη δέσμευση κεφαλαίων θα χρειαστεί στη συνέχεια. Η ανάπτυξη του συστήματος των αστικών μεταφορών θα πρέπει να έχει μακροπρόθεσμη πνοή.²⁶

---

26 Ανδρικοπούλου Ελένη κα, *Πόλη και πολεοδομικές πρακτικές για τη βιώσιμη αστική ανάπτυξη*, Αθήνα, 2014 (σελ.112-133, 302-323, 394-411)

2.6 Ένα σύγχρονο πρόβλημα: Η γήρανση του ευρωπαϊκού πληθυσμού

Όταν σε κάποια πόλη με ισχυρό οικονομικό υπόβαθρο, πραγματοποιείται σταδιακά συρρίκνωση του πληθυσμού από μόνο του το γεγονός αυτό δε θεωρείται μεγάλο πρόβλημα. Όμως εάν δεν παρθούν τα κατάλληλα μέτρα προσέλκυσης νέων αυτό μπορεί να έχει αντίκτυπο στο μέγεθος της τοπικής οικονομίας. Όσο πιο ασταθές είναι το οικονομικό περιβάλλον μιας πόλης τόσο μεγαλύτερο θα είναι και το αντίκτυπο της γήρανσης και συρρίκνωσης του πληθυσμού της. Βεβαίως σε κάποιες περιπτώσεις ενδέχεται το γεγονός αυτό να έχει θετική έκβαση διότι καθώς η πυκνότητα εντός του αστικού περιβάλλοντος μειώνεται, η οικονομική παραγωγή θα διαιρεθεί μεταξύ λιγότερων κατοίκων (με επακόλουθο το υψηλότερο κατά κεφαλήν ΑΕΠ). Όμως είτε το οικονομικό υπόβαθρο μια πόλης είναι ισχυρό είτε όχι, οι δημογραφικές μεταβολές απαιτούν ευέλικτο σχεδιασμό προς την κατεύθυνση της διαφαινόμενης δημογραφικής μεταβολής. Η ηλικιακή, αλλά και η εθνοτική σύνθεση των κατοίκων δημιουργεί νέες ανάγκες και απαιτήσεις προς τις δημόσιες υπηρεσίες, τον πολεοδομικό σχεδιασμό, και τις αστικές υποδομές και το περιβάλλον. Και σε αυτό το κομμάτι απαιτείται ευελιξία κι επανασχεδιασμός του αστικού περιβάλλοντος και συνθηκών.²⁷

---

²⁷ The impact of European demographic trends on regional and urban development Synthesis report, Issued within the framework of the Hungarian Presidency of the Council of the European Union Budapest, 2011

Κεφάλαιο 3 - Πόλη και βιώσιμη ανάπτυξη: από ποιους και για ποιους

3.1 Διεύρυνση της συμμετοχής στη λήψη αποφάσεων ως αρχή διακυβέρνησης

Το «δημοκρατικό έλλειμμα» σε επίπεδο αλληλεπίδρασης μεταξύ των πολιτών και της διοίκησης της Ευρωπαϊκής Ένωσης επέβαλε μια νέα προσέγγιση για μεγαλύτερη δύναμη στους πολίτες να συμβάλλουν με τη σειρά τους στη διαδικασία χάραξης πολιτικής, ώστε να εδραιωθεί μια σχέση εμπιστοσύνης και συνεργασίας ανάμεσα στις κρατικές αρχές και τους πολίτες. Μια καλή διακυβέρνηση θα ήταν μια δημοκρατικότερη διακυβέρνηση, η οποία θα λειτουργούσε με πιο ανοιχτό τρόπο και θα εξασφάλιζε ευρεία συμμετοχή των πολιτών από την αρχική σύλληψη μέχρι την τελική εφαρμογή ενός πολιτικού σχεδιασμού.

Τα προηγούμενα χρόνια παρατηρούσαμε ένα μειωμένο ενδιαφέρον των πολιτών των κρατών-μελών για την Ευρωπαϊκή Ένωση, εν μέρει και λόγω έλλειψης ενημέρωσης, το οποίο εκφραζόταν κυρίως στα ποσοστά αποχής στις Ευρωεκλογές. Οι πολίτες θεωρούσαν ότι οι εθνικοί πολιτικοί, οι περιφερειακοί και τοπικοί εκπρόσωποι, λόγω εγγύτητας, μπορούσαν να προασπίσουν καλύτερα τα συμφέροντά τους απ' ό,τι για παράδειγμα οι βουλευτές του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και επιπλέον οι πρώτοι λογοδοτούσαν απευθείας στους πολίτες. Η Ευρώπη φάνταζε κάτι μακρινό και άρα το ποσοστό εμπιστοσύνης ήταν αρκετά χαμηλό, ενώ η τοπική και περιφερειακή διακυβέρνηση θεωρείται πιο απτή, γιατί αγγίζει τα καθημερινά προβλήματα των πολιτών.

Παρά το γεγονός ότι η Ευρωπαϊκή Ένωση αναγνωρίζει ότι η πολιτική δεν αποτελεί αποκλειστικό προνόμιο της κρατικής εξουσίας – ωστόσο νομιμοποιεί την τοπική αυτοδιοίκηση ως ιδιαίτερη έκφρασή της²⁸ –, αλλά ότι θα πρέπει να έχουν λόγο όχι μόνο οι περιφέρειες και η τοπική αυτοδιοίκηση, αλλά και οι κοινωνικοί εταίροι, στους οποίους περιλαμβάνονται και οι Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις (ΜΚΟ) και εθελοντικές οργανώσεις, πρωτοβουλίες κατοίκων κλπ, με στόχο οι αποφάσεις να λαμβάνονται όσο το δυνατόν πιο κοντά στους πολίτες για τη χάραξη περισσότερο

---

²⁸ Häberle, P., *Η Τοπική Αυτοδιοίκηση στον Αστερισμό του Ευρωπαϊκού Συνταγματικού Δικαίου*, Αθήνα-Θεσσαλονίκη, 2010 (σελ. 45)

αποτελεσματικών και σφαιρικών στρατηγικών και δράσεων που θα ανταποκρίνονται περισσότερο στις πραγματικές ανάγκες του πληθυσμού. Η συμμετοχή των πολιτών, οι οποίοι είναι οι πρώτοι που θα δεχτούν τα οφέλη των πολιτικών πρωτοβουλιών της τοπικής αυτοδιοίκησης και οι πρώτοι που θα υποστούν τις συνέπειες σε περίπτωση αποτυχίας ή μη εφαρμογής μιας πολιτικής πρωτοβουλίας είναι πολύ σημαντική και καίρια για τη διακυβέρνηση.

Ο Häberle υποστηρίζει την άποψη ότι «η τοπική αυτοδιοίκηση είναι ο πρώτος τόπος όπου εκπληρώνεται ο ρόλος της Ευρώπης των δήμων ως πλουραλιστική δημοκρατία που βιώνεται «από τα κάτω προς τα επάνω»²⁹. Είναι ο τόπος που πραγματώνεται η «εγγύτητα προς τους πολίτες», είναι ο τόπος που η καθημερινότητα, οι εμπειρίες του πολίτη παίρνουν τη μορφή της πολιτικής στα δημοτικά πράγματα. Είναι ο τόπος, στον οποίο ο πολίτης μπορεί να γνωρίσει σε ορατή κλίμακα την πολιτική και να συμμετέχει στη διαμόρφωση της ως αιρετός». Ο θεσμός της αυτοδιοίκησης είναι πράγματι ο πλησιέστερος θεσμός στον πολίτη και σε περιπτώσεις ορεινών ή νησιωτικών απομακρυσμένων περιοχών είναι ίσως και ο μοναδικός που γίνεται άμεσα αντιληπτός. Έτσι λοιπόν περιπτώσεις κακοδιαχείρισης και αναποτελεσματικότητας σε τομείς όπως η διαχείριση οικοσυστημάτων (κακοδιαχείριση λόγω έλλειψης προσωπικού, επιμόρφωσης και εξειδίκευσης, κλπ), η διαχείριση των κοινόχρηστων χώρων (καθαριότητα, προσβασιμότητα) και οι οφειλές των οργανισμών τοπικής αυτοδιοίκησης προς τους πολίτες αποτελούν τα πιο αντιληπτά προβλήματα.

Το βασικότερο πρόβλημα είναι ότι οι πολίτες δεν έχουν καθοριστικό ρόλο στη λήψη αποφάσεων με αποτέλεσμα η τοπική αυτοδιοίκηση να οδηγείται στην καλύτερη περίπτωση στην αναποτελεσματικότητα. Και ενώ υπάρχει το θεσμικό πλαίσιο που προβλέπει συμμετοχικές διαδικασίες, στην πράξη και κατά κοινή ομολογία δεν εφαρμόζεται.³⁰ Προβλέπεται μέχρι και η δυνατότητα στις δημοτικές και κοινοτικές

²⁹ Ibid (σελ. 43)

³⁰ Ενδεικτικά αναφέρεται το άρθρο 76 του Ν. 3852/2010 (Πρόγραμμα Καλλικράτης) όπου συστήνεται η Δημοτική Επιτροπή Διαβούλευσης. Αυτή η Επιτροπή συγκροτείται στους δήμους με πληθυσμό μεγαλύτερο από δέκα χιλιάδες (10.000) κατοίκους, με απόφαση του δημοτικού συμβουλίου, ως όργανο με συμβουλευτικές αρμοδιότητες. Δημοτική επιτροπή διαβούλευσης μπορεί να συγκροτηθεί και σε μικρότερους δήμους, με απόφαση του δημοτικού συμβουλίου. Η δημοτική επιτροπή διαβούλευσης αποτελείται από εκπροσώπους των φορέων της τοπικής κοινωνίας, όπως: τοπικών εμπορικών και επαγγελματικών συλλόγων και οργανώσεων, επιστημονικών συλλόγων και φορέων, τοπικών οργανώσεων εργαζομένων και εργοδοτών, εργαζομένων στο

αρχές διεξαγωγής τοπικού δημοψηφίσματος, σύμφωνα με το άρθρο 216 του Κώδικα των Δήμων και των Κοινοτήτων, προκειμένου να λάβουν απόφαση για σοβαρά θέματα που ανήκουν στη σφαίρα των αρμοδιοτήτων τους, έχουν τη δυνατότητα να διεξάγουν τοπικό δημοψήφισμα.

Η σχέση ανάμεσα στους τοπικούς οργανισμούς και στους πολίτες όπως την περιγράφει η Μπεσίλα-Βήκα: «η τοπική αυτοδιοίκηση πρέπει να είναι προσανατολισμένη στην εξυπηρέτηση του πολίτη. Μέσω αυτής μειώνεται το χάσμα ανάμεσα στον πολίτη και την εξουσία και έτσι αυτός δεν έχει την αίσθηση ότι τις υποθέσεις του χειρίζονται ανώνυμα, απομακρυσμένα και απροσπέλαστα όργανα. Η τοπική αυτοδιοίκηση μπορεί και πρέπει να είναι ο μοχλός με τον οποίο πολλαπλασιάζονται οι ευκαιρίες ενεργητικής συμμετοχής του ατόμου στην πραγμάτωση κοινών σκοπών»³¹. Εντούτοις, όπως διαπιστώνει και η ίδια, η εικόνα της δημόσιας διαβούλευσης στο πλαίσιο της τοπικής αυτοδιοίκησης είναι σχεδόν ανύπαρκτη. Αυτή πρέπει να πραγματοποιείται όχι μόνο με τα θεσμοθετημένα συλλογικά όργανα, αλλά και με την οργανωμένη Κοινωνία των Πολιτών ή και με πάνελ πολιτών, που δεν εκπροσωπούν οργανωμένες κοινωνικές ομάδες, αλλά αποτελούν ένα αντιπροσωπευτικό δείγμα κοινωνίας. Αυτές οι διαδικασίες και πρακτικές θα οδηγούσαν και στην καλύτερη γνωριμία και συνεργασία της τοπικής αυτοδιοίκησης με κοινωνικές δομές της πόλης, όπως οι σύλλογοι γονέων και κηδεμόνων, οι πολιτιστικοί σύλλογοι, αθλητικοί σύλλογοι, κλπ.

δήμο και τα νομικά του πρόσωπα, ενώσεων και συλλόγων γονέων, αθλητικών και πολιτιστικών συλλόγων, εθελοντικών οργανώσεων και κινήσεων πολιτών ή άλλων οργανώσεων και φορέων της κοινωνίας των πολιτών, εκπροσώπων των τοπικών συμβουλίων νέων και δημοτών. Μέσα στους ρόλους αυτής της επιτροπής συμπεριλαμβάνεται η γνωμοδότηση στο δημοτικό συμβούλιο σχετικά με τα αναπτυξιακά προγράμματα και τα προγράμματα δράσης του δήμου, το επιχειρησιακό πρόγραμμα και το τεχνικό πρόγραμμα του δήμου, η γνωμοδότηση για θέματα γενικότερου τοπικού ενδιαφέροντος, που παραπέμπονται σε αυτή από το δημοτικό συμβούλιο ή τον δήμαρχο, η εξέταση τοπικών προβλημάτων και αναπτυξιακών δυνατοτήτων του δήμου και η διατύπωση γνώμης για την επίλυση των προβλημάτων και την αξιοποίηση των δυνατοτήτων αυτών.

31 Μπεσίλα-Βήκα, Ε., *Τοπική Αυτοδιοίκηση*, Αθήνα-Θεσσαλονίκη, 2004 (σελ. 438)

3.1.2 Συμμετοχικός προϋπολογισμός και η εφαρμογή του

Μία κορυφαία διαδικασία συμμετοχής των πολιτών στη λήψη αποφάσεων αναφορικά με τους στόχους και την κατανομή των δημόσιων επενδύσεων σε τοπικό επίπεδο είναι ο συμμετοχικός προϋπολογισμός (Σ.Π.). Ο συμμετοχικός προϋπολογισμός αποτελεί μια δυναμική μορφή συμμετοχικής διαδικασίας, η οποία διαμορφώνεται ανάλογα με τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του εκάστοτε φορέα που τον υλοποιεί, αλλά και τις ιδιαιτερότητες της τοπικής κοινότητας. Πρόκειται για μια πολυσύνθετη διαδικασία που δεν αφορά μόνο στην κατανομή των οικονομικών πόρων, αλλά ουσιαστικά επηρεάζει τις βασικές στρατηγικές κατευθύνσεις της τοπικής αυτοδιοίκησης, ενισχύοντας τη διαφάνεια και την αμεσότητα, εφόσον έχει εξασφαλιστεί καλή οργάνωση και σωστή λειτουργία των διαδικασιών. Η διαδικασία αυτή θα πρέπει να αντιμετωπίζεται ως μια διαδικασία ενίσχυσης της δημοκρατικής συμμετοχής στα κοινά, η οποία καλλιεργεί και αναπτύσσει με τη σειρά της συνείδηση ενεργού πολίτη.

«Φανταστείτε μια πόλη όπου οι πολίτες της αποφασίζουν συλλογικά για το πότε θα χτιστεί ένα καινούριο σχολείο, πού θα χωροθετηθεί ένα πάρκο και ποιά προγράμματα θα υλοποιούνται στην κεντρική βιβλιοθήκη της. Φανταστείτε μια πόλη όπου χιλιάδες κάτοικοι διαφορετικών ηλικιών, φύλου και εθνικότητας συναντώνται τακτικά για να χτίσουν ένα καλύτερο κοινό μέλλον... όλα αυτά στο όνομα του συμμετοχικού προϋπολογισμού».³²

Το μοντέλο του συμμετοχικού προϋπολογισμού που διαμορφώθηκε κυρίως σε πόλεις και περιοχές της Λατινικής Αμερικής (Βραζιλία, Περού, Βολιβία, κλπ.) εστιάζει κυρίως στον εκδημοκρατισμό των τοπικών θεσμών και προβλέπει μεγαλύτερα περιθώρια αυτονομίας στη λήψη αποφάσεων για τους πολίτες που συμμετέχουν στη διαδικασία διαβούλευσης. Από την άλλη πλευρά, το μοντέλο που διαμορφώθηκε στη Βόρεια Ευρώπη, τη Νέα Ζηλανδία, αλλά και τις ΗΠΑ, αντιμετωπίζει τη συμμετοχή ως συμβουλευτική και εστιάζει κυρίως στην αύξηση της ενημέρωσης, της διαφάνειας και την επίτευξη αποτελεσματικότερης διαχείρισης των δημόσιων πόρων με κοινωνικό έλεγχο.³³

---

³² Lerner, J., *Building a Democratic City How Participatory Budgeting Can Work in Toronto*, Τορόντο, 2004 (σ. 4)

³³ Διάκος, Κ., *Εγχειρίδιο για μια Πράσινη Αυτοδιοίκηση*, Αθήνα, 2010 (σελ. 80-81)

Οι στόχοι του συμμετοχικού προϋπολογισμού είναι τόσο πολιτικοί, όσο και κοινωνικοί. Βασική αρχή του αποτελούσε η ενίσχυση της έννοιας της δημοκρατίας μέσω της συμμετοχής των πολιτών και της κοινωνίας των πολιτών στη διαβούλευση, στο σχεδιασμό και σύνταξη υλοποιήσιμων και ρεαλιστικών προτάσεων και στη λήψη αποφάσεων, εν τέλει στη διακυβέρνηση σε τοπικό επίπεδο³⁴. Αποτέλεσμα του συμμετοχικού προϋπολογισμού είναι η διάθεση οικονομικών πόρων για την κάλυψη των αναγκών των κοινοτήτων που βρίσκονται συνήθως στο περιθώριο μέσω της κινητοποίησής τους.

3.2 Ευρωπαϊκή εμπειρία από τη συμμετοχή στο στρατηγικό σχεδιασμό βιώσιμων πόλεων

Η ιστορία της βιώσιμης ανάπτυξης σε τοπικό επίπεδο δείχνει ότι ο εκάστοτε σχεδιασμός προκύπτει από σύνθετους προβληματισμούς που αφορούν σε κοινωνικά, πολεοδομικά και οικονομικά ζητήματα με βάση οπωσδήποτε τις ιδιαιτερότητες κάθε περιοχής, συμπεριλαμβανομένων και των ιδιαιτεροτήτων των πολιτών και των αναγκών τους. Μία από τις μεγαλύτερες θεωρητικές συζητήσεις του σχεδιασμού σήμερα είναι κατά πόσο μπορεί να αποτελέσει και να ενθαρρύνει την αλλαγή σε επίπεδο διακυβέρνησης, ποια θα είναι η φύση της τοπικής ανταπόκρισης και πως θα ενσωματωθούν στο εγχείρημα αυτής της δυναμικής και δημιουργικής διαδικασίας της αλλαγής στρατηγικής για το μέλλον, αλλά και με ποιους πόρους θα καταστεί αυτό εφικτό. Σίγουρα οι κοινωνικές ομάδες δεν διασυνδέονται με τον ίδιο τρόπο στην κλίμακα μιας γειτονιάς, μιας πόλης ή μιας αστικής περιφέρειας. Σύμφωνα με μία άποψη, ο στρατηγικός χωρικός σχεδιασμός παρουσιάζεται «ως ένα εργαλείο που μπορεί να αυξήσει τη διαφάνεια των αποφάσεων μέσω της προσφυγής σε δημοκρατικές διαδικασίες, με μορφές εφαρμογής της δημοκρατίας εξειδικευμένες στις κλίμακες που λαμβάνονται υπόψη»³⁵. Υποστηρίζεται ότι η συμβολή της εμπειρίας από τις βιώσιμες γειτονιές είναι πολύ σημαντική για τη σημερινή συζήτηση. Η Βόρεια Ευρώπη έχει να επιδείξει κάποιες καλές πρακτικές.

³⁴ Baiocchi, G., *Participation, activism, and politics: The Porto Alegre experiment*, Λονδίνο/Νέα Υόρκη, 2003 (σελ. 45-76)

³⁵ Κυβέλου, Στ., *Από τη Χωροταξία στη Χωροδιαχείριση*, Αθήνα, 2010 (σελ 100)

Για να υποστηρίξει αυτή την άποψη η Κυβέλου διεξήγαγε μια έρευνα³⁶, με την οποία επιχειρεί να αναλύσει πέντε «αιεφόρους γειτονιές», όπως τις ονομάζει, μια επιχειρησιακή εφαρμογή της βιώσιμης ανάπτυξης σε τοπικό επίπεδο στις διάφορες χωρικές κλίμακες και της οποίας τα αποτελέσματα θα παρουσιάσουμε παρακάτω. Θεωρεί ότι αυτές οι γειτονιές έχουν διδακτικό χαρακτήρα ως προς την επιχειρησιακή εφαρμογή της βιώσιμης ανάπτυξης και γι' αυτό το λόγο αποτελούν αντικείμενο αυξημένου ενδιαφέροντος.

Στο πλαίσιο της έρευνάς της αναλύθηκαν πέντε γειτονιές σε τρεις χώρες της Ευρώπης στη βάση ενός δείγματος τριάντα περιπτώσεων, δέκα ετών ζωής, που επιτρέπει μια επαρκή παρατήρηση από απόσταση. Τα διδάγματα που αντλήθηκαν στηρίζονται πάνω στη συγκριτική ανάλυση και κριτική των ακόλουθων γειτονιών: Hammarby (Στοκχόλμη) και BO11 (Malmo) για τη Σουηδία, Kronsberg (Ανόβερο) για τη Γερμανία, Vesterbro (Κοπεγχάγη) και Kolding για Δανία. Χωρίς να παραγνωρίζονται οι προσπάθειες που βρίσκονται σε εξέλιξη στη νότια Ευρώπη (Mata de Sesibra στην Πορτογαλία, Enternucleos στην Ισπανία, Faenza/ συνοικία St Rocco στην Ιταλία), θεωρεί ότι η εξαγωγή συμπερασμάτων από τις περιπτώσεις αυτές θα ήταν σήμερα πολύ πρόωμη.

Αξίζει να σημειωθεί ότι στο πλαίσιο των γειτονιών που μελετήθηκαν, εξετάστηκαν σε γενικές γραμμές, οι περιβαλλοντικές θεματικές που αφορούν τις μεταφορές, την ενέργεια, το νερό, τα απόβλητα, τα υλικά κατασκευής, τη διαχείριση των εδαφών, τον καθαρισμό των εδαφών. Η έρευνα της βιοποικιλότητας, που μεταφράζει τη θέληση να επανατοποθετηθεί η φύση στο κέντρο των επιχειρήσεων, μελετήθηκε με εγκάρσιο τρόπο. Πέρα από τις τεχνικές λύσεις, στα σχέδια αυτά έχει ιδιαίτερη σημασία και βαρύτητα η εμπλοκή των πρωταγωνιστών: τεχνικών και κατοίκων, η ανταπόκριση των οποίων θα διαδραματίσει έναν θεμελιώδη ρόλο. Όπως υποστηρίζει³⁷, η αποτίμηση και σταθερή παρακολούθηση της ενεργοποίησης μιας διαδικασίας βιώσιμης ανάπτυξης είναι επίσης απαραίτητες για να επαναπροσανατολίζεται η αρχική στρατηγική και να υπάρχει έτσι μια συνεχής βελτίωση των χωρικών πολιτικών που εφαρμόζονται. Σε όλες τις περιπτώσεις, οι

---

36 Κυβέλου, Στ., *Από τη Χωροταξία στη Χωροδιαχείριση*, Αθήνα, 2010 (σελ 92)

37 Κυβέλου, Στ., *Από τη Χωροταξία στη Χωροδιαχείριση*, Αθήνα, 2010 (σελ 99)

δείκτες παρακολούθησης και αποτίμησης που τέθηκαν αναφέρονται σε τέσσερα βασικά σημεία: περιβάλλον, οικονομία, κοινωνία, διακυβέρνηση.

Ένας συγκριτικός απολογισμός της έρευνας για τις πέντε αυτές γειτονιές οδηγεί στις ακόλουθες διαπιστώσεις³⁸: Η πρώτη διαπίστωση, όπως αναφέρει, είναι ότι οι γειτονιές διευθετήθηκαν από τοπικές αρχές με ισχυρή περιβαλλοντική πολιτική. Είχαν, για παράδειγμα, εφαρμόσει την Τοπική Agenda 21 πριν από πολλά χρόνια. Μια δεύτερη πολύ σημαντική διαπίστωση αφορά τη χρονική διάσταση που είναι βασική για να σχεδιαστούν, μακροπρόθεσμα και με τρόπο ολοκληρωμένο, πολιτικές στο επίπεδο μιας κοινότητας ή μιας γειτονιάς. Το γεγονός ότι οι κοινότητες έχουν, στις περισσότερες περιπτώσεις, τον έλεγχο της γης προσδίδει μεγαλύτερη βαρύτητα και ελευθερία στο να επιβάλουν, σε αυτούς που πολεοδομούν, σημαντικές απαιτήσεις με όρους βιώσιμης ανάπτυξης. Η τρίτη διαπίστωση αφορά στην επιδεικτικότητα και την παραδειγματικότητα. Όλες οι γειτονιές που παρουσιάστηκαν εμφανίζουν μια ισχυρή δυναμική παραδειγματικών αστικών σχεδίων που είναι εκμεταλλεύσιμα από τις κοινότητες ως μια «βιτρίνα» τεχνογνωσίας και βιώσιμης διεύθεσης και ως επικοινωνιακά εργαλεία, τόσο σε διεθνές επίπεδο, όσο και εντός των κοινοτήτων τους. Η συμμετοχή όλων των συμμετεχόντων και δρώντων αποτελεί αναμφίβολα ένα τελευταίο κοινό σημείο. Η επιτυχία όλων αυτών των σχεδίων βασίζεται στη διαφορετικότητα και στο επίπεδο εμπλοκής των πρωταγωνιστών, δημόσιων και ιδιωτών: πολιτικοί, τεχνικές υπηρεσίες, ενώσεις γειτονιάς, και προστασίας του περιβάλλοντος, κάτοικοι, αρχιτέκτονες, ειδικοί σύμβουλοι, ινστιτούτα έρευνας, πανεπιστήμια, διαχειριστές των δικτύων. Αποτελούν αδιάσπαστα στοιχεία μιας ενιαίας περιβαλλοντικής κίνησης, ήδη από την πρώτη επεξεργασία των σχεδίων ως τη φάση της εκμετάλλευσης και της ζωής σε αυτές τις γειτονιές.

Καταλήγει επίσης σε ένα ενδιαφέρον συμπέρασμα ότι «σε κάθε περίπτωση, οι βιώσιμες γειτονιές αποτελούν ένα μέσο προκειμένου να γίνει επεξεργασία της τοπικής εικόνας και ταυτότητας. Στόχος είναι να απαλειφθούν από κάποιες περιοχές και από τις πόλεις τους οι παρελθούσες αναπαραστάσεις τους. Αυτή η κατασκευή εικόνας αφορά την επεξεργασία δημόσιων πολιτικών στην πόλη. Ο χαρακτηρισμός μιας γειτονιάς από τις περιβαλλοντικές επιδόσεις της συμμετέχει σε μια εργασία

---

38 Ibid (σελ. 94)

κατασκευής ταυτότητας της γειτονιάς και εμβάθυνσης του συναισθήματος της συμμετοχής για τους κατοίκους της ευρύτερης περιοχής. Ο τόπος δεν χαρακτηρίζεται πλέον από την ιστορία του, τον πληθυσμό του, τη ζωντανία του ή την επισκεψιμότητά του. Βιώνεται, εν πολλοίς, μέσα από την εικόνα της περιβαλλοντικής απόδοσής του, που μεταφέρεται εξωτερικά».³⁹

Με την έρευνα αυτή θέλησε να υποστηρίξει, όπως η ίδια υπογραμμίζει, ότι «οι αειφόροι γειτονιές» όπως και οι «αειφόροι πόλεις» αποτελούν τοπικής σημασίας εκφάνσεις του στρατηγικού σχεδιασμού, όπως αυτός αναγεννιέται και αναδιαμορφώνεται στις μέρες μας στην Ευρώπη. Αποτελούν επίσης εκφάνσεις της μετατόπισης του σχεδιασμού από την κανονιστική μορφή του (σχεδιασμός χρήσεων γης) προς ένα διαχειριστικό εγχείρημα όπου το «χωρικό μάρκετινγκ» διαδραματίζει βαρύνοντα ρόλο. Επαναβεβαιώνουν, άλλωστε, περίτρανα ότι η βιώσιμη ανάπτυξη αποτελεί ένα μοναδικό ενοποιητικό στοιχείο και σημείο ανασύνταξης των χωρικών πολιτικών. Το ζήτημα της κλίμακας έχει, άλλωστε, μεγάλη σημασία για τον στρατηγικό σχεδιασμό».⁴⁰

3.3 Σύγχρονα κοινωνικά κινήματα για το δικαίωμα στην πόλη

Η επιρροή της Ευρωπαϊκής Ένωσης ίσως και η πίεση προς τα κράτη-μέλη στην κατεύθυνση προς την ενοποίηση, η εθνική κουλτούρα και η παράδοση του σχεδιασμού, το διεθνές οικονομικό σύστημα, δηλαδή η παγκοσμιοποίηση και το κυνήγι της ανταγωνιστικότητας, η αυξανόμενη επίδραση του ιδιωτικού τομέα στη διαδικασία λήψης αποφάσεων και η περιβαλλοντική κρίση, περιλαμβανομένων των απειλών της κλιματικής αλλαγής⁴¹, έχουν οδηγήσει σε ένα μοντέλο σχεδιασμού των χωρικών ενοτήτων με όραμα την κατασπατάληση ενέργειας και πόρων και χαρακτηρίζονται από την άναρχη οικιστική και τεχνολογική ανάπτυξη, την κοινωνική και έμφυλη ανισότητα και θέτουν σε αμφισβήτηση το υπάρχον μοντέλο διακυβέρνησης. Το αίτημα για καλύτερη και δικαιότερη διακυβέρνηση παραμένει επίκαιρο.

---

³⁹ Ibid (σελ. 93)

⁴⁰ Κυβέλου, Στ., *Από τη Χωροταξία στη Χωροδιαχείριση*, Αθήνα, 2010 (σελ. 100)

⁴¹ Βασενχόβεν, Λ., *Χωρική Διακυβέρνηση – Θεωρία, ευρωπαϊκή εμπειρία και η περίπτωση της Ελλάδας*, Αθήνα, 2010 (σελ 314)

Η κρίση των αστικών κέντρων αποτελεί πεδίο ανάλυσης αλλά και μεγάλων αντιπαραθέσεων. Η κρίση αυτή συνίσταται κυρίως σε ζητήματα φτώχειας, ανεργίας, ρατσισμού, χωρο-κοινωνικού διαχωρισμού (segregation) και δημιουργίας «γκέτο» μέσα στις πόλεις που συνδέονται κλονισμό της κοινωνικής συνοχής.⁴² Στην ηπειρωτική Ευρώπη και ειδικά στη Δυτική Γερμανία το ζήτημα του χωρο-κοινωνικού διαχωρισμού τίθεται επίσης έντονα, αλλά με διαφορετικούς όρους. Εδώ, τα κινήματα των δεκαετιών 1960 και 1970 αναδεικνύουν τον αστικό χώρο ως πεδίο πολιτικής δράσης και κατάκτησης δικαιωμάτων. Το δικαίωμα στην πόλη και την κατοικία, η κριτική στην πολιτική γης και τη συσσώρευση κεφαλαίου έχουν αποτελέσει σημείο εκκίνησης κινήματων και συλλογικών παρεμβάσεων. Αν οι χωρικές ενότητες, όπως υποστηρίζει ο Βάσενχοβεν⁴³, θεωρηθούν ως «κοινωνικές κατασκευές», τότε η διακυβέρνηση μπορεί να οριστεί ως ένας τρόπος «συλλογικής δράσης» που επιδιώκει να δώσει στη δεδομένη χωρική ενότητα τη μορφή ενός συλλογικού δρώντος (collective actor). Αυτή η συλλογική προσωπικότητα, προσπαθεί κατά την άποψή του, να οικοδομήσει μια συλλογική συναίνεση μεταξύ διάφορων εταίρων, να προωθήσει μια συμφωνία κατανομής ρόλων μεταξύ των εταίρων, ώστε να πετύχουν κοινά αποδεκτούς στόχους, και να οδηγήσει σε ένα συμφωνημένο, κοινό όραμα (vision) για το μέλλον του χώρου τους.

Με δεδομένη τη συνειδητοποίηση νέων αξιών, για το περιβάλλον, την πολιτιστική κληρονομιά και την ποιότητα ζωής, οι πολίτες χειραφετούνται και ενισχύεται η συμμετοχικότητα και πλουραλισμός των κοινωνικών ομάδων, διαμορφώνοντας τη βάση και τις προϋποθέσεις για συντονισμένη δράση και διακυβέρνηση σε βάθος χρόνου και για ανάμειξη στα κοινά, που μεταφράζονται στο όραμα μιας διοίκησης πλησιέστερης προς τον πολίτη⁴⁴. Αυτό απαιτεί να υπάρξουν οριζόντιες και κάθετες συνεργασίες μεταξύ α) διάφορων επιπέδων της διοίκησης, β) τομεακών πολιτικών σε χωρικές συνέπειες, και γ) κυβερνητικών και μη κυβερνητικών οργανώσεων και πολιτών.

---

42 Βαΐου, Ντ., Χατζημιχάλης, Κ., *Ο Χώρος στην Αριστερή Σκέψη*, Αθήνα, 2012 (σελ. 108-109)

43 Βασενχόβεν, Λ., *Χωρική Διακυβέρνηση – Θεωρία, ευρωπαϊκή εμπειρία και η περίπτωση της Ελλάδας*, Αθήνα, 2010 (σελ. 57)

44 Ibid (σελ. 138)

Μέσα από τις συμμετοχικές διαδικασίες οι πολίτες προσπαθούν να αναδείξουν τα ζητήματα που προκύπτουν από τα σκληρά και αντιαισθητικά περιβάλλοντα στα οποία ζουν και τα οποία κατ' επέκταση επιβαρύνουν τη διαβίωση τους λόγω των δραματικών συνεπειών της αστικοποίησης, ενώ παράλληλα προσπαθούν να διατυπώσουν απαντήσεις σε ερωτήματα που αφορούν σε ζητήματα όπως τι είδους πόλη επιθυμούμε, τι είδους κοινωνικές σχέσεις αναζητάμε, εν τέλει ποιο είδος ζωής και διαβίωσης οραματιζόμαστε ώστε να επιτύχουμε κοινωνική ευημερία και κοινωνική συνοχή.

Από το όραμα λοιπόν του Henri Lefebvre⁴⁵, που πρότεινε μια εναλλακτική αστική ζωή λιγότερο αποξενωμένη, που προέτρεπε κατ' επέκταση στη διεκδίκηση του χώρου της πόλης, ενός χώρου που θα είναι έργο των ίδιων των ενδιαφερόμενων, των χρηστών, αποτέλεσμα των αστικών κινήσεων, της κοινωνίας των πολιτών και ως τέτοιος θα αποτελούσε τόπο πραγμάτωσης μιας άλλης αστικότητας, χωρίς τους αποκλεισμούς και τελικά αποτέλεσε βασικό κείμενο του παρισινού Μάη, έχουμε περάσει πλέον σε μια σύγχρονη αναβίωση του δικαιώματος που δεν προέρχεται από την κληρονομιά του Λεφέβρ αλλά έχει τις ρίζες της στα σύγχρονα κοινωνικά κινήματα της πόλης.

3.4 Συμπεράσματα

Το μοντέλο των πόλεων στο οποίο ζούμε έχει γίνει ασφυκτικό για τους πολίτες και εντείνει τις κοινωνικές αντιθέσεις. Για να καταστεί βιώσιμο απαιτείται αλλαγή κουλτούρας και ανατροπή των στερεοτύπων. Είναι αναγκαία εναλλακτικά μοντέλα διοίκησης της πόλης που να στηρίζονται σε έναν συνδυασμό αντιπροσωπευτικής και αμεσοδημοκρατικής συμμετοχικής διακυβέρνησης, και στη συνεργατικότητα και την κοινωνική αλληλεγγύη ανάμεσα σε διαφορετικές κατηγορίες δημοτών που συγκροτούν το ανθρώπινο δυναμικό της πόλης. Η κοινωνία των πολιτών πρέπει να έχει ενεργό ρόλο και άποψη για τη διαμόρφωση των πολιτικών και των σχεδιασμών σε τοπική κλίμακα για έναν τρόπο ζωής οικολογικά ευαίσθητοποιημένο, ο οποίος θα

---

45 Lefebvre, H., *Δικαίωμα στην Πόλη – Χώρος και Πολιτική*, Αθήνα, 2006 (σελ. 50-75)

αντικατοπτρίζει ένα εναλλακτικό όραμα για την πόλη και την οργάνωση της ζωής και της παραγωγής μας.

Κεφάλαιο 4 - Τοπική Αυτοδιοίκηση

4.1 Εισαγωγικές παρατηρήσεις

Θα εστιάσουμε αρχικά στη χάραξη της περιφερειακής πολιτικής της Ευρωπαϊκής Ένωσης, στην αναγκαιότητα θέσπισής της καθώς και στους κύριους άξονες δράσης, στην εξέλιξη των στόχων και των πρωτοβουλιών της. Αξίζει να σημειωθεί ότι ο θεσμός της τοπικής αυτοδιοίκησης δημιουργήθηκε λόγω της αδυναμίας πλήρους ελέγχου μιας χώρας από την κεντρική διοίκηση, λόγω της ιδιομορφίας των γεωγραφικών, οικονομικο-κοινωνικών συνθηκών μέσα στα όρια της ίδιας της επικράτειας και για την επίτευξη αυτού του σκοπού εκχωρήθηκαν προς την αποκεντρωμένη τοπική αυτοδιοίκηση περαιτέρω αρμοδιότητες. «Αυτό καθιστά την αποκεντρωμένη διοίκηση χώρο έκφρασης της αντίθεσης προς την κεντρική εξουσία (και ως τέτοιος είναι πιο δημοκρατικός, πλουραλιστικός και φιλελεύθερος, στοιχεία που με πολιτικούς τρόπους προσπαθεί η κεντρική εξουσία να τιθασεύσει)»⁴⁶. Εκείνο που έχει ιδιαίτερη σημασία είναι ότι η διακυβέρνηση αφορά κυρίως τη χάραξη και την εφαρμογή μιας πολιτικής για το σχεδιασμό και τη διαχείριση του χώρου, παρόλο που δεν συνδέεται αποκλειστικά με την έννοια του χώρου, αλλά και όλα τα πεδία πολιτικής σηματοδοτώντας τη μετάβαση σε ένα νέο μοντέλο που απομακρύνεται και αμφισβητεί το παραδοσιακό μοντέλο κυβέρνησης και διοίκησης. Είναι φυσικό ότι με το πέρασμα από την εθνική επικράτεια, από το έθνος κράτος – και τον γεωγραφικό εγκλωβισμό που αυτό συνεπάγεται – στο εγχείρημα της οικονομικής, κοινωνικής και εδαφικής ενοποίησης του ευρύτερου γεωγραφικού χώρου της Ευρωπαϊκής Ένωσης, τέθηκαν στο επίκεντρο ζητήματα που αφορούσαν σε καινοτόμες μεταρρυθμίσεις στο σύστημα κυβέρνησης και στο χωροταξικό σχεδιασμό.

Παρόλ' αυτά ο στόχος της οικονομικής και κοινωνικής συνοχής μέσα στο ευρωπαϊκό οικοδόμημα, που για πολλούς θεωρείται «πλεονέκτημα αλλά και ταυτόχρονα

⁴⁶ Διάκος, Κ., *Εγχειρίδιο για μια Πράσινη Αυτοδιοίκηση*, Αθήνα, 2010 (σελ. 36)

απειλή», περιλαμβάνει και την τοπική και την περιφερειακή διάσταση. Δεν υπήρξε ανέκαθεν στόχος των ευρωπαϊών ηγετών⁴⁷. Εδώ και κάποιες δεκαετίες όμως η ενσωμάτωση της ισόρροπης και βιώσιμης ανάπτυξης σε όλες τις κοινοτικές πολιτικές και δράσεις της Ε.Ε. διακηρύσσεται επανειλημμένως και επιδιώκεται σαφώς και στην περιφερειακή πολιτική.

4.2 Δομές χωρικής διακυβέρνησης σε ευρωπαϊκό και εθνικό επίπεδο

Ξεκινώντας χρειάζεται να σημειωθεί ότι οι προσπάθειες της Ευρωπαϊκής Ένωσης να προωθήσει μια νέα μορφή ευρωπαϊκής διακυβέρνησης σηματοδοτούνται από τη σχετική Λευκή Βίβλο για τη Διακυβέρνηση, που εξέδωσε η Ευρωπαϊκή Επιτροπή για πρώτη φορά το 2001 και όπου μπορούμε να διακρίνουμε κάποιες κοινές αρχές για τον τρόπο διακυβέρνησης. Διαβάζουμε στην πιο πρόσφατη εκδοχή της *Λευκής Βίβλου για την πολυεπίπεδη διακυβέρνηση*⁴⁸ ότι «η ικανότητα της Ένωσης να εκπληρώνει τις αποστολές της και να επιτύχει τους κοινοτικούς στόχους εξαρτάται από τη θεσμική της οργάνωση, αλλά κυρίως από τον τρόπο διακυβέρνησής της. Η νομιμότητα, η αποτελεσματικότητα και η προβολή της κοινοτικής λειτουργίας εξασφαλίζονται από τη συνεισφορά όλων των παραγόντων». Υπογραμμίζεται εδώ η αναγκαιότητα μια στενής συνεργασίας με τις περιφερειακές και τις τοπικές αρχές προκειμένου να αντιμετωπιστεί η παρούσα παγκόσμια οικονομική κρίση στην κατεύθυνση μάλιστα μιας περαιτέρω διαδικασίας κοινής οικοδόμησης με στόχο την προώθηση της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης. Μάλιστα αξίζει να σημειωθεί ότι με την έννοια πολυεπίπεδη διακυβέρνηση, εννοείται η συντονισμένη δράση της Ένωσης, των κρατών-μελών και των τοπικών και περιφερειακών αρχών, η οποία στη συνέχεια βασίζεται στην εταιρική σχέση και στοχεύει στην χάραξη και υλοποίηση των πολιτικών της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Η ποικιλομορφία και τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά ωστόσο που παρουσιάζουν τα εθνικά συστήματα διοικήσεως των κρατών-μελών σημαίνουν και διαφορετικά πακέτα μεταρρυθμίσεων για κάθε χώρα⁴⁹.

---

47 Μπεσίλα-Βήκα, Ε., *Τοπική Αυτοδιοίκηση*, Αθήνα-Θεσσαλονίκη, 2004 (σελ. 54)

48 Επιτροπή των Περιφερειών, *Λευκή Βίβλος για την Πολυεπίπεδη Διακυβέρνηση της Επιτροπής των Περιφερειών*, 2001 (προσπελάστηκε στις 02-01-2016)

49 Μπεσίλα-Βήκα, Ε., *Τοπική Αυτοδιοίκηση*, Αθήνα-Θεσσαλονίκη, 2004 (σελ. 64)

Ο Λουδοβίκος Βάσενχοβεν απαριθμεί τις πέντε βασικές αρχές της διακυβέρνησης⁵⁰, οι οποίες επισημαίνονται στη Λευκή Βίβλο και θεωρούνται ότι αποτελούν προϋποθέσεις της καλής διακυβέρνησης και των προτάσεων της Λευκή Βίβλου. Σύμφωνα λοιπόν με τη Λευκή Βίβλο, οι αρχές αυτές συνεπάγονται τα ακόλουθα:

- Ως προς την ανοιχτή διακυβέρνηση, όλοι οι φορείς πρέπει να λειτουργούν με πιο ανοικτό τρόπο και να επικοινωνούν καλύτερα. Η διοίκηση πρέπει να χρησιμοποιεί γλώσσα κατανοητή για το ευρύ κοινό, για λόγους μεγαλύτερης εμπιστοσύνης.
- Ως προς τη συμμετοχή, αναφέρεται ότι ευρεία συμμετοχή πρέπει να εξασφαλίζεται σε ολόκληρη την αλυσίδα παραγωγής και εφαρμογής πολιτικής, από την αρχική σύλληψη μέχρι την τελική εφαρμογή. Διότι η συμμετοχή εξασφαλίζει εμπιστοσύνη στο τελικό αποτέλεσμα και εξαρτάται από την υιοθέτηση από τους φορείς διοίκησης μιας στάσης κατά των αποκλεισμών.
- Ως προς τη λογοδοσία και υπευθυνότητα υπόλογων, οι διάφοροι ρόλοι (νομοθετικοί, εκτελεστικοί, χάραξης πολιτικής) πρέπει να είναι σαφείς. Η σαφήνεια χρειάζεται σε όλα τα επίπεδα, από την Ευρωπαϊκή Ένωση μέχρι το τοπικό επίπεδο.
- Ως προς την αποδοτικότητα, οι διάφορες πολιτικές πρέπει να είναι αποτελεσματικές και έγκαιρες. Πρέπει επίσης να είναι συνεπείς προς τους στόχους τους και να περιέχουν μια αξιολόγηση του αναμενόμενου αποτελέσματος, αλλά και της υφιστάμενης εμπειρίας. Η αποδοτικότητα συνδέεται με την αρχή της αναλογικότητας, δηλαδή της χρήσης μέτρων ανάλογων προς το πρόβλημα, και όχι δυσανάλογων ή υπερβολικών, και με την αρχή της επικουρικότητας, δηλαδή της διατύπωσης πολιτικής στο κατάλληλο διοικητικό επίπεδο, και όχι πχ σε ανώτερο επίπεδο απ' ό τι είναι αναγκαίο.
- Τέλος, ως προς τη συνεκτικότητα, οι διάφορες πολιτικές πρέπει να έχουν συνοχή και να είναι εύκολα κατανοητές. Η ανάγκη συνοχής άλλωστε αυξάνεται όσο αυξάνεται η πολυπλοκότητα των προβλημάτων και της αντιμετώπισής τους, όσο οι αντιμετωπιζόμενες προκλήσεις δεν περιορίζονται από εθνικά σύνορα ή από στεγανά μεταξύ πεδίων πολιτικής και όσο μεγαλώνει η εμπλοκή φορέων από όλα τα επίπεδα, π.χ. και από το περιφερειακό ή τοπικό, και όχι μόνο ευρωπαϊκό ή εθνικό.

---

50 Βασενχόβεν, Λ., *Χωρική Διακυβέρνηση – Θεωρία, ευρωπαϊκή εμπειρία και η περίπτωση της Ελλάδας*, 2010 (σελ. 54-56)

Οι συνεκτικές πολιτικές αυξάνουν τις απαιτήσεις για ηγετικό ρόλο και υπευθυνότητα της πολιτικής εξουσίας σε όλα τα επίπεδα.

Αναλύοντας αυτές τις αρχές διακυβέρνησης υποστηρίζει ότι η χωρική διακυβέρνηση μπορεί να θεωρηθεί απλώς ως εφαρμογή των γενικών αρχών της διακυβέρνησης σε συγκεκριμένες, χωρικά καθορισμένες, ενότητες (πχ σε μια περιφέρεια)⁵¹. Υπάρχει περίπτωση όμως να θεωρηθεί και ως μια πιο σύνθετη διαδικασία, που επηρεάζεται από τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της χωρικότητας. Στη δεύτερη περίπτωση, όπως σχολιάζεται, ο χώρος θεωρείται ως ένα πολύπλοκο σύνολο χαρακτηριστικών, δηλαδή ως ένα πλέγμα αξιών και πόρων, υλικών και άυλων, ανανεώσιμων και μη, ή ως μια «κοινωνική κατασκευή», που δημιουργήσε η συλλογική δράση ομάδων, συμφερόντων και ανθρώπινων οργανώσεων. Στην κατανόηση αυτής της αντιμετώπισης του χώρου συμβάλλει η έννοια του *χωρικού κεφαλαίου* (territorial capital).

Συνεχίζοντας το συλλογισμό του θεωρεί ότι η έννοια του χωρικού κεφαλαίου περιλαμβάνει χωρικά εντοπισμένα κοινά αγαθά, συλλογικού χαρακτήρα, τα οποία είναι κατά κανόνα αμετακίνητα, άρρηκτα συνδεδεμένα με έναν ορισμένο τρόπο και προϊόντα παράδοσης ή/και ιστορικού παρελθόντος. Κατηγοριοποιεί τα συστατικά του χωρικού κεφαλαίου σε α) φυσικά χαρακτηριστικά, υλική παράδοση, πάγιο κεφάλαιο (πχ οικοδομές), που αναγνωρίζονται ευκολότερα και σε β) αγαθά γνωσιολογικού, κοινωνικού, πολιτισμικού και θεσμικού χαρακτήρα όπως και άυλη παράδοση που κατά κάποιον τρόπο συνδέουν τα προηγούμενα σε μια ιδιαίτερη ενότητα. Από μια άποψη, η αξιοποίηση, η προβολή αλλά και η προστασία του χωρικού κεφαλαίου συνιστά έναν στόχο προκειμένου να λειτουργήσει αυτό ως ένα συλλογικό αγαθό και να βελτιώσει την τοπική συλλογική ανταγωνιστικότητα. Η χωρική διακυβέρνηση θεωρείται έτσι ως προϋπόθεση για την επίτευξη ισόρροπης χωρικής ανάπτυξης και χωρικής ή εδαφικής συνοχής (territorial cohesion).

Είναι δυνατό να δει κανείς την εδαφική συνοχή ως μια ειδική μορφή οικονομικής και κοινωνικής συνοχής, που διαμορφώνεται με την αλληλεπίδραση με το χώρο, που λειτουργεί ως ένας παράγοντας ολοκλήρωσης, ως ένας υποδοχέας κοινωνικού κεφαλαίου και ως ένα πεδίο ανταγωνισμού με άλλες χωρικές ενότητες. Καταλήγει λοιπόν στο ότι η εδαφική συνοχή προκύπτει ως αποτέλεσμα διαδικασιών

---

51 *ibid* (σελ. 57)

ολοκλήρωσης διάφορων πολιτικών και δράσεων. Η χωρική διακυβέρνηση στοχεύει με αυτό ακριβώς το αποτέλεσμα, για να βελτιώσει την ανταγωνιστικότητα και τη συνοχή μιας χωρικής ενότητας. Το επιτυγχάνει οικοδομώντας σχέσεις, συνέργειες και αλληλεπιδράσεις μεταξύ πολιτικών, σχεδίων και προγραμμάτων, που επενεργούν σε διάφορες κλίμακες από την τοπική στη διεθνή.

Από όλα τα παραπάνω γίνεται φανερό ότι η χωρική διακυβέρνηση εντέλει έχει ως αντικείμενο το χώρο ως κοινωνική κατασκευή και ως χωρικό κεφάλαιο, χρησιμοποιεί ως μέσο την οικοδόμηση σχέσεων και συμπράξεων (partnerships) μεταξύ διάφορων δρώντων και συμφερόντων, βασίζεται σε μεγάλο βαθμό στη λειτουργία των δημόσιων αρχών ως διαχειριστών δικτύων, στοχεύει στη βελτίωση της χωρικής συνοχής και στη βιώσιμη και ισόρροπη βιώσιμη ανάπτυξη σε όλα τα επίπεδα, με άλλα λόγια είναι μία διαδικασία οργάνωσης και συντονισμού δρώντων για την ανάπτυξη, αλλά και την προστασία, κοινωνικού κεφαλαίου, προκειμένου να βελτιωθεί η εδαφική συνοχή σε όλα τα επίπεδα.

Θα είχε ενδιαφέρον να αναφέρουμε και έναν άλλο ορισμό της διακυβέρνησης, όπως αυτός ορίζεται στην τελική έκθεση του προγράμματος ESPON2.3.2⁵²: η έννοια της διακυβέρνησης δεν είναι απλώς ένα σύστημα αστικής διοίκησης και οι διαδικασίες διακυβέρνησης δεν είναι μόνο διοικητικές. Αντίθετα, μάλιστα, έχουν έντονα πολιτικό χαρακτήρα, καθώς είναι μια διαδικασία συλλογικής δράσης που έχει στόχο τη σύλληψη, την εκπόνηση περιφερειακού κεφαλαίου με μη καταστροφικό τρόπο, για την επίτευξη και βελτίωση της περιφερειακής συνοχής σε διάφορα επίπεδα.

Η ουσία της καλής διακυβέρνησης, όπως περιγράφεται στο πρόγραμμα ESPON 2.3.2, είναι «ένα οργανωτικό σχήμα συλλογικής δράσης, βασισμένης σε συμπράξεις και στην οικοδόμηση συμμαχιών μεταξύ ιδιωτικών και δημόσιων φορέων και προσανατολισμένης προς έναν από κοινού καθορισμένο στόχο, μέσα σε ένα δεδομένο γεωγραφικό χώρο»⁵³ χωρίς σπατάλη πόρων και προσπάθειας.

Με άλλα λόγια θα μπορούσαμε να υποθέσουμε με βάση τα παραπάνω ότι η διακυβέρνηση παραπέμπει σε ένα πιο εναλλακτικό μοντέλο διαχείρισης των

---

52 Final Report of the ESPON project 2.3.2 (σελ. 13)

53 Βασενχόβεν, Λ., *Χωρική Διακυβέρνηση – Θεωρία, ευρωπαϊκή εμπειρία και η περίπτωση της Ελλάδας*, 2010 (σελ. 62)

συλλογικών υποθέσεων και υποδηλώνει μια πιο εξιδανικευμένη μορφή πολιτικής κοινωνίας, η οποία χαρακτηρίζεται από την επιδίωξη τοπικά συλλογικών αγαθών και κοινών συμφερόντων μέσω του συντονισμού των κοινωνικών αλληλεπιδράσεων μακριά από την υποταγή στο κράτος. Αυτή η υπόθεση θυμίζει λίγο τη συζήτηση για τη διάκριση ανάμεσα στο Κράτος (κεντρική κρατική εξουσία ως στοιχείο καταναγκασμού, έννομη τάξη) και την Πολιτεία (πολιτική κοινότητα χωρίς διάκριση της εξουσίας από την κοινωνία).

Είναι σημαντικό να αναφερθεί ότι ακόμα και η ίδια η Ευρωπαϊκή Ένωση – αρχικά Ευρωπαϊκή Κοινότητα – ιδρύθηκε με πολυμερείς διεθνείς συνθήκες, οι οποίες προέβλεπαν τον τρόπο οργάνωσης και λειτουργίας θεσμών ενός πολύ ιδιότυπου μορφώματος ή οργανισμού⁵⁴. Προϋπόθεση για τη δημιουργία αυτού του μορφώματος ή οργανισμού λοιπόν ήταν η μεταβίβαση σε αυτόν συνταγματικών αρμοδιοτήτων, η οριστική και αμετάκλητη μεταβίβαση, ενώ δεν μπορούν να ανακληθούν παρά με την αποχώρηση από τον οργανισμό, την Ε.Ε., του κράτους-μέλους.

Σύμφωνα με τον Μανιτάκη στο κεφάλαιο για τις *Μορφές του σύγχρονου κράτους*, η Ευρωπαϊκή Ένωση «είναι κάτι περισσότερο από μια απλή ένωση κρατών, αφού οι ευρωπαϊκές συνθήκες συνθέτουν σίγουρα μία πρωτότυπη συνένωση κρατών, μια ιστορικά άγνωστη πολιτική οντότητα, που δεν διέπεται από τη λογική ούτε από τους κανόνες του διεθνούς δικαίου. Είναι παράλληλα όμως, κάτι πολύ λιγότερο από ένα ομοσπονδιακό κράτος και είναι πολύ αμφίβολο αν μπορεί να υπαχθεί στην κατηγορία του σύνθετου κράτους ή να μετεξελιχθεί σε κάτι τέτοιο».

Ο χωρικός σχεδιασμός και η χωρική διακυβέρνηση, επομένως, θεωρούνται κρίσιμες παράμετροι για τη μετάβαση προς τη γενικότερη διακυβέρνηση. Ο σχεδιασμός της περιφέρειας κατέχει κεντρική σημασία στο σχεδιασμό του χώρου, δεδομένου ότι η περιφέρεια είναι μια χωρική ενότητα, η οποία μπορεί να αντιμετωπιστεί ως ενιαίο σύνολο στο πλαίσιο ενός αναπτυξιακού στόχου. Συγκεκριμένα κριτήρια περιφερειοποίησης του χώρου καθορίζουν και εξυπηρετούν στόχους της περιφερειακής πολιτικής, που διαφέρουν ανάλογα με τα είδη των περιφερειών (περισσότερο ή λιγότερες ανεπτυγμένες, με υψηλότερο ή χαμηλότερο ρυθμό

---

54 Μανιτάκης, Α., *Συνταγματική Οργάνωση του Κράτους*, Αθήνα-Θεσσαλονίκη, 2009 (σελ. 124-126)

ανάπτυξης, ποσοστό απασχόλησης, κλπ) και προσαρμόζονται στα εκάστοτε δεδομένα της περιφέρειας που εξετάζεται.

Ο Peter Häberle⁵⁵ προσεγγίζει την τοπική αυτοδιοίκηση ως βασικό θεσμό του ευρωπαϊκού συνταγματικού πολιτισμού και συστατικό στοιχείο του δημοκρατικού πολιτισμού. Επισημαίνει το ρόλο της για τον «πολιτισμό της ελευθερίας», αλλά και ειδικότερα την πολιτισμική ελευθερία.

Στο επίπεδο της Ευρωπαϊκής Ένωσης τα συμφέροντα της τοπικής αυτοδιοίκησης των δήμων και των πόλεων χαρακτηρίζονται ως ένα από τα πέντε επίπεδα της ευρωπαϊκής Δημοκρατίας και εκπροσωπούνται από την Επιτροπή των Περιφερειών (ΕτΠ)⁵⁶. Σημειώνουμε λοιπόν ότι η ΕτΠ δίνει στις περιφέρειες και τις πόλεις τη δυνατότητα να διατυπώνουν επίσημα τη γνώμη τους κατά τη νομοθετική διαδικασία της ΕΕ, μεριμνώντας ώστε να λαμβάνονται υπόψη οι απόψεις και οι ανάγκες των περιφερειακών και τοπικών αρχών. Η ΕτΠ ενθαρρύνει τη συμμετοχή σε όλα τα επίπεδα, από τις περιφερειακές και τοπικές αρχές έως τους μεμονωμένους πολίτες. Περιφερειακές και τοπικές αρχές, ενώσεις, ΜΚΟ, εμπειρογνώμονες και πανεπιστημιακοί μπορούν να συμμετέχουν σε διαδικτυακές έρευνες, διαβουλεύσεις και εκδηλώσεις. Επιπλέον, η ΕτΠ έχει συγκροτήσει διάφορα δίκτυα για να δώσει τη δυνατότητα σε όλες τις περιφέρειες και τις πόλεις της ΕΕ να ανταλλάσσουν βέλτιστες πρακτικές, να συνεργάζονται και να συμβάλλουν στον διάλογο της ΕΕ για διάφορα θέματα, όπως η ανάπτυξη και η απασχόληση, η καταπολέμηση της κλιματικής αλλαγής, η διασυνοριακή συνεργασία, η ανάπτυξη και η επικουρικότητα. Οι τοπικές και περιφερειακές αρχές μπορούν επίσης να υπογράψουν τη Λευκή Βίβλο για την Πολυεπίπεδη Διακυβέρνηση στην Ευρώπη, ο οποίος συμβάλλει στην ευρύτερη προβολή της νομιμότητας και της ευθύνης των πόλεων και των περιφερειών στη διαδικασία εφαρμογής των δημόσιων πολιτικών της ΕΕ.

Αξίζει επίσης να σημειωθεί ότι η Επιτροπή των Περιφερειών στη συζήτηση για το Μέλλον της Ευρώπης, που προκάλεσε ο προβληματισμός για την επίτευξη των στόχων της Λισαβόνας, επιδιώκει να επισημαίνει ότι δεν πρέπει να βλέπουμε την όλη προσπάθεια ως μια «καθαρά θεσμική συζήτηση ή ως μια συζήτηση σχετικά με

55 Häberle, P., *Η Τοπική Αυτοδιοίκηση στον Αστερισμό του Ευρωπαϊκού Συνταγματικού Δικαίου*, Αθήνα-Θεσσαλονίκη, 2010

56 http://europa.eu/about-eu/institutions-bodies/cor/index_el.htm

τις αρμοδιότητες και τη χρηματοδότηση, αλλά θα πρέπει να οδηγεί σε μια συζήτηση σχετικά με τα καθήκοντα της Ευρωπαϊκής Ένωσης και τη διάκριση των αρμοδιοτήτων μεταξύ κρατών-μελών, των περιφερειακών και τοπικών αρχών, η οποία πρέπει να στηρίζεται και να αξιολογείται με βάση την αρχή της επικουρικότητας, τις αρχές που διέπουν τις ανατεθειμένες αρμοδιότητες της Ε.Ε. και της αναλογικότητας, καθώς και με βάση την υποχρέωση του σεβασμού της ταυτότητας κάθε κράτους-μέλους· ότι η ενέργεια αυτή πρέπει να οδηγεί σε μια μεγαλύτερη διαφάνεια και υπευθυνότητα, αλλά συγχρόνως και σε μια αποτελεσματικότερη και δημοκρατικότερη διαδικασία λήψης αποφάσεων, προσανατολισμένη σε μια πολιτική, η οποία να προσφέρει μεγαλύτερη προστιθέμενη αξία και αυξημένη συμμετοχή των πολιτών»⁵⁷.

4.2.1 Χάραξη της περιφερειακής πολιτικής της Ευρωπαϊκής Ένωσης

Κατά τη διαδικασία εξευρωπαϊσμού των εθνικών πολιτικών διακρίνεται η τάση διαμόρφωσης ενός προτύπου οργάνωσης και λειτουργίας της δημόσιας διοίκησης υπό την «ηγεμονία» των αρχών του νέου δημόσιου μανάτζμεντ⁵⁸. Το διοικητικό αυτό μοντέλο προβάλλει την αποκεντρωμένη διοίκηση ως το πιο αποτελεσματικό, αποδοτικό και οικονομικό εργαλείο διακυβέρνησης.

Από νωρίς κατέστη σαφές ότι η Πολιτική αλλά και η Οικονομική και Νομισματική Ένωση δεν θα μπορούσε να προχωρήσει χωρίς πραγματική οικονομική και κοινωνική συνοχή, χωρίς τη μείωση των έντονων ανισοτήτων και την εξασφάλιση ισόρροπης ανάπτυξης μεταξύ των περιφερειών της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Είναι γεγονός ότι η Ε.Ε. ανέλαβε την ανάλογη δράση.

Η περιφερειακή πολιτική της Ε.Ε. συνιστά μια πραγματικά κοινή πολιτική, που βασίζεται στη χρηματοδότηση αλληλεγγύης, όπου περίπου το 35% του ευρωπαϊκού προϋπολογισμού μεταφέρεται από τα πλουσιότερα κράτη-μέλη προς τα φτωχότερα, μέσω κυρίως των διαρθρωτικών ταμείων, που αποτελούν τα βασικά χρηματοδοτικά εργαλεία της⁵⁹ σε μια προσπάθεια μείωσης των ανισοτήτων και εξασφάλισης της

---

57 Γνωμοδότηση της Επιτροπής των Περιφερειών της 14^{ης} Νοεμβρίου 2001, με θέμα «Ο ρόλος και η συμμετοχή της Επιτροπής των Περιφερειών στην ευρωπαϊκή διαδικασία λήψης αποφάσεων» (σελ. 14)

58 Μπεσίλα-Βήκα, Ε., *Τοπική Αυτοδιοίκηση*, τόμος Ι, 2004 (σελ.62)

59 *ibid* (σελ.168)

αρμονικής ανάπτυξης μεταξύ των περιφερειών της Ε.Ε. και αυτό συμβαίνει γιατί η οικονομική διαφοροποίηση που παρουσιάζουν οι περιφέρειες της Ένωσης, σημαίνει ότι δεν έχουν τις ίδιες δυνατότητες και ευκαιρίες να επιτύχουν τους στόχους για μια ανταγωνιστική Ευρώπη. Η ποικιλομορφία των περιφερειών, συνίσταται σε λόγους οργάνωσης και λειτουργίας καθώς και στη μορφή της σχέσης τους με την κεντρική διοίκηση. Οι διαφορές στη φύση και στη δομή των περιφερειακών αρχών των κρατών-μελών, οφείλονται σε ιδιαίτερα ιστορικά και πολιτιστικά χαρακτηριστικά αυτών. Η ποικιλομορφία ανάμεσα στις περιφέρειες, ουσιαστικό στοιχείο της ταυτότητας των κρατών-μελών (Άρθρο 3 Συνθ. Ε.Ε. «Η Ένωση σέβεται την εθνική ταυτότητα των κρατών-μελών της»), δεν παύει να αποτελεί σημείο προβληματισμού, κατά τη διαδικασία διαμόρφωσης της πολιτικής σε ευρωπαϊκό επίπεδο.

Εύλογο λοιπόν να υποθέσουμε ότι η βαρύτητα της περιφερειακής πολιτικής για τους ΟΤΑ είναι εμφανής μέσα από την πορεία προς την ευρωπαϊκή ολοκλήρωση, η οποία περνά από τις τοπικές και περιφερειακές δομές. Η Ένωση έχει αναγνωρίσει την ανάγκη εμπλοκής και υποστήριξης των τοπικών και περιφερειακών αρχών κατά το σχεδιασμό και την εφαρμογή της περιφερειακής πολιτικής. Σήμερα άλλωστε οι περιφερειακές και τοπικές αρχές είναι αρμόδιες για την υλοποίηση του 70% της κοινοτικής νομοθεσίας⁶⁰ και επομένως διαδραματίζουν ουσιαστικό ρόλο στην υλοποίηση του ευρωπαϊκού σχεδίου για την οικονομική ανάκαμψη.

Η ευρωπαϊκή ενοποίηση έχει οδηγήσει στη σταδιακή δημιουργία ενός πολιτισμικού μορφώματος που εκτείνεται σε μια μεγάλη έκταση, ουσιαστικά σε μια ολόκληρη ήπειρο, η οποία «αποτελεί πληθυσμιακά τον τρίτο μεγαλύτερο ενιαίο χώρο του πλανήτη (μετά την Κίνα και την Ινδία, με σχεδόν μισό δισεκατομμύριο κατοίκους) και τον μεγαλύτερο εταίρο στο παγκόσμιο οικονομικό κύκλωμα. Κατά συνέπεια, η ανάγκη εφαρμογής αναπτυξιακών πολιτικών, εστιασμένων στις εντόπιες ιδιαιτερότητες, στο πλαίσιο ενός τόσο εκτεταμένου κοινωνικο-οικονομικού χώρου, είναι μάλλον αυταπόδεικτη. Η περιφερειακή πολιτική έρχεται να καλύψει αυτή την ανάγκη⁶¹».

---

⁶⁰ Γνωμοδότηση της Επιτροπής των Περιφερειών της 14^{ης} Νοεμβρίου 2001, με θέμα «Ο ρόλος και η συμμετοχή της Επιτροπής των Περιφερειών στην ευρωπαϊκή διαδικασία λήψης αποφάσεων» (σελ. 4)

⁶¹ Λύκος, Μ., *Ευρωπαϊκή Ολοκλήρωση και Ελληνική Περιφερειακή Ανάπτυξη*, Αθήνα, 2006 (σελ. 154)

Η προσπάθεια διαμόρφωσης μιας κοινής Ευρωπαϊκής Στρατηγικής Αστικής ανάπτυξης ξεκινάει στις αρχές της δεκαετίας του 1990 με την υιοθέτηση του Urban Pilot Programme (Πιλοτικές Δράσεις για την Αστική ανάπτυξη), το οποίο εξελίσσεται στην Κοινοτική Πρωτοβουλία URBAN (1994-99) και στη συνέχεια στην Κ.Π. URBAN II, (2000-06) δίνοντας έμφαση στη βιώσιμη ανάπτυξη των αστικών συγκεντρώσεων της Ευρωπαϊκής Ένωσης που παρουσιάζουν κοινωνικά, οικονομικά ή μορφολογικά προβλήματα. Παράλληλα, εγκαινιάζεται το Urban Audit που αποτελεί τη «βιβλιοθήκη» στατιστικών δεδομένων για τις μεγαλύτερες πόλεις της Ε.Ε.

Στη διάρκεια της Γερμανικής Προεδρίας της Ε.Ε. (Μάιος του 1999), υιοθετείται το European Spatial Development Perspective που θέτει τις βάσεις για την ισόρροπη και βιώσιμη ανάπτυξη του ευρωπαϊκού χώρου, προβάλλοντας το πολυκεντρικό μοντέλο ανάπτυξης, με κυρίαρχη την αστική διάσταση.

Η υλοποίηση του προγράμματος του ESPON (Ευρωπαϊκό Παρατηρητήριο για τη Χωροταξία – www.espon.eu), συντελεί στη διαμόρφωση ενός «προπλάσματος» χωρικής πολιτικής αναδεικνύοντας την αστική και πολυκεντρική ανάπτυξη. Το συγκεκριμένο πρόγραμμα συνεχίζεται με περισσότερες δυνατότητες στην τρέχουσα περίοδο, όπως και το Πρόγραμμα URBACTII (www.urbact.eu) που στοχεύει στην ανάπτυξη δικτύων μεταξύ πόλεων, στην κεφαλαιοποίηση εμπειρίας από την προσπάθεια αυτή και στη διάδοση καλών πρακτικών.

4.2.2 Κύριοι άξονες και στόχοι

Είναι περιττό να αναφέρουμε ότι η Ευρωπαϊκή Ένωση αναγνώρισε σχετικά νωρίς το ρόλο των εθνικών διοικητικών συστημάτων, δηλαδή των περιφερειακών και τοπικών αρχών, στην κατεύθυνση προς την ευρωπαϊκή ολοκλήρωση και για το λόγο αυτό επιχείρησε να διαμορφώσει έναν κοινό παρονομαστή, προβάλλοντας «ευρωπαϊκές» λύσεις ακόμα και έξω από τα ευρωπαϊκά σύνορα.⁶²

Η ευρωπαϊκή περιφερειακή πολιτική, αν και έχει παρελθόν κάποιων δεκαετιών, δεν ήταν μέσα στους αρχικούς σχεδιασμούς και επιδιώξεις των ιδρυτών της Ευρωπαϊκής Οικονομικής Κοινότητας μιας και δεν προβλεπόταν επίσημη περιφερειακή πολιτική

---

62 Μπεσίλα-Βήκα, Ε., *Τοπική Αυτοδιοίκηση*, Αθήνα-Θεσσαλονίκη, 2004 (σελ. 65)

στην ιδρυτική της Συνθήκη (Συνθήκη της Ρώμης, 1957), εντάχθηκε όμως στην πορεία και διαδικασία της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης.

Μόνο μετά τη Συνθήκη του Μάαστριχτ, όμως, άρχισε να αποκτά ιδιαίτερη σημασία η σχέση της τοπικής αυτοδιοίκησης με την κοινότητα και γι' αυτό το λόγο συστάθηκε η Επιτροπή των Περιφερειών (ΕτΠ) αφενός και η αναγνώριση του δημοτικού εκλογικού δικαιώματος στους πολίτες της Κοινότητας αφετέρου.⁶³ Παράλληλα άρχισε να διαφαίνεται το όλο και αυξανόμενο ενδιαφέρον παρέμβασης της Ευρωπαϊκής Ένωσης σε πολλούς τομείς ευθύνης των τοπικών οργανισμών, όπως για παράδειγμα η προστασία του περιβάλλοντος και η επιχειρηματική δραστηριότητα. Στη νέα χιλιετία, με τις προκλήσεις από την παγκοσμιοποίηση της οικονομίας, η περιφερειακή πολιτική της συνεχώς διευρυνόμενης Ευρωπαϊκής Ένωσης αποτελεί ένα κρίσιμο πεδίο άσκησης πολιτικής στο πλαίσιο του εκσυγχρονισμού και της αποφυγής περιθωριοποίησης των λιγότερο ανεπτυγμένων περιφερειών της στην πορεία προς την εμβάθυνση της ολοκλήρωσης.

Στην πορεία προς την εμβάθυνση της οικονομικής και κοινωνικής ολοκλήρωσης, ο σχεδιασμός της περιφερειακής πολιτικής συνοχής μεταξύ των περιοχών της Ευρώπης καλείται να συμβάλει με συγκεκριμένους άξονες στην άρση των ανισοτήτων ανάμεσα στις περιφέρειες της Ε.Ε., στη λήψη αποφάσεων για τη βελτίωση της αναπτυξιακής δυναμικής των περιφερειών, στη μείωση της υστέρησης ενίσχυση των πλέον μειονεκτικών περιοχών ή νήσων και στην ενίσχυση των διασυνοριακών δράσεων.

Ο όρος «*περιφερειακή πολιτική*»⁶⁴ μπορεί να οριστεί ως μια διαδικασία παρέμβασης που αποβλέπει στη δημιουργία συνδυασμού δραστηριοτήτων σε μια συγκεκριμένη περιοχή με την καλύτερη δυνατή αποτελεσματικότητα των υιοθετούμενων πολιτικών και σχετίζεται με μια σειρά από ζητήματα που αφορούν στα είδη των φορέων που είναι υπεύθυνοι για την εφαρμογή συγκεκριμένων πολιτικών (κεντρικοί φορείς, περιφερειακές και τοπικές αρχές), στη συμμετοχή των κοινωνικών ομάδων στα στάδια της διαδικασίας του σχεδιασμού για τη διαμόρφωση της περιφερειακής πολιτικής, στα εργαλεία επίτευξης των στόχων ενός σχεδίου και στη διασφάλιση της κοινωνικής συνοχής. Η επίτευξη ενός στόχου της

---

63 Ibid (σελ. 54)

64 Γιαουτζή, Μ., Στρατηγέα, Α., *Χωροταξικός Σχεδιασμός – Θεωρία και Πράξη*, Αθήνα, 2011 (σελ. 229-230)

περιφερειακής ανάπτυξης, ωστόσο απαιτεί πολλές φορές τον διοικητικό συντονισμό μεταξύ των διαφορετικών κέντρων λήψης αποφάσεων, αλλά και των διαφορετικών επιπέδων λήψης αποφάσεων και χάραξης πολιτικής.

4.3 Χρηματοδοτικά εργαλεία και χρηματοδοτικές προτεραιότητες

Με δεδομένα τα παραπάνω διαφαίνεται η στενή σχέση του χωροταξικού σχεδιασμού με την περιφερειακή ανάπτυξη, η οποία ενισχύεται από τις πολιτικές της Ευρωπαϊκής Ένωσης μέσω Ευρωπαϊκών χρηματοδοτικών εργαλείων και συγχρηματοδοτούμενων προγραμμάτων.

Αναλυτικότερα, αφετηρία της θέσπισης άσκησης περιφερειακής πολιτικής με κύριο στόχο την άμβλυση των περιφερειακών ανισοτήτων στο εσωτερικό της Ευρωπαϊκής Κοινότητας θεωρείται η ίδρυση του Ευρωπαϊκού Ταμείου Περιφερειακής Ανάπτυξης (ΕΤΠΑ), το οποίο ιδρύθηκε τελικά το 1975 με τον Κανονισμό της ΕΟΚ 724/75 – καθυστέρησε λόγω της διεθνούς νομισματικής αναταραχής και της πετρελαϊκής κρίσης– εντάχθηκε το 1986 στην Ενιαία Ευρωπαϊκή Πράξη και το 1992 στη Συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Ένωση (Συνθήκη του Μάαστριχτ) και εξελίχθηκε σε βασικό πόρο επενδύσεων στη στρατηγική της Ευρωπαϊκής Ένωσης για «ανάπτυξη και θέσεις εργασίας» για τις περιφέρειες. Τα κράτη-μέλη είχαν τη δυνατότητα να κάνουν αίτηση για στήριξη από το ΕΤΠΑ σε επίπεδο έργου. Κατόπιν οι αποφάσεις λαμβάνονταν από μια επιτροπή κρατών-μελών με βάση τις προτάσεις της Επιτροπής.

Πιο συγκεκριμένα, το ΕΤΠΑ επιδιώκει την ενίσχυση της οικονομικής και κοινωνικής συνοχής στην Ευρωπαϊκή Ένωση διορθώνοντας ανισοροπίες μεταξύ των περιφερειών⁶⁵ και μάλιστα μεταξύ των επιπέδων ανάπτυξης των διάφορων περιφερειών και της καθυστέρησης που εμφανίζουν οι πλέον μειονεκτούσες περιφέρειες, μεταξύ των οποίων χρήζουν ιδιαίτερης προσοχής οι περιφέρειες που πάσχουν από σοβαρά και μόνιμα φυσικά ή δημογραφικά μειονεκτήματα, όπως οι υπερβόρειες αραιοκατοικημένες περιφέρειες, καθώς και οι νησιωτικές, διασυνοριακές και ορεινές περιοχές.

---

65 Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Περιφερειακή Πολιτική

Το ΕΤΠΑ δίνει επίσης ιδιαίτερη σημασία σε ειδικά εδαφικά χαρακτηριστικά. Οι δράσεις του ΕΤΠΑ έχουν σχεδιαστεί με τέτοιο τρόπο ώστε να μειώσουν τα οικονομικά, περιβαλλοντικά και κοινωνικά προβλήματα σε αστικές περιοχές, εστιάζοντας κυρίως στη βιώσιμη αστική ανάπτυξη. Τουλάχιστον το 5 % των πόρων του ΕΤΠΑ τίθενται κατά μέρος για αυτόν τον τομέα, μέσω «ολοκληρωμένων δράσεων» που διαχειρίζονται οι πόλεις. Είναι σαφές, ότι οι περιοχές που είναι φυσικά μειονεκτικές λόγω γεωγραφικών χαρακτηριστικών (απομακρυσμένες, ορεινές ή αραιοκατοικημένες περιοχές) ωφελούνται από ειδική μεταχείριση. Τέλος, οι πλέον απομακρυσμένες περιφέρειες επίσης ωφελούνται από ειδική βοήθεια του ΕΤΠΑ για την αντιμετώπιση πιθανών μειονεκτημάτων λόγω της απομακρυσμένης θέσης τους.

Όπως πληροφορούμαστε από την ιστοσελίδα της Ευρωπαϊκής Επιτροπής σχετικά με την Περιφερειακή Πολιτική, κρίθηκε σκόπιμο να διασφαλιστεί μια καλύτερη αποδοτικότητα στους διατιθέμενους πόρους στο πλαίσιο μιας ολοκληρωμένης προσέγγισης των περιφερειακών ανισοτήτων. Με αυτόν τον τρόπο θεσπίστηκε η περιφερειακή πολιτική της Ευρωπαϊκής Ένωσης, η οποία αποτέλεσε και σημαντικό σημείο της Ενιαίας Ευρωπαϊκής Πράξης (Ε.Ε.Π.) που υιοθετήθηκε το 1986 με κύρια επιδίωξη να ενισχυθεί η οικονομική και κοινωνική συνοχή της Κοινότητας για χάρη της υλοποίησης της ενιαίας αγοράς.

Η υλοποίηση αυτής της πολιτικής βασιζόταν στη μεταρρύθμιση της λειτουργίας των τριών διαρθρωτικών ταμείων για ενίσχυση της αποτελεσματικότητάς τους και τον καλύτερο συντονισμό των παρεμβάσεών τους, η οποία στηρίζεται σε τέσσερις αρχές: στην αρχή της εστίασης των δράσεων στους εκάστοτε αναπτυξιακούς στόχους της περιφερειακής πολιτικής· στην αρχή του σχεδιασμού, ο οποίος καταλήγει σε πολυετή αναπτυξιακά προγράμματα· στην αρχή της εταιρικής σχέσης, η οποία συνεπάγεται τη στενότερη δυνατή συνεργασία μεταξύ της Ευρωπαϊκής Επιτροπής και των αρμόδιων αρχών κάθε χώρας σε εθνικό, περιφερειακό και τοπικό επίπεδο· και τέλος στην αρχή της προσθετικότητας, η οποία επιβάλλει στις ενέργειες της Κοινότητας να λειτουργούν προσθετικά στις προσπάθειες των κρατών-μελών προς έναν συγκεκριμένο στόχο.

Στη συνέχεια και με την υπογραφή της Συνθήκης του Μάαστριχτ το 1992 – συνθήκη, με την οποία η Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα μετονομάζεται σε

Ευρωπαϊκή Ένωση – δημιουργείται και λειτουργεί, παράλληλα με τα διαρθρωτικά ταμεία, το Ταμείο Συνοχής, στόχος του οποίου σήμερα είναι να ενισχύσει την αναπτυξιακή προσπάθεια κρατών-μελών, των οποίων το Ακαθάριστο Εθνικό Εισόδημα (ΑΕΕ) ανά κάτοικο είναι λιγότερο από 90 % του ευρωπαϊκού μέσου όρου, να μειώσει τις οικονομικές και κοινωνικές ανισότητες και να προωθήσει τη βιώσιμη ανάπτυξη με δραστηριότητες που αφορούν αφενός σε έργα υποδομών, διευρωπαϊκά δίκτυα μεταφορών, ιδίως έργα προτεραιότητας ευρωπαϊκών ενδιαφερόντων όπως καθορίζονται από την Ε.Ε. και αφετέρου στο περιβάλλον στηρίζοντας έργα σχετικά με ενέργεια ή μεταφορές, εφόσον ωφελούν σαφώς το περιβάλλον σε όρους ενεργειακής απόδοσης, χρήσης ανανεώσιμων πηγών ενέργειας, ανάπτυξης σιδηροδρομικών μεταφορών, στήριξης των συνδυασμένων μεταφορών, ενίσχυσης των δημοσίων μεταφορικών μέσων κ.λπ. Για την περίοδο 2014-2020, το Ταμείο Συνοχής αφορά τη Βουλγαρία, Κροατία, Κύπρο, Τσεχική Δημοκρατία, Εσθονία, Ελλάδα, Ουγγαρία, Λετονία, Λιθουανία, Μάλτα, Πολωνία, Πορτογαλία, Ρουμανία, Σλοβακία και Σλοβενία.

Τα χρηματοοικονομικά εργαλεία χρησιμοποιούνται για την υλοποίηση επενδύσεων για τα διαρθρωτικά ταμεία ήδη από την προγραμματική περίοδο 1994-1999. Η σχετική τους σημασία αυξήθηκε στη διάρκεια της τρέχουσας προγραμματικής περιόδου 2007-2013 και τώρα αποτελούν περίπου 5% των συνολικών πόρων του Ευρωπαϊκού Ταμείου Περιφερειακής Ανάπτυξης (ΕΤΠΑ). Υπό το φως της τρέχουσας οικονομικής κατάστασης και την αυξανόμενη έλλειψη δημόσιων πόρων, τα χρηματοοικονομικά εργαλεία αναμένονται να παίξουν ακόμα πιο σημαντικό ρόλο στην πολιτική συνοχής κατά την προγραμματική περίοδο 2014-2020.

Η πολιτική συνοχής υλοποιείται μέσω τριών βασικών ταμείων: α) το Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης (ΕΤΠΑ), το οποίο στοχεύει να δυναμώσει την περιφερειακή οικονομική και κοινωνική συνοχή, επενδύοντας σε τομείς που ενισχύουν την ανάπτυξη για να βελτιωθεί η ανταγωνιστικότητα και να δημιουργηθούν θέσεις εργασίας. Το ΕΤΠΑ χρηματοδοτεί επίσης έργα διασυνοριακής συνεργασίας, β) το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο (ΕΚΤ), το οποίο επενδύει σε ανθρώπους, και στοχεύει στη βελτίωση των ευκαιριών για απασχόληση και εκπαίδευση. Επίσης έχει σκοπό να βοηθήσει μη-προνομιούχα άτομα που διατρέχουν τον κίνδυνο φτώχειας ή κοινωνικού αποκλεισμού, γ) το Ταμείο Συνοχής,

το οποίο επενδύει στην πράσινη και βιώσιμη ανάπτυξη και βελτιώνει τη συνδεσιμότητα στα κράτη-μέλη που έχουν ΑΕΠ κάτω από το 90% του μέσου όρου της ΕΕ-27. Μαζί με το Ευρωπαϊκό Ταμείο Αγροτικής Ανάπτυξης (ΕΓΤΑΑ) και το Ευρωπαϊκό Ταμείο Θάλασσας και Αλιείας (ΕΤΘΑ), αποτελούν τα Ευρωπαϊκά Διαρθρωτικά και Επενδυτικά Ταμεία (ΕΔΕΤ). Συλλογικά τα ταμεία αυτά βοηθούν στην υλοποίηση της στρατηγικής Ευρώπη 2020.

Εκτός από την άσκηση πολιτικής μέσω των Διαρθρωτικών Ταμείων η Ευρωπαϊκή Ένωση αναλαμβάνει και επιπλέον πρωτοβουλίες και μορφές παρέμβασης για να επιλύσει σημαντικά προβλήματα, εντός της γεωγραφικής της περιφέρειας. Εφόσον εγκρίνει τα αντίστοιχα προγράμματα η Ευρωπαϊκή Ένωση, κάθε χώρα υποβάλλει τις προτάσεις της για χρηματοδότηση. Τα Διαρθρωτικά Ταμεία της Ευρωπαϊκής Ένωσης συγχρηματοδοτούν, εκτός από το Κοινοτικό Πλαίσιο Στήριξης, και τις Κοινοτικές Πρωτοβουλίες. Με τα προγράμματα αυτά δίνεται έμφαση στη συγκέντρωση πόρων και στην ευρωπαϊκή διάσταση των προβλημάτων.

Σε αυτό το σημείο είναι σημαντικό να αναφερθεί ότι στην Ελλάδα, η επίδραση της ΕΕ στον περιφερειακό προγραμματισμό και στη χωρική ανάπτυξη από την άσκηση περιφερειακής πολιτικής εκδηλώθηκε με τα τρία ΚΠΣ (Κοινοτικά Πλαίσια Στήριξης) για τις περιόδους 1989-1993, 1994-1999 και 2000-2006, με το Εθνικό Στρατηγικό Πλαίσιο Αναφοράς (ΕΣΠΑ) για την περίοδο 2007-2013 και το τρέχον για την περίοδο 2014-2020. Αυτά τα προγράμματα είχαν άμεσες χωρικές συνέπειες, μιας και είχαν συμπεριληφθεί σ' αυτά έργα με σημαντικές χωρικές επιπτώσεις. Περιελάμβαναν Περιφερειακά Επιχειρησιακά Προγράμματα (ΠΕΠ) και για τις 13 διοικητικές περιφέρειες της Ελλάδας καθώς και Τομεακά 31 Επιχειρησιακά Προγράμματα π.χ βιομηχανίας, γεωργίας, οδικών και λιμενικών έργων, τουρισμού και πολιτισμού που συναποτελούν το εθνικό σκέλος. Κατά την άποψη του Βάσενχοβεν, με όλα αυτά τα προγράμματα εκφράζεται η περιφερειακή πολιτική της Ευρωπαϊκής Ένωσης, η οποία ακολουθεί μια σειρά στόχων και μια ταξινόμηση των περιφερειών των χωρών-μελών σε αντιστοιχία με τους στόχους αυτούς, ο οποίος αναφέρεται στην ανάπτυξη και τη διαρθρωτική προσαρμογή των αναπτυξιακά καθυστερημένων περιφερειών.⁶⁶

---

66 βλ. Βάσενχοβεν, Λ., 2011

Κατά την προγραμματική περίοδο 1994-1999 υλοποιήθηκαν 13 κοινοτικές πρωτοβουλίες.⁶⁷ Οι τέσσερις κοινοτικές πρωτοβουλίες των Ευρωπαϊκών Διαρθρωτικών Ταμείων για το χρονικό διάστημα 2000 - 2006 ήταν οι εξής⁶⁸: EQUAL (που αφορούσε στην ισότητα στην αγορά εργασίας), LEADER+ (που αφορούσε στην αγροτική ανάπτυξη), URBAN II (που αφορούσε στην αστική ανάπτυξη) και INTERREG III (που αφορούσε στη διασυνοριακή, διακρατική, διαπεριφερειακή συνεργασία). Για την προγραμματική περίοδο 2007-2013 η παρέμβαση του ΕΤΠΑ επικεντρώθηκε σε ορισμένες θεματικές προτεραιότητες που αντιστοιχούν στους στόχους της περιφερειακής πολιτικής της ΕΕ οι οποίοι είναι: «Σύγκλιση», «Περιφερειακή ανταγωνιστικότητα και απασχόληση» και «Ευρωπαϊκή εδαφική συνεργασία». Πρόκειται κυρίως για χρηματοδοτήσεις που αφορούν επενδύσεις που συμβάλλουν στη δημιουργία βιώσιμων θέσεων απασχόλησης, επενδύσεις σε υποδομές, μέτρα στήριξης της περιφερειακής και τοπικής ανάπτυξης, που περιλαμβάνουν την παροχή βοήθειας και υπηρεσιών στις επιχειρήσεις, ιδίως στις μικρές και μεσαίες επιχειρήσεις (ΜμΕ).⁶⁹ Για την προγραμματική αυτή περίοδο υπήρχαν 4 κοινοτικές πρωτοβουλίες, οι οποίες χρηματοδοτούνταν από τα διαρθρωτικά ταμεία⁷⁰: INTERREG III: για διασυνοριακή, διακρατική και διαπεριφερειακή συνεργασία, το οποίο χρηματοδοτούνταν από το ΕΤΠΑ, URBAN II για την αναζωογόνηση των αστικών περιοχών σε κρίση, το οποίο χρηματοδοτούνταν επίσης από το ΕΤΠΑ, LEADER+: για την αγροτική ανάπτυξη, το οποίο χρηματοδοτούνταν από το ΕΓΤΠΕ-Προσανατολισμός και το EQUAL για την καταπολέμηση των διακρίσεων και των ανισοτήτων στην πρόσβαση στην εργασία χρηματοδοτούμενο από το ΕΚΤ. Το ΕΣΠΑ (Εταιρικό Σύμφωνο για το Πλαίσιο Ανάπτυξης) 2014-2020⁷¹ αποτελεί το βασικό στρατηγικό σχέδιο για την ανάπτυξη της χώρας με τη συνδρομή σημαντικών πόρων που προέρχονται από τα Ευρωπαϊκά Διαρθρωτικά και Επενδυτικά Ταμεία (ΕΔΕΤ) της Ευρωπαϊκής Ένωσης και καλείται να συνδράμει στην επίτευξη των εθνικών στόχων έναντι της Στρατηγικής «Ευρώπη 2020».

Δεν υπάρχει καμία αμφιβολία λοιπόν, ότι η εφαρμογή της πολιτικής εδαφικής συνοχής προχωρά ταχύτατα χάρη στη σημαντική εργασία που γίνεται από το

67 βλ. Γιαουτζή Και Στρατηγέα, 2011, σελ. 261

68 βλ. <http://www.3kps.gr/2000-2006.htm>

69 http://europa.eu/legislation_summaries/agriculture/general_framework/g24234_el.htm

70 <https://2007-2013.espa.gr/el/pages/staticInitiatives.aspx>

71 <https://www.espa.gr/el/Pages/staticESPA2014-2020.aspx>

ευρωπαϊκό δίκτυο παρατήρησης για την χωρική ανάπτυξη και συνοχή (Ευρωπαϊκό Πρόγραμμα ESPON 2000-2006 και ESPON 2007-2013) με επίκεντρο την παραγωγή ενός συστήματος χωρικών δεικτών που υπερβαίνει πλέον τα κριτήρια του ΑΕΠ, δείκτης επί του οποίου στηρίχτηκε εν πολλοίς η κατανομή των διαρθρωτικών πόρων στην Ευρώπη.⁷² Μεταξύ των δράσεων που θέτει η Εδαφική Ατζέντα είναι άλλωστε η ανάπτυξη επιχειρησιακών δεικτών για την τακτική ενημέρωση σχετικά με εδαφικά θέματα. Σε αυτό το πλαίσιο, κρίνεται σημαντική η στενή συνεργασία μεταξύ των προγραμμάτων ESPON, URBACT και της πρωτοβουλίας «Αστικός Έλεγχος» (Urban Audit).

Το νέο πρόγραμμα ESPON 2020⁷³, όπως διαπιστώνεται από την περιγραφή του θα προωθήσει και θα ενισχύσει μια ευρωπαϊκή εδαφική διάσταση της ανάπτυξης και της συνεργασίας με την παροχή δεδομένων, τη μεταφορά γνώσεων και την πολιτική μάθηση με αποδέκτες δημόσιες αρχές και άλλους φορείς άσκησης πολιτικής σε όλα τα επίπεδα.

Ωστόσο και σύμφωνα με αυτά που υποστηρίζουν η Zonneveld και Waterhout (2005)⁷⁴: «... η πολιτική εδαφικής συνοχής έχει ανάγκη, ως δεύτερη χορδή στο τόξο της, ένα οραματικό στοιχείο» και το ευρωπαϊκό μοντέλο κοινωνίας θα πρότεινε ότι τέτοια χωρικά οράματα θα έπρεπε να θεωρήσουν τους οικισμούς, τις πόλεις και τις περιφέρειες, δηλαδή το έδαφος της Ευρωπαϊκής Ένωσης, ως κάτι περισσότερο από απλές θέσεις παραγωγής. Με άλλα λόγια, σύμφωνα με τους συγγραφείς, το κριτήριο για να θεωρηθούν οι χωρικές ενότητες συνεκτικές είναι η ικανότητά τους να προσδιοριστούν ως τόποι με τους οποίους οι άνθρωποι θα θελήσουν να συνδεθούν, να εργαστούν σε αυτούς και να τους αναπτύξουν. Η ελπίδα έγκειται στο γεγονός, ότι, λόγω αυτού του συναισθήματος σύνδεσης των πολιτών με τους τόπους, οι ευρωπαϊκές χωρικές ενότητες θα μπορούσαν να αποτελέσουν περιβάλλοντα που μπορούν να συμβάλλουν σε μια υψηλής ποιότητας εργασία από την οποία, όπως είναι εύλογο, εξαρτάται το μέλλον της Ευρώπης. Με την έννοια αυτή, η πρόταση στην οποία καταλήγει ο Andreas Faludi, στο άρθρο του «Πολιτική

---

72 Κυβέλου, Στ., *Από τη Χωροταξία στη Χωροδιαχείριση*, Αθήνα, 2010 (σελ. 261)

73 http://www.espon.eu/main/Menu_About/

74 Κυβέλου, Στ., *Από τη Χωροταξία στη Χωροδιαχείριση*, Αθήνα, 2010 (σελ. 262)

Εδαφικής Συνοχής και το Ευρωπαϊκό Μοντέλο Κοινωνίας» είναι ότι «η αποεμπορευματοποιημένη χωρική ενότητα μπορεί να είναι μια καλή επιχείρηση». Στο πνεύμα αυτού του προβληματισμού κινείται, άλλωστε, και η διαπίστωση της Επιτρόπου για την περιφερειακή πολιτική, Danuta Hübner, με την ευκαιρία της έκδοσης της Πράσινης Βίβλου για την εδαφική Συνοχή «η εδαφική συνοχή αφορά την προσαρμογή στη σημερινή πραγματικότητα και στις σημερινές προκλήσεις. Είναι το ευρωπαϊκό μοντέλο βιώσιμης ανάπτυξης και απασχόλησης».⁷⁵

Κεφάλαιο 5 - Η περιφερειακή πολιτική στην Ελλάδα

5.1 Εισαγωγικές παρατηρήσεις

Στη διαμόρφωση χωροταξικής πολιτικής και χωροταξικού σχεδιασμού των περιφερειών σημαντικό ρόλο έπαιξε η επιτακτική ανάγκη ρύθμισης διαφόρων θεμάτων που σχετίζονταν με την αναπτυξιακή υστέρηση συγκεκριμένων χωρικών ενοτήτων στον ελλαδικό χώρο. Όπως αναφέρθηκε και παραπάνω, ο χωροταξικός σχεδιασμός αποτελεί σημαντικό εργαλείο για την επίτευξη κοινωνικών και οικονομικών στόχων, για την περιφερειακή ανάπτυξη και την ορθή χωρική οργάνωση με ταυτόχρονο σεβασμό και ανάδειξη του περιβάλλοντος. Το ελληνικό κράτος έχει να επιδείξει από νωρίς δραστηριοποίηση σε αντίστοιχα θέματα, ψηφίζοντας σχετικούς νόμους και θέτοντας σε εφαρμογή πλαίσια χωροταξικού σχεδιασμού.

Ο προβληματισμός σχετικά με τα ζητήματα χάραξης της περιφερειακής πολιτικής αρχίζει να αναπτύσσεται και στην Ελλάδα στις αρχές της δεκαετίας του 1960⁷⁶ λαμβάνοντας υπόψη και τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά και τις διαφοροποιήσεις κάθε περιφέρειας ως προς την ανάπτυξη. Αναλυτικότερα, η ανάγκη θέσπισης περιφερειακής πολιτικής ήρθε να καλύψει αφενός την ισόρροπη ανάπτυξη των περιφερειών που εμφάνιζαν υστέρηση και αφετέρου να περιορίσει την όλο και εντεινόμενη τάση συγκέντρωσης του πληθυσμού στο κυρίαρχο αστικό κέντρο,

---

⁷⁵ Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Panorama inforegio, Τεύχος 28, Δεκέμβριος 2008 (σελ.12)

⁷⁶ Γιαουτζή, Μ., Στρατηγέα, Α., Χωροταξικός Σχεδιασμός – Θεωρία και Πράξη, Αθήνα, 2011 (σελ. 268-269)

γεγονός που θα αποδυνάμωνε τις υπόλοιπες περιφέρειες κοινωνικά, οικονομικά και πληθυσμιακά.

Η περιφερειακή πολιτική κατά τη συγκεκριμένη δεκαετία, μέσα από τους στόχους που έθετε, ήταν το βασικό εργαλείο που προσπαθούσε να προωθήσει παράλληλα με την ανάπτυξη στις περιφέρειες έναν συνολικό ρυθμό εθνικής ανάπτυξης με μια λογική συγκέντρωσης των πόρων και ενός συγκεντρωτικού πλαισίου αναγκαίων δημοσίων επενδύσεων για τη δημιουργία εξωτερικών οικονομικών κλίμακας σε εκείνες τις περιφέρειες, οι οποίες βρίσκονται σε ευνοϊκή γεωγραφική θέση και διαθέτουν πόρους προς αξιοποίηση.⁷⁷ Στο πλαίσιο αυτό λοιπόν ιδρύονται τα Νομαρχιακά Ταμεία, τα οποία σκοπό είχαν να συμβάλλουν ως μέσα χρηματοδότησης για την ισόρροπη ανάπτυξη των περιφερειών και ταυτόχρονα δημιουργείται ένα κατάλληλο θεσμικό πλαίσιο που θα συμπεριλάμβανε την εξισορρόπηση της κυριαρχίας της πρωτεύουσας ως προς τη λήψη αποφάσεων και δραστηριοτήτων στα κεντρικά όργανα διοίκησης. Το δικτατορικό καθεστώς ανέκοψε την εφαρμογή αυτού του προγράμματος.

Είναι γεγονός ότι στις δεκαετίες 1970 και 1980 αναπτύσσεται σε πολλές άλλες ευρωπαϊκές χώρες μια συζήτηση, η οποία θέτει στο κέντρο του προβληματισμού της τις πόλεις και τις περιφέρειες από τη σκοπιά της θεωρίας και των εφαρμογών σε επίπεδο προγραμματισμού⁷⁸. Το φαινόμενο αυτό συνδέεται άμεσα και είναι αποτέλεσμα σημαντικών ιστορικών γεγονότων εκείνης της περιόδου, όπως του απόηχου του Μάη του 1968, του πολέμου στο Βιετνάμ, των προβλημάτων κοινωνικής ένταξης και της κριτικής στο σοβιετικό πρότυπο.

Στη διαμόρφωση αυτής της συζήτησης σημαντικό ρόλο διαδραματίζει και η βιομηχανική αναδιάρθρωση και η πρώτη πετρελαϊκή κρίση στην Ευρώπη και τη Βόρεια Αμερική, οι οποίες αναδεικνύουν έντονα προβλήματα απαξίωσης ολόκληρων κλάδων και περιοχών, θέτοντας σε αμφισβήτηση τις διαδικασίες παρέμβασης του κεντρικού κράτους στις καθυστερημένες περιφέρειες. Στις πόλεις του ανεπτυγμένου καπιταλισμού είναι φανερό η κρίση του προγραμματισμού και της ανοικοδόμησης των πόλεων σύμφωνα με τις αρχές του μοντέρνου κινήματος και της «Χάρτας της Αθήνας», ενώ τα εντεινόμενα προβλήματα κατοικίας και των

---

77 Ibid (σελ. 271)

78 Βαΐου Ντ. και Χατζημιχάλης Κ., *Ο Χώρος στην Αριστερή Σκέψη*, Αθήνα, 2012 (σελ. 101)

κοινωνικών υποδομών δίνουν αφορμή για τη συγκρότηση ποικίλων κινημάτων πόλης.⁷⁹

Όπως αναφέρουν οι Βαΐου και Χατζημιχάλης⁸⁰, την περίοδο εκείνη ο χώρος και η κοινωνική παραγωγή του δεν αποτελούσαν βασικό ερώτημα, με τον τρόπο που το έθεσε ο Ανρί Λεφέβρ. Τα ερωτήματα που τίθεντο αφορούσαν κυρίως στις έντονες κοινωνικές ανισότητες, όπως αυτές εκφράζονταν στα διαφορετικά επίπεδα ανάπτυξης των περιφερειών, καθώς και σε ενδοαστικές ανισότητες πρόσβασης στην κατοικία, τις κοινωνικές υποδομές και την ποιότητα του περιβάλλοντος.

Συνεχίζοντας σημειώνουν ότι, στις προοδευτικές προσεγγίσεις εκείνης της περιόδου, η πόλη και η περιφέρεια δεν αποτελούσαν δύο επιστημολογικά διακριτά μεταξύ τους αντικείμενα, αλλά μάλλον δύο επίπεδα πολιτικής παρέμβασης του τότε Κράτους Πρόνοιας στην Ευρώπη, στα οποία αντιστοιχεί ένας ενιαίος προβληματισμός. Οι προσεγγίσεις αυτές, αναφέρουν, έντονα διαφοροποιημένες από τις κεϋνσιανές, υπογραμμίζουν αφενός ότι η καπιταλιστική διαδικασία συσσώρευσης λειτουργεί ως ενοποιητικός ιστός μεταξύ αστικών και περιφερειακών προβλημάτων και αφετέρου ότι η παρέμβαση του κράτους στις πόλεις και τις περιφέρειες συχνά διευρύνει αντί να περιορίζει τα προβλήματα και τις ανισότητες. Όπως ήταν λογικό, η ελληνική εμπλοκή με την ευρωπαϊκή περιφερειακή πολιτική ήταν αναπόφευκτη. Η χάραξη περιφερειακής πολιτικής στην Ελλάδα έχει επηρεαστεί σε μεγάλο βαθμό από τους στόχους της περιφερειακής πολιτικής διαχρονικά της ΕΟΚ και μετέπειτα της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Κατά τα πρώτα χρόνια της μεταπολιτευτικής περιόδου αρχίζουν οι πρώτες προσπάθειες συντονισμού της περιφερειακής πολιτικής της Ελλάδας με αυτή της Ευρωπαϊκής Οικονομικής Κοινότητας (ΕΟΚ), οι οποίες λαμβάνονται υπόψη κατά τη θέσπιση της περιφερειακής πολιτικής.

Στη μεταπολίτευση προωθούνται σημαντικές θεσμικές πολεοδομικές παρεμβάσεις, οι οποίες έδωσαν ποικίλες αφορμές για αντιπαραθέσεις μεταξύ επιστημόνων και πολιτικών κομμάτων, ακολουθώντας τις ιδεολογικές συγκρούσεις της εποχής. Οι αντιπαραθέσεις αυτές παίρνουν σάρκα και οστά και συγκεκριμενοποιούνται στα μέσα της δεκαετίας του 1980 με αφορμή το Ρυθμιστικό Σχέδιο της Αθήνας (ΡΣΑ).

---

79 Ibid (σελ 100)

80 Ibid (σελ. 102)

Παρά τη σοβαρή και τεκμηριωμένη κριτική του ΡΣΑ, θα πρέπει να σημειώσουμε για τον σχετικό νόμο (1515/85) ότι είχε μια συνολική αντίληψη για τον κοινωνικό και δημόσιο χαρακτήρα της πόλης και μια πρόθεση προγραμματισμού για την ευημερία του συνόλου των πολιτών, μια ελληνική εκδοχή του *προνοιακού χωρικού προγραμματισμού* (spatial welfare planning)⁸¹.

5.2 Θεσμικό πλαίσιο

Κατά τη δεκαετία του 1980 λοιπόν τίθενται στην Ελλάδα τα θεμέλια για τη δημιουργία ενός νέου μοντέλου άσκησης αναπτυξιακής περιφερειακής πολιτικής με κυρίαρχες τις τάσεις τόσο της αποκέντρωσης σε τοπικό και περιφερειακό επίπεδο όσο και της τάσης ολοκλήρωσης σε υπερεθνικό επίπεδο και στο πλαίσιο της οικονομικής και κοινωνικής συνοχής της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Η έμφαση παραμένει στο φυσικό σχεδιασμό και τη ρύθμιση του υλικού χώρου⁸².

Το πρώτο βήμα συντελέστηκε με την εισαγωγή του θεσμού των περιφερειών στην ελληνική νομοθεσία με τον Ν. 1622/1986 και ακολούθως με το Π.Δ. 51/06-03-1987, το οποίο όρισε τις δεκατρείς ελληνικές διοικητικές περιφέρειες: Ανατολική Μακεδονία και Θράκη, Κεντρική Μακεδονία, Δυτική Μακεδονία, Θεσσαλία, Ήπειρος, Ιόνια Νησιά, Δυτική Ελλάδα, Στερεά Ελλάδα, Πελοπόννησος, Αττική, Βόρειο Αιγαίο, Νότιο Αιγαίο και Κρήτη. Αυτός ο τύπος περιφέρειας είναι απόλυτα εξαρτημένος από τη διοικητική διάρθρωση της χώρας – έχει ως αρμοδιότητα τη λήψη αποφάσεων και την κατανομή των πόρων –, αλλά και ιδιαίτερα χρήσιμος στο πλαίσιο της ανάλυσης περιφερειακών προβλημάτων. Με τον νόμο αυτόν δημιουργήθηκαν και τα νέα όργανα προγραμματισμού που αφορούν στους κεντρικούς φορείς που δραστηριοποιούνται στο εθνικό επίπεδο, στα περιφερειακά συμβούλια, στα νομαρχιακά και στα δημοτικά συμβούλια, αλλά και στους αναπτυξιακούς συνδέσμους σε τοπικό επίπεδο. Επίσης σημαντικές καινοτομίες του νόμου αποτελούσαν οι διαδικασίες κατάρτισης των μεσοχρόνιων αναπτυξιακών προγραμμάτων από τα νέα όργανα προγραμματισμού και η διαδικασία χρηματοδότησης των προγραμμάτων αυτών (κατανομή πιστώσεων προγραμμάτων δημοσίων επενδύσεων για έργα νομαρχιακής και τοπικής σημασίας).

---

81 Ibid (σελ. 112)

82 Ibid (σελ. 120)

Το θεσμικό πλαίσιο της χωροταξίας στη σύγχρονη ελληνική πραγματικότητα καθώς και το περιεχόμενο του χωροταξικού σχεδιασμού υπέστη περαιτέρω σημαντικές αλλαγές μετά το 2000 και κύριο μέλημά του ήταν να συμβάλει «στην προστασία και αποκατάσταση του περιβάλλοντος, στη διατήρηση των οικολογικών και πολιτιστικών αποθεμάτων και στην προβολή και ανάδειξη των συγκριτικών γεωγραφικών, φυσικών, παραγωγικών και πολιτιστικών πλεονεκτημάτων της χώρας. Στην ενίσχυση της διαρκούς και ισόρροπης οικονομικής και κοινωνικής ανάπτυξης της χώρας και της ανταγωνιστικής παρουσίας της στον ευρύτερο ευρωπαϊκό, μεσογειακό και βαλκανικό της περίγυρο. Στη στήριξη της οικονομικής και κοινωνικής συνοχής στο σύνολο του εθνικού χώρου και ιδίως στις περιοχές που παρουσιάζουν προβλήματα αναπτυξιακής υστέρησης, έντονων κοινωνικών διαφοροποιήσεων και περιβαλλοντικής υποβάθμισης, καθώς και στις περιφερειακές και απομονωμένες περιοχές ή σε άλλες περιοχές που παρουσιάζουν μειονεκτικά χαρακτηριστικά λόγω της γεωγραφικής τους θέσης».⁸³

Η Τοπική Αυτοδιοίκηση, ως έκφραση της λαϊκής κυριαρχίας, αποτελεί θεμελιώδη θεσμό του δημόσιου βίου των Ελλήνων. Σύμφωνα με τον Κώδικα Δήμων και Κοινοτήτων (Ν. 3463/2006) ορίζεται ο τρόπος σύστασης των δήμων και κοινοτήτων, τα όρια της εδαφικής τους περιφέρειας, οι δημοτικές και τοπικές αρχές, οι οποίες προκύπτουν από εκλογές, τα όργανα των δημοτικών διαμερισμάτων, διαδικαστικά ζητήματα που προκύπτουν από την εκλογική διαδικασία (συνδυασμοί υποψηφίων, κατάρτιση, εκτύπωση και διανομή των ψηφοδελτίων, εκλογή Δημάρχου, Προέδρου Κοινότητας και Προέδρου Τοπικού Συμβουλίου, καθώς και κατανομή των εδρών των δημοτικών και κοινοτικών συμβούλων, κλπ). Στον ίδιο νόμο προβλέπονται και καθορίζονται οι κύριες κατευθύνσεις, δηλαδή οι αρμοδιότητες και η άσκηση των αρμοδιοτήτων των δήμων και κοινοτήτων.

Οι δημοτικές και οι κοινοτικές αρχές διευθύνουν και ρυθμίζουν όλες τις τοπικές υποθέσεις, σύμφωνα με τις αρχές της επικουρικότητας και της εγγύτητας, με στόχο την προστασία, την ανάπτυξη και τη συνεχή βελτίωση των συμφερόντων και της ποιότητας ζωής της τοπικής κοινωνίας. Οι αρμοδιότητες των Δήμων και Κοινοτήτων αφορούν, κυρίως, τους τομείς: α) Ανάπτυξης, β) Περιβάλλοντος, γ) Ποιότητας Ζωής και Εύρυθμης Λειτουργίας των Πόλεων και των Οικισμών, δ) Απασχόλησης, ε)

---

83 βλ. Ν.2742/1999, άρθ. 2 παρ. 1

Κοινωνικής Προστασίας και Αλληλεγγύης, στ) Παιδείας, πολιτισμού και αθλητισμού, ζ) Πολιτικής Προστασίας.

Εκτός αυτών των τομέων οι δήμοι και οι κοινότητες ασκούν, σε τοπικό επίπεδο, και αρμοδιότητες κρατικού χαρακτήρα, οι οποίες τους έχουν ανατεθεί για την καλύτερη εξυπηρέτηση των πολιτών, χαρακτηριστικά μερικές από τις οποίες είναι: τήρηση του δημοτολογίου, έκδοση πιστοποιητικών, τήρηση ληξιαρχικών βιβλίων, αρχείων επίσημων εγγράφων και έκδοση αντιγράφων, χορήγηση άδειας πολιτικού γάμου, δημιουργία, συντήρηση και λειτουργία κοιμητηρίων και κέντρων αποτέφρωσης νεκρών, η χορήγηση, ανάκληση και αφαίρεση αδειών ίδρυσης, λειτουργίας και εγκατάστασης των καταστημάτων και επιχειρήσεων, η χορήγηση, ανάκληση και αφαίρεση αδειών ίδρυσης και λειτουργίας παιδοτόπων και διάφορων ψυχαγωγικών δραστηριοτήτων, η χορήγηση και ανάκληση αδειών για την άσκηση υπαίθριου στάσιμου εμπορίου, εμποροπανηγύρεων και υπαίθριων χριστουγεννιάτικων αγορών, κλπ.

Η άσκηση των αρμοδιοτήτων γίνεται σύμφωνα με τις σχετικές διατάξεις των νόμων, των κανονιστικών διατάξεων της διοίκησης και των κανονιστικών διατάξεων που θεσπίζουν οι ίδιες, ενώ λαμβάνουν υπόψη τις εθνικές, περιφερειακές και ευρωπαϊκές πολιτικές που σχετίζονται με τις αρμοδιότητές τους, την ανάγκη συνεργασίας και συντονισμού με άλλες τοπικές ή δημόσιες αρχές και οργανισμούς, οι οποίοι έχουν την αρμοδιότητα να δρουν και να διαθέτουν πόρους στην περιφέρειά τους, τους διαθέσιμους πόρους για την κάλυψη της αρμοδιότητας και την ανάγκη να διασφαλισθεί η επωφελής, η αποτελεσματική χρήση και η ισόρροπη κατανομή τους, την ανάγκη να οργανώνουν τις παρεχόμενες υπηρεσίες με τρόπο ώστε να διασφαλίζεται η επάρκεια, η ποιότητα και αποτελεσματικότητά τους, με στόχο την καλύτερη εξυπηρέτηση των κατοίκων καθώς και την ανάγκη για υψηλής ποιότητας περιβαλλοντική προστασία και προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς, καθώς και την ανάγκη προώθησης της βιώσιμης ανάπτυξης των περιοχών τους. Οι αρμοδιότητες αυτές ασκούνται προς όφελος όλων ή μέρους των κατοίκων ολόκληρης ή τμήματος της εδαφικής τους περιφέρειας και σε διαδημοτικό επίπεδο μέσω σχετικών συμβάσεων ή διαδημοτικής συνεργασίας, για θέματα που αφορούν την προστασία του φυσικού, αρχιτεκτονικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος, την προστασία της υγείας των κατοίκων, την τήρηση της καθαριότητας σε

κοινόχρηστους και ιδιωτικούς υπαίθριους χώρους, τη ρύθμιση της κυκλοφορίας, τη χρήση των αλσών και των κήπων, των πλατειών, των παιδικών χαρών και των λοιπών κοινόχρηστων χώρων, κλπ.

Η τρέχουσα διοικητική διαίρεση της Ελλάδας διαμορφώθηκε από το Πρόγραμμα Καλλικράτης⁸⁴ και τέθηκε σε ισχύ από την 1η Ιανουαρίου 2011. Το *Πρόγραμμα Καλλικράτης* (Ν.3852/2010), το οποίο είναι ουσιαστικά συνέχεια του *Καποδίστρια*, αποτελεί μια σημαντική διοικητική μεταρρύθμιση και στην ουσία θα αποτελέσει τον πρόδρομο της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης, το μέσο εναρμόνισης με το πολιτικό-θεσμικό πλαίσιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Σύμφωνα με το *Πρόγραμμα Καλλικράτης*, η χώρα διαιρείται σε επτά αποκεντρωμένες διοικήσεις, δεκατρείς περιφέρειες και 325 δήμους. Οι περιφέρειες και οι δήμοι είναι αυτοδιοικούμενα νομικά πρόσωπα (ΝΠΔΔ), που σημαίνει ότι οι αρχές τους εκλέγονται με καθολική ψηφοφορία από τους εγγεγραμμένους δημότες. Από τη νέα διοικητική διαίρεση υπήρχε η έντονη προσδοκία για περισσότερη αποτελεσματικότητα στη διαχείριση των χωρικών και αναπτυξιακών προβλημάτων των περιφερειών της χώρας.⁸⁵

Πιο συγκεκριμένα λοιπόν, με το *Πρόγραμμα Καλλικράτης* και συγκεκριμένα από 1η Ιανουαρίου 2011 οι υπάρχοντες δήμοι κλήθηκαν να συγχωνευθούν υποχρεωτικά σε μεγαλύτερους και να ασκήσουν τις πρόσθετες αρμοδιότητες που τους απονεμήθηκαν με βάση τον νόμο χωρίς να υπολογίζεται όμως ότι υπάρχει ανεπάρκεια υλικοτεχνικής υποδομής και προσωπικού. Το νέο πρόγραμμα κατάργησε τη μέχρι τότε δεύτερη βαθμίδα, δηλαδή τη νομαρχιακή αυτοδιοίκηση και όρισε δύο βαθμίδες: τους δήμους (α' βαθμός, τοπική αυτοδιοίκηση) και τις περιφέρειες (β' βαθμός, περιφερειακή αυτοδιοίκηση), με αιρετά όργανα. Για την υλοποίηση αυτού του σχεδίου προτάθηκαν 7 γενικές διοικήσεις, μέσω των οποίων θα γίνεται η κατανομή της κεντρικής εξουσίας και προέκυψε τελικά ένας αριθμός 325 δήμων (με βάση κυρίως το πληθυσμιακό κριτήριο), από τους 900 δήμους και 133 κοινότητες που υπήρχαν στον Καποδίστρια, επτά αποκεντρωμένες διοικήσεις και δεκατρείς περιφέρειες.

---

84 Ν. 3852/2010, Νέα Αρχιτεκτονική της Αυτοδιοίκησης και της Αποκεντρωμένης Διοίκησης – Πρόγραμμα Καλλικράτης

85 Γιαουτζή, Μ., Στρατηγέα, Α., *Χωροταξικός Σχεδιασμός – Θεωρία και Πράξη*, Αθήνα, 2011 (σελ 311-312)

Μέχρι τότε, στο επίπεδο της περιφερειακής διοίκησης υπήρχε ο διορισμένος περιφερειάρχης και το περιφερειακό συμβούλιο. Ο *Καλλικράτης* πρότεινε την απευθείας εκλογή των επικεφαλής κάθε περιφέρειας, με αποτέλεσμα η κύρια κριτική που έγινε τότε από πολλούς πολιτικούς χώρους και δημοτικές-περιφερειακές παρατάξεις, που εξέφρασαν ανοιχτά τις αντιρρήσεις τους στο σχέδιο, συνίστατο ακριβώς σε αυτήν την αντίθεσή τους για ύπαρξη «μικρών πρωθυπουργών» και για την αποσυγκέντρωση της υπαρκτής διοικητικής παθογένειας αντί της ουσιαστικής αυτοδιοικητικής αποκέντρωσης της κεντρικής διοίκησης μέσω των 7 γενικών διοικήσεων⁸⁶.

Στον εν λόγω νόμο υπήρχε απουσία αναλυτικής κοστολόγησης των μεταβιβαζόμενων αρμοδιοτήτων με αποτέλεσμα την αδυναμία της εύρυθμης λειτουργίας (σχεδιασμός, προγραμματισμός, στελέχωση) των υπηρεσιών που καλούνται να τις ασκήσουν. Δεν πρέπει να παραλείψουμε ότι τη χρονιά που ψηφίζεται το Πρόγραμμα Καλλικράτης, η Ελλάδα υπογράφει το πρώτο Μνημόνιο με το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο. Όπως λοιπόν και η χώρα εντάσσεται στην άμεση εποπτεία των δανειστών, έτσι και οι ΟΤΑ εντάσσονται στην άμεση εποπτεία της κυβέρνησης και την διαμόρφωση των μεγεθών ανάλογα με τις επιλογές της. Οι μεταρρυθμίσεις που υλοποιούνται στις χώρες της Ευρώπης σε σχέση με τον σχεδιασμό και τη διοίκηση των Περιφερειών αφορούν κυρίως στη μεταβίβαση αρμοδιοτήτων, χωρίς όμως να συνοδεύονται απαραίτητα και από ανάλογη μεταφορά πόρων, με αποτέλεσμα να οδηγούνται πολλοί δήμοι σε οικονομικό αδιέξοδο.

Έχει ενδιαφέρον να δούμε τον παρακάτω πίνακα⁸⁷ που αποτυπώνει την αποκέντρωση και τη μεταβίβαση αρμοδιοτήτων σε διάφορες χώρες σε σχέση με το πολιτειακό τους σύστημα:

Κατηγορίες μεταβίβασης εξουσιών σχεδιασμού του χώρου (συγκέντρωση – αποκέντρωση)	Χώρες

⁸⁶ Διάκος, Κ., *Εγχειρίδιο για μια Πράσινη Αυτοδιοίκηση*, Αθήνα, 2010

⁸⁷ Βασενχόβεν, Λ., *Χωρική Διακυβέρνηση – Θεωρία, ευρωπαϊκή εμπειρία και η περίπτωση της Ελλάδας*, Αθήνα, 2010 (σελ. 101)

Ενιαία κράτη (unitary states)	
Μεταβίβαση στις περιφέρειες, με το κεντρικό κράτος να διατηρεί την πραγματική εξουσία	Γαλλία, Ηνωμένο Βασίλειο, Ιταλία, Ολλανδία, Πολωνία, Ρουμανία, Σλοβακία
Μεταβίβαση στις περιφέρειες, που έχουν αποκτήσει πραγματική εξουσία	Δανία, Ισπανία, Νορβηγία, Σουηδία, Φινλανδία
Συγκέντρωση (το κεντρικό κράτος παραμένει κυρίαρχο)	Βουλγαρία, Ελλάδα, Εσθονία, Ιρλανδία, Κύπρος, Λετονία, Λιθουανία, Λουξεμβούργο, Μάλτα, Ουγγαρία, Πορτογαλία, Σλοβενία, Τσεχία
Ομοσπονδιακά κράτη (federal states)	
Μεταβίβαση στις περιφέρειες (ισχυρό κεντρικό κράτος και ισχυρές περιφέρειες)	Γερμανία
Μεταβίβαση στις περιφέρειες (αδύναμο κεντρικό κράτος, αλλά και αδύναμες περιφέρειες)	Αυστρία
Μεταβίβαση στις περιφέρειες (αδύναμο κεντρικό κράτος, αλλά ισχυρές περιφέρειες)	Βέλγιο, Ελβετία
Αλληλεπίδραση και διαπραγμάτευση (κέντρου – περιφερειών)	Γαλλία, Γερμανία, Πολωνία
Μεταβίβαση σε υπο-περιφέρειες εντός των περιφερειών	Βέλγιο, Γερμανία, Ελβετία, Ηνωμένο Βασίλειο, Ισπανία, Ιταλία
Ύπαρξη περιφερειακών-μητροπολιτικών διοικήσεων	Βέλγιο, Γαλλία, Γερμανία, Ελβετία, Ηνωμένο Βασίλειο, Ιταλία, Ολλανδία, Πορτογαλία, Σουηδία
Περιφερειακός σχεδιασμός μέσω διαδημοτικών συνεργασιών	Αυστρία, Γερμανία, Λετονία, Λουξεμβούργο, Ολλανδία, Νορβηγία, Σουηδία, Φινλανδία
Σχετικά αδύναμο κεντρικό κράτος	Αυστρία, Βέλγιο, Ισπανία, Τσεχία
Ισχυροί τοπικοί-δημοτικοί φορείς	
Με ισχυρό κεντρικό κράτος	Γαλλία, Γερμανία, Εσθονία, Ηνωμένο Βασίλειο, Ιρλανδία, Ιταλία, Λετονία, Λιθουανία, Λουξεμβούργο, Νορβηγία,

	Ολλανδία, Ουγγαρία, Πολωνία, Πορτογαλία, Ρουμανία, Σλοβακία
Με αδύναμο κεντρικό κράτος	Αυστρία, Δανία, Ελβετία, Ισπανία, Σουηδία, Τσεχία, Φινλανδία

Από τα παραπάνω δεδομένα συνάγεται το συμπέρασμα ότι υπάρχει υψηλή οικονομική εξάρτηση της τοπικής αυτοδιοίκησης από το κεντρικό κράτος στη μεγάλη πλειοψηφία των χωρών. Η διαφορά έγκειται στο γεγονός ότι μια οικονομικά ανεξάρτητη αυτοδιοίκηση έχει τη δυνατότητα να συλλέγει μόνη της τους φόρους και άρα να μπορεί να σχεδιάσει αυτόνομα διάφορες πολιτικές πρωτοβουλίες και να αναλάβει περισσότερες αρμοδιότητες.

Η προσπάθεια σκιαγράφησης των μεταρρυθμίσεων θα μπορούσαμε να ισχυριστούμε ότι αποτελούν προσπάθεια προσαρμογής στο πνεύμα των αρχών της ευρωπαϊκής διακυβέρνησης και όπως είναι φυσικό επηρεάζεται και η Ελλάδα σε επίπεδο προσαρμογής των διαδικασιών, των φορέων και των πρακτικών στις απαιτήσεις της Ε.Ε.

Όπως διαπιστώνει και η Μπεσίλα-Βήκα⁸⁸, το πλαίσιο θέτει νέους κανόνες, προβάλλει νέες απαιτήσεις προς τους οργανισμούς τοπικής αυτοδιοίκησης και αυτοί με τη σειρά τους καλούνται να υποστηρίξουν και να συμμετάσχουν με τη δράση τους στην εφαρμογή του όλου εγχειρήματος. Αξίζει επίσης να αναφερθεί ότι όσον αφορά στις αλλαγές που σηματοδοτούν οι μεταρρυθμίσεις για τους ελληνικούς ΟΤΑ, αυτές εύκολα υιοθετήθηκαν ή επιβλήθηκαν ως μια αναγκαία συνθήκη. Στην Ελλάδα, λόγω του έντονα συγκεντρωτικού συστήματος διοίκησης, ασκήθηκε ιδιαίτερη πίεση που ωθούσε προς την αποκέντρωση και στη συνεργασία σε ευρωπαϊκό, εθνικό και τοπικό επίπεδο μέσω ευρωπαϊκών προγραμμάτων και πρωτοβουλιών για την καλύτερη προσαρμογή και ενσωμάτωση των διαδικασιών.

⁸⁸ Μπεσίλα-Βήκα, Ε., *Τοπική Αυτοδιοίκηση*, Αθήνα-Θεσσαλονίκη, 2004 (σελ. 136)

5.3 Άσκηση πολιτικής και οικονομικοί πόροι των Οργανισμών Τοπικής Αυτοδιοίκησης

Συνοψίζοντας τα παραπάνω θα λέγαμε ότι ο πολιτικός ρόλος που καλούνται να διαδραματίσουν οι Οργανισμοί Τοπικής Αυτοδιοίκησης σε σχέση με το τοπικό συμφέρον μέσα στον εθνικό και κατά συνέπεια στον ευρωπαϊκό χώρο, είναι άμεσα συνδεδεμένος με την οικονομική τους κατάσταση. Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι ο βαθμός οικονομικής αυτοτέλειάς τους καθορίζει και τις δράσεις που μπορούν να φέρουν σε πέρας.

Σύμφωνα με τη μελέτη της Μπεσίλα-Βήκα⁸⁹, το Σύνταγμά μας προβλέπει στο άρθρο 102 παρ. 1 πως «το περιεχόμενο της τοπικής αυτοδιοίκησης είναι η διοίκηση των *τοπικών υποθέσεων*. Ο καθορισμός της έννοιας της τοπικής υπόθεσης δεν είναι ευχερής. Αν και δεν προσδιορίζεται στο Σύνταγμα, ο καθορισμός της ωστόσο αφήνεται στην επιστήμη, στο νόμο και στα δικαστήρια. Στο μέτρο που κάθε τοπική υπόθεση προσδιορίζεται, ως προς το περιεχόμενό της, από την ύπαρξη μιας τοπικής κοινότητας, στην οποία και αναφέρεται, πρέπει να γίνει δεκτό ότι η οριοθέτηση της έννοιας της τοπικής υπόθεσης μπορεί να γίνει μόνο με βάση την αναφορά στην έννοια του τοπικού συμφέροντος, που η κοινότητα αυτή εκπροσωπεί. Η προώθηση και εξυπηρέτηση των τοπικών συμφερόντων είναι βέβαια σύμφωνη με τον κοινωνικό προορισμό και την κοινωνική αποστολή της τοπικής αυτοδιοίκησης, αλλά δεν μπορούμε να πούμε ότι αποτελεί το βασικό της περιεχόμενο. Η έννοια «*τοπικό συμφέρον*» είναι οπωσδήποτε ευρύτερη και καλύπτει ένα μεγάλο φάσμα δραστηριότητας. Τα τοπικά συμφέροντα αποτελούν έκφραση του δημόσιου συμφέροντος. Συγκεκριμένα αποτελούν μια ειδικότερη μορφή της έννοιας του δημόσιου συμφέροντος που διέπει ολόκληρη την κρατική δραστηριότητα, και τα οποία είναι δυνατό στο πλαίσιο μιας μακροπρόθεσμης κρατικής πολιτικής να συγκρουσθούν με αυτό. Ο κίνδυνος αυτός δεν είναι τακτικός, όμως υπάρχει πάντα και οδηγεί στη συχνή οριοθέτηση των δύο αυτών συμφερόντων, που γίνεται συνήθως από το Συμβούλιο της Επικρατείας».

Στη συνέχεια ως προς τη νομοθετική διάσταση των αρμοδιοτήτων της τοπικής αυτοδιοίκησης υποστηρίζει ότι «ο όρος *τοπική υπόθεση* έχει στο πλαίσιο του

---

89 Ibid (σελ. 385-386)

Συντάγματος τη μορφή μιας νομικής έννοιας με αόριστο περιεχόμενο, η πρωτοβουλία συγκεκριμενοποίησης του οποίου ανήκει στα όργανα της νομοθετικής και της εκτελεστικής εξουσίας κάτω από τη δικλείδα ασφαλείας του δικαστή, που είναι κάθε φορά αρμόδιος να ελέγχει τη συνταγματικότητα των επιλογών τους. Το Σύνταγμά μας διατυπώνει ένα γενικό κανόνα για το μέγεθος της κρατικής εποπτείας, ορίζοντας πως αυτή δεν πρέπει να εμποδίζει την πρωτοβουλία και την ελεύθερη δράση των ΟΤΑ, δηλαδή να προσβάλει τον πυρήνα του θεσμού ή να περιορίζει δυσανάλογα τα περιθώρια αυτόβουλης δράσης. Είναι γεγονός ότι οι ΟΤΑ ασκούν ένα πλέγμα αρμοδιοτήτων όχι και τόσο απλό. Πρόκειται προφανώς για αρμοδιότητες που προσιδιάζουν στη φύση της τοπικής αυτοδιοίκησης ως γνήσιου φορέα της άμεσης συμμετοχής του λαού στη διαχείριση και διοίκηση των τοπικών του υποθέσεων. Προς αυτή μάλιστα την κατεύθυνση θα πρέπει να αναζητηθεί το κριτήριο, σύμφωνα με το οποίο μια υπόθεση εντάσσεται στις αρμοδιότητες της τοπικής αυτοδιοίκησης. Για την άσκηση των αρμοδιοτήτων των ΟΤΑ προϋποτίθεται η ύπαρξη των αναγκαίων οικονομικών μέσων⁹⁰.

Για το λόγο αυτό κρίνεται αναγκαίο ότι για όποια αναβάθμιση, μετεξέλιξη και μέλλον του θεσμού της τοπικής αυτοδιοίκησης πρέπει να είναι στενότερα συνδεδεμένα με τα οικονομικά της αιτήματα. Οι αρμοδιότητες, το εύρος των οποίων καθορίζει τη θέση της τοπικής αυτοδιοίκησης τόσο μέσα στο διοικητικό σύστημα της χώρας όσο και τη θέση της, συγκριτικά, μέσα στην Ευρωπαϊκή Ένωση, είναι συναρτώμενες του ύψους των πόρων που μεταβιβάζονται στους ΟΤΑ. Αρμοδιότητες χωρίς πόρους σημαίνει υποβάθμιση του θεσμού, αναίρεση των βασικών του κατακτήσεων, διοικητική αδυναμία και υποκατάστασή του στις βασικές του λειτουργίες από άλλους φορείς, στους οποίους είναι υποχρεωμένος να αναθέσει τμήματα του κύκλου των τοπικών του υποθέσεων.⁹¹

Το τρίπτυχο *στελέχωση, αναγκαίοι πόροι και μηχανισμοί στήριξης* θα πρέπει να ληφθεί σοβαρά υπόψη γιατί, κατά κοινή ομολογία, δυναμώνει την ενότητά της και γι' αυτό δεν πρέπει να απουσιάζει από καμία ολοκληρωμένη θεσμική παρέμβαση που αφορά κάθε νέα αρμοδιότητα, διαφορετικά το μόνο που απομένει είναι «οι αυτοδιοικήσεις να θέσουν τις βάσεις για την εκμετάλλευση των δυνατοτήτων που

---

90 Ibid (σελ. 390-391)

91 Ibid (σελ 434-435)

παρέχονται από το διαφοροποιημένο θεσμικό πλαίσιο της κατανομής των πόρων και την ανάληψη ουσιαστικής δράσης στο σχεδιασμό, προγραμματισμό αλλά και την απευθείας διαχείριση και διάθεση πόρων στις τοπικές τους κοινωνίες», σύμφωνα με τον οδηγό για την εκτίμηση της διαχειριστικής ικανότητας δυνητικών δικαιούχων ΕΣΠΑ 2014-2020 της Ελληνικής Εταιρείας Τοπικής Ανάπτυξης και Αυτοδιοίκησης (ΕΕΤΑΑ).⁹²

Αν λάβουμε υπόψη μας τον Κρατικό Προϋπολογισμό του οικονομικού έτους 2016⁹³ παρατηρούμε τα εξής:

9124

ΕΦΗΜΕΡΙΣ ΤΗΣ ΚΥΒΕΡΝΗΣΕΩΣ (ΤΕΥΧΟΣ ΠΡΩΤΟ)

Άρθρο 2

Τα έξοδα ανά Υπουργείο, Αποκεντρωμένη Διοίκηση και Περιφερειακή Υπηρεσία Υπουργείου οικονομικού έτους 2016, ορίζονται ως ακολούθως:

Έξοδα	Τακτικός	Προϋπολογισμός	Γενικό σύνολο
	Προϋπολογισμός	Δημοσίων Επενδύσεων	
Έξοδα	583.281.567.000	6.750.000.000	590.031.567.000
Υπουργεία	583.080.346.000	6.750.000.000	589.830.346.000
Προεδρία Δημοκρατίας	3.294.000		3.294.000
Βουλή των Ελλήνων	136.016.000	2.000.000	138.016.000
Εσωτερικών και Διοικητικής Ανασυγκρότησης	5.246.117.000	340.000.000	5.586.117.000
Εξωτερικών	258.285.000	9.000.000	267.285.000
Εθνικής Άμυνας	3.185.300.000	16.000.000	3.201.300.000
Υγείας	4.317.241.000	80.000.000	4.397.241.000
Δικαιοσύνης, Διαφάνειας και Ανθρωπίνων	577.913.000	12.000.000	589.913.000
Παιδείας, Έρευνας και Θρησκευμάτων	4.274.000.000	590.000.000	4.864.000.000
Πολιτισμού και Αθλητισμού	281.000.000	102.000.000	383.000.000
Οικονομικών	551.172.568.000	15.000.000	551.187.568.000
Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων	631.865.000	603.000.000	1.234.865.000
Περιβάλλοντος και Ενέργειας	53.928.000	410.000.000	463.928.000
Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Κοινωνικής			
Αλληλεγγύης	11.971.620.000	380.000.000	12.351.620.000
Οικονομίας, Ανάπτυξης και Τουρισμού	80.196.000	2.061.000.000	2.141.196.000
Υποδομών, Μεταφορών και Δικτύων	570.343.000	2.093.000.000	2.663.343.000
Ναυτιλίας και Νησιωτικής Πολιτικής	320.660.000	37.000.000	357.660.000
Αποκεντρωμένες Διοικήσεις	168.390.000		168.390.000
Αττικής	20.264.000		20.264.000
Θεσσαλίας - Στερεάς Ελλάδας	28.465.000		28.465.000
Ηπείρου - Δυτικής Μακεδονίας	18.932.000		18.932.000
Πελοποννήσου - Δυτικής Ελλάδας και Ιονίου	34.499.000		34.499.000
Αιγαίου	10.170.000		10.170.000
Κρήτης	10.619.000		10.619.000
Μακεδονίας - Θράκης	45.441.000		45.441.000
Περιφερειακές Υπηρεσίες Υπουργείων	32.831.000		32.831.000
Περιφερειακές Υπηρεσίες Υπουργείου Παιδείας, Έρευνας και			
Θρησκευμάτων	12.000.000		12.000.000
Περιφερειακές Υπηρεσίες Υπουργείου Οικονομικών	20.831.000		20.831.000

92 βλ. ΕΕΤΑΑ, *Οι Δήμοι στο κατώφλι της Νέας Προγραμματικής Περιόδου – Τα νέα χρηματοδοτικά εργαλεία, η οργάνωση της εταιρικής σχέσης και της διαβούλευσης*, σελ. 8

93 ΦΕΚ 166 Α' / 07.12.2015

Είναι ενδεικτικό και διαπιστώνεται και από την επιστολή⁹⁴ που απέστειλε η ΚΕΔΕ (Κεντρική Ένωση Δήμων Ελλάδας) προς τους βουλευτές των κοινοβουλευτικών κομμάτων με θέμα: «Προϋπολογισμός 2016 και Οικονομικά Δήμων» αναφέρει ότι ο Κρατικός Προϋπολογισμός για άλλη μια φορά οδηγεί σε «οικονομικό στραγγαλισμό» τους Δήμους εφόσον μειώνει διαρκώς την κρατική χρηματοδότηση. Στην επιστολή δηλώνεται ρητά ότι ο προϋπολογισμός αυτός οδηγεί στη θεσμική, οικονομική και λειτουργική απαξίωση, στην υποβάθμιση των δημοτικών υπηρεσιών και λειτουργιών τους και στην υποβάθμιση της καθημερινότητας των πολιτών των τοπικών κοινωνιών ως απόρροια του κλεισίματος κρίσιμων κοινωνικών δομών που όλα αυτά τα χρόνια στήριξαν χιλιάδες συμπολίτες που αποτέλεσαν θύματα της κρίσης.

Το ποσοστό του ΑΕΠ που αναλογεί στους ελληνικούς δήμους μας ανέρχεται μόλις στο 3,1% και μόνο το 5,9% των πόρων που πηγάζουν στον δημόσιο τομέα, τη στιγμή που στους ευρωπαϊκούς δήμους (της Ευρώπης των 28) αναλογεί ένα σημαντικό ποσοστό των δαπανών του κράτους 16,7% του ΑΕΠ και 34% των εθνικών δημόσιων δαπανών⁹⁵.

Πρέπει να σημειώσουμε ότι πέραν αυτών των σοβαρών περικοπών της κρατικής χρηματοδότησης, λίγο καιρό πριν την ψήφιση του Κρατικού Προϋπολογισμού οι δήμοι είχαν υποστεί και την υποχρεωτική μεταφορά των ταμειακών τους διαθεσίμων στην ΤτΕ, με Πράξη Νομοθετικού Περιεχομένου (ΦΕΚ Α' 41/20.04.2015)⁹⁶.

Σε επίπεδο περιφέρειας, ανάμεσα στις αρμοδιότητες του περιφερειακού συμβουλίου, συγκαταλέγεται η επεξεργασία και η υποβολή στην κεντρική κυβέρνηση προτάσεων για ένταξη στο εθνικό σκέλος του αναπτυξιακού σχεδίου και η συνδιαμόρφωση των περιφερειακών σχεδίων που προορίζονται να αποτελέσουν

---

94 <http://www.kedke.gr/wp-content/uploads/2015/12/%CE%95%CE%A0%CE%99%CE%A3%CE%A4%CE%9F%CE%9B%CE%97-%CF%80-%CE%9A%CE%95%CE%94%CE%95-%CF%80%CF%81%CE%BF%CF%82-%CE%95%CE%9B%CE%9B%CE%97%CE%9D%CE%95%CE%A3-%CE%92%CE%9F%CE%A5%CE%9B%CE%95%CE%A5%CE%A4%CE%95%CE%A3.pdf>

95 Τα στοιχεία αυτά περιλαμβάνονται στη μελέτη του Συμβουλίου Ευρωπαϊκών Δήμων και Περιφερειών για την Οικονομική Κατάσταση των Δήμων στην Ελλάδα, που παρουσίασε σε ημερίδα της Κεντρικής Ένωσης Δήμων Ελλάδας (ΚΕΔΕ) ο Frederic Vallier, γενικός γραμματέας του CEMR (Council of the European Municipalities and Regions), <http://www.kathimerini.gr/820634/article/epikairothta/ellada/eispra3h-forwn-apo-toys-dhmoys-gia-ay3hmena-esoda>

96 Η πρακτική μεταφοράς των διαθεσίμων από τους φορείς της Γενικής Κυβέρνησης και του ΟΤΑ σε κεντρικούς λογαριασμούς θεωρητικά τουλάχιστον, έχει να κάνει με την καλύτερη διαχείριση των χρημάτων των οργανισμών.

τα Περιφερειακά Επιχειρησιακά Προγράμματα του εκάστοτε Κοινοτικού Πλαισίου Στήριξης ή του ΕΣΠΑ⁹⁷. Ο Βασενχόβεν υποστηρίζει ότι το πρόβλημα έγκειται στην ικανότητα παραγωγής μιας συνεκτικής περιφερειακής στρατηγικής που να υπερβαίνει το άθροισμα επιμέρους μικροέργων. Στα θέματα του χωροταξικού σχεδιασμού, ακόμα και η αρμοδιότητα έγκρισης των Περιφερειακών Πλαισίων Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης ανήκει στην κεντρική κυβέρνηση και ειδικότερα στο ΥΠΕΚΑ, με το περιφερειακό συμβούλιο να περιορίζεται σε μια γνωμοδότηση. Βέβαια οι Διευθύνσεις Περιβάλλοντος και Χωροταξίας (ΠΕ.ΧΩ.) των περιφερειών έχουν αρμοδιότητες χωροταξικού σχεδιασμού στο πλαίσιο των κατευθύνσεων πολιτικής της κεντρικής κυβέρνησης. Στα θέματα πολεοδομικού σχεδιασμού ξεχωρίζει η αρμοδιότητα έγκρισης Γενικών Πολεοδομικών Σχεδίων από τους Γενικούς Γραμματείς Περιφερειών.

Στα συγκεκριμένα χρηματοδοτικά εργαλεία αναδεικνύεται μια μεγάλη δυνατότητα αλλά και πρόκληση για τους δήμους της χώρας. Ανατρέχοντας λίγο στο παρελθόν σε ό,τι αφορά στα ευρωπαϊκά χρηματοδοτικά εργαλεία αξίζει να επισημανθεί ότι η ΕΟΚ διαπιστώνοντας ότι οι πόροι που προβλέπονταν για τις φτωχότερες περιφέρειες δεν κρίνονταν αρκετοί για ουσιαστική αλλαγή αυτής της κατάστασης δεδομένου του ελεύθερου ανταγωνισμού, τον οποίο πρέσβευε ως βασική αρχή η Συνθήκη της Ρώμης, είχε προχωρήσει στην έγκριση μιας μεγάλης εύρους δράση για την άσκηση της ευρωπαϊκής πολιτικής, τα Μεσογειακά Ολοκληρωμένα Προγράμματα (ΜΟΠ), στα οποία εντάχθηκαν και άλλες περιφέρειες του νότου, οι οποίες προβλεπόταν ότι θα πληγούν από την είσοδο των καρτών της Ιβηρικής Χερσονήσου το 1986. Με τον τρόπο αυτό και μέσω αυτών των προγραμμάτων οι πολιτικές της ΕΟΚ άρχιζαν να επηρεάζουν όλο και περισσότερο και τον αναπτυξιακό και χωροταξικό σχεδιασμό των κρατών-μελών.

Τότε και κάπως έτσι άρχισε η εισροή πόρων από αυτά τα προγράμματα⁹⁸ για την περιφερειακή ανάπτυξη και στην Ελλάδα. Επειδή όμως η αποτελεσματικότητα και αυτών των προγραμμάτων κρίθηκε αρκετά περιορισμένη, προχώρησε περαιτέρω στη σύσταση δράσεων ακόμα μεγαλύτερου εύρους, τα λεγόμενα Κοινοτικά Πλαίσια

---

97 Βασενχόβεν, Λ., *Χωρική Διακυβέρνηση – Θεωρία, ευρωπαϊκή εμπειρία και η περίπτωση της Ελλάδας*, Αθήνα, 2010 (σελ. 235-236)

98 Πρόκειται για ευρωπαϊκά κονδύλια που προκύπτουν μέσα από μια διαδικασία αναδιανομής των πόρων μεταξύ των κρατών-μελών

Στήριξης (ΚΠΣ). Ταυτόχρονα εκπονήθηκε στην Ελλάδα το πρώτο Πρόγραμμα Περιφερειακής Ανάπτυξης 1981-1985⁹⁹ για την απορρόφηση των ευρωπαϊκών κονδυλίων με κεντρικό στόχο τον περιορισμό της εσωτερικής μετανάστευσης και με κύριες κατευθύνσεις την προσέλκυση δραστηριοτήτων υψηλής παραγωγικότητας, την προστασία του περιβάλλοντος από τη λειτουργία με γάλων βιομηχανικών μονάδων, τη βελτίωση των περιφερειακών υποδομών, την αποκέντρωση των αρμοδιοτήτων των κεντρικών υπηρεσιών και την πολιτική συγκέντρωση της αναπτυξιακής προσπάθειας.

Στα ΚΠΣ εντάχθηκαν οι ευρωπαϊκές περιφέρειες με βάση τα διαρθρωτικά προβλήματα και το ύψος της ανάγκης χρηματοδότησης ολοκληρωμένων προγραμμάτων, ανάμεσά τους και οι ελληνικές. Με βάση τα ΚΠΣ καταρτίστηκαν τα Περιφερειακά Επιχειρησιακά Προγράμματα (ΠΕΠ) και καθορίστηκε η συνεργασία ανάμεσα στην ευρωπαϊκή και ελληνική πλευρά. Η συνδρομή της ευρωπαϊκής πλευρά ήταν συμπληρωματική της εθνικής και γινόταν μέσω των Διαρθρωτικών Ταμείων. Παράλληλα ξεκίνησε και η χρηματοδότηση του Ταμείου Συνοχής, το οποίο ιδρύθηκε με τη Συνθήκη του Μάαστριχτ και είχε ως αποδέκτη τα τέσσερα κράτη-μέλη με τη σημαντικότερη αναπτυξιακή υστέρηση, ανάμεσα στα οποία ήταν και η Ελλάδα.¹⁰⁰

Για να επανέλθουμε στη σημερινή συγκυρία και όπως πληροφορούμαστε από την επίσημη ιστοσελίδα του Υπουργείου Οικονομίας, Ανάπτυξης και Τουρισμού, αναπτυξιακό όραμα του ΕΣΠΑ¹⁰¹ αποτελεί η «συμβολή στην αναγέννηση της ελληνικής οικονομίας με ανάταξη και αναβάθμιση του παραγωγικού και κοινωνικού ιστού της χώρας και τη δημιουργία και διατήρηση βιώσιμων θέσεων απασχόλησης, έχοντας ως αιχμή την εξωστρέφει, καινοτόμο και ανταγωνιστική επιχειρηματικότητα και γνώμονα την ενίσχυση της κοινωνικής συνοχής και τις αρχές της αειφόρου ανάπτυξης».

Αξίζει να σημειωθεί ότι στο ΕΣΠΑ, ο μακροπρόθεσμος στόχος που έχει τεθεί για την ανάπτυξη των ελληνικών πόλεων είναι «η συνοχή του χώρου και η βιώσιμη κοινωνική και οικονομική ανάπτυξη, που δε στερεί από τις μελλοντικές γενιές το

---

99 Γιαουτζή, Μ., Στρατηγέα, Α., *Χωροταξικός Σχεδιασμός – Θεωρία και Πράξη*, 2011 (σελ 273)

100 Λύκος, Μ., *Ευρωπαϊκή Ολοκλήρωση και Ελληνική Περιφερειακή Ανάπτυξη*, Αθήνα, 2006 (σελ. 162-164)

101 <https://www.espa.gr/el/pages/staticESPA2014-2020.aspx>

δικαίωμα της επιλογής». Η βιώσιμη αστική ανάπτυξη αφορά στο σύνολο των αστικών κέντρων της χώρας, όπως οι πρωτεύουσες των νομών και τα λοιπά αστικά κέντρα.

Αρμόδιος φορέας είναι η Εθνική Αρχή Συντονισμού¹⁰² και διαδραματίζει σημαντικό ρόλο για την υλοποίηση όλων των παραπάνω, διότι, πέρα από την έκδοση των βασικών κατευθύνσεων για την εφαρμογή των σχεδίων αστικής ανάπτυξης, συντονίζει τον προγραμματισμό και την εφαρμογή των Επιχειρησιακών Προγραμμάτων του ΕΣΠΑ και καθοδηγεί τις Διαχειριστικές Αρχές με στόχο την εξασφάλιση της αποτελεσματικότητας και της νομιμότητας της διαχείρισης και της εφαρμογής των Επιχειρησιακών Προγραμμάτων. Ως Εθνική Αρχή Συντονισμού έχει οριστεί η Γενική Διεύθυνση Αναπτυξιακού Προγραμματισμού, Περιφερειακής Πολιτικής και Δημοσίων Επενδύσεων του Υπουργείου Οικονομίας και Οικονομικών.

Αποφασιστικής σημασίας κρίνεται η συμβολή της κάθε Ενδιάμεσης Διαχειριστικής Αρχής (ΕΔΑ) των Περιφερειακών Επιχειρησιακών Προγραμμάτων (ΠΕΠ), η οποία αναλαμβάνει την ευθύνη για την εξειδίκευση των βασικών κατευθύνσεων της παρούσας εγκυκλίου και την κατάρτιση αναλυτικών κριτηρίων επιλογής των Ολοκληρωμένων Σχεδίων Αστικής Ανάπτυξης (ΟΣΑΑ), τη δημοσιότητα της δράσης και την ενημέρωση των δυνητικών δικαιούχων, την προκήρυξη και την επιλογή των Σχεδίων. Μετά την επιλογή των ΟΣΑΑ, η ΕΔΑ μεριμνά για την ένταξη των συγκεκριμένων πράξεων στο Περιφερειακό Επιχειρησιακό Πρόγραμμα και ενημερώνει την Εθνική Αρχή Συντονισμού για την πορεία υλοποίησης των ΟΣΑΑ

Ο αρμόδιος φορέας που έχει ως ευθύνη την κατάρτιση και υποβολή του Ολοκληρωμένου Σχεδίου Αστικής Ανάπτυξης σύμφωνα με τα περιεχόμενα της πρόσκλησης και τις οδηγίες της ΕΔΑ είναι ο δήμος του αστικού κέντρου (σε συνεργασία με τους τοπικούς αναπτυξιακούς εταίρους). Προκειμένου να εξασφαλιστεί η συμμετοχική διαδικασία, αποδοχή και καλύτερη υλοποίηση του ΟΣΑΑ, ο δήμος θα προβεί σε ενέργειες δημοσιότητας/ενημέρωσης του τοπικού πληθυσμού και φορέων καθώς και για τις διαδικασίες διαβούλευσης. Είναι σημαντικό ότι ο δήμος είναι συντονιστής στο πλαίσιο του εταιρικού σχήματος και ευθύνεται για την καλή εφαρμογή και οικονομική διαχείριση του Σχεδίου. Σε

---

102 <https://www.espa.gr>

περίπτωση μάλιστα δικτύου αστικών κέντρων, συντονιστής είναι η πρωτεύουσα της Περιφέρειας ή του νομού, εφόσον συμμετέχουν στο δίκτυο, ή ο μεγαλύτερος σε πληθυσμό Δήμος.

Ακόμα και εταίροι μπορούν να συμμετάσχουν στην κατάρτιση και εφαρμογή του ΟΣΑΑ, οι οποίοι δύναται να είναι τοπικοί αναπτυξιακοί φορείς όπως οργανισμοί και νομικά πρόσωπα των ΟΤΑ, Επιμελητήρια και Σύνδεσμοι Επιχειρήσεων, Εμπορικοί Σύλλογοι, Εργατικά Κέντρα, ΑΕΙ και ΤΕΙ, Ερευνητικά Κέντρα και Αναπτυξιακές Εταιρίες, κλπ. Το εταιρικό σχήμα δύναται να έχει «άτυπη μορφή» με τη μορφή απλού εταιρικού συμφωνητικού.

Διαπιστώνουμε λοιπόν ότι η συμμετοχή αποτελεί βασική προϋπόθεση για την καλή διακυβέρνηση. Η καθιερωμένη αντιπροσωπευτική, κοινοβουλευτική δημοκρατία δεν αρκεί μόνη της για να διασφαλίσει τη συμμετοχή, τον συντονισμό και ακόμα καλύτερα την ανάληψη πρωτοβουλίας διάφορων δρώντων (actors) «από τα κάτω», για την ολοκλήρωση πολιτικών και ενεργειών.¹⁰³ Όλες οι φωνές συνηγορούν στο ότι μια μεγαλύτερη εμπλοκή των πολιτών είναι βασική προϋπόθεση και ζητούμενο για την καλή διακυβέρνηση.

5.4 Συμπεράσματα

Παρά το γεγονός ότι η χωροταξία δεν αποτελεί αρμοδιότητα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, αφού κάτι τέτοιο δεν προβλέπεται από τις Ευρωπαϊκές Συνθήκες, τα κράτη-μέλη καλούνται να λαμβάνουν υπόψη τις κατευθύνσεις της Ε.Ε. στον δικό τους χωροταξικό σχεδιασμό. Οι έννοιες του δήμου και της κοινότητας καθ' όλη τη διάρκεια της ιστορίας μέχρι σήμερα αφορούσαν πάντα στη διαχείριση των κοινών. Είναι αδιαμφισβήτητο γεγονός ότι, εκτός από άλλους παράγοντες, η επίδραση της Ευρωπαϊκής Ένωσης ήταν ίσως ο πιο καθοριστικός για τη θεσμοθέτηση και ενεργοποίηση του χωροταξικού σχεδιασμού στην Ελλάδα μετά το 2000. Πράγματι η Ευρωπαϊκή Ένωση ασκεί μια περιφερειακή πολιτική, η οποία έχει ως στόχο την ανάπτυξη των «καθυστερημένων» περιοχών, των λιγότερο ευνοημένων και πιο

---

¹⁰³ Βασενχόβεν, Λ., *Χωρική Διακυβέρνηση – Θεωρία, ευρωπαϊκή εμπειρία και η περίπτωση της Ελλάδας*, Αθήνα, 2010 (σελ. 64-65)

αδύναμων οικονομικά. Είναι φανερό ότι η περιφερειακή πολιτική της Ευρωπαϊκής Ένωσης έχει πολύ σημαντικές χωρικές διαστάσεις, αφού δίνει ιδιαίτερο βάρος στις διαφορές μεταξύ των περιοχών, αλλά και στις ιδιαιτερότητες κάθε περιοχής. Το σύγχρονο αστικό κράτος αναλαμβάνει σημαντικές οικονομικές πρωτοβουλίες, οι οποίες αφορούν στη συγκέντρωση πόρων και στην κατανομή τους μέσω του προϋπολογισμού, αλλά και μεταβίβαση δημόσιων τομέων στο κεφάλαιο και στην αγορά. Η τοπική αυτοδιοίκηση δεν βασίζεται σε ένα διαρκές και βιώσιμο σύστημα χρηματοδότησης, αλλά στην ευκαιριακή αξιοποίηση πόρων από κοινοτικά προγράμματα και πραγματοποιείται μέσω δομών που δεν εντάσσονται στην κύρια διοικητική δομή των ΟΤΑ, αλλά λειτουργούν παράλληλα προς αυτήν. Καλό θα ήταν να διατηρήσουμε κάποιες επιφυλάξεις για το κατά πόσο τα επιτεύγματα κάποιων κρατών-μελών στο πλαίσιο της ενοποίησης πρέπει να γίνουν το απαραβίαστο πρότυπο που οφείλουν να μιμηθούν και οι λοιπές χώρες, παρόλο που η Λευκή Βίβλος αντικατοπτρίζει σε μεγάλο βαθμό τις συνθήκες και τα επιτεύγματα αυτών των χωρών. Υποστηρίζεται δε ότι δεν πρόκειται μόνο για θέμα εισαγωγής προτύπων, θεσμών και πρακτικών, αλλά περισσότερο αφορά στην οικοδόμηση πάνω στις ειδικές συνθήκες κάθε χώρας, που λειτουργεί πλέον σε πλήρως διαφορετική συγκυρία οικονομικής διεθνοποίησης και παγκόσμιου ανταγωνισμού.¹⁰⁴ Στη διακυβέρνηση αυτό που θεωρείται καινοτομικό σε μια χώρα μπορεί να μην είναι αλλού, υπάρχουν όμως ουσιαστικές καινοτομίες σε «καθυστερημένες» χώρες, που έχουν μεγάλη βαρύτητα, έστω κι αν αποτελούν κάτι το κεκτημένο από καιρό σε άλλες.

---

104 Ibid (σελ. 310)

Κεφάλαιο 6 - Η βιώσιμη ανάπτυξη ως κεντρική επιδίωξη της Ε.Ε.

6.1 Κοινό Στρατηγικό Πλαίσιο ΕΕ μέχρι το 2020 – στόχοι και προτεραιότητες

Λόγω της οικονομικής και χρηματοπιστωτικής κρίσης των τελευταίων χρόνων, με αφορμή την οποία διαπιστώθηκαν διαρθρωτικές αδυναμίες της ευρωπαϊκής οικονομίας, οι οποίες με τη σειρά τους προκάλεσαν ταχεία επιδείνωση του οικονομικού και κοινωνικού περιβάλλοντος, η Ευρωπαϊκή Ένωση επιδιώκει τη δυνατότητα μιας οικονομικής ανάκαμψης μέσω μεταρρυθμίσεων που θα βελτιώσουν σε μεγάλο βαθμό την αποτελεσματική χρήση των πόρων της με στόχο να δημιουργηθούν νέες θέσεις εργασίας στην Ε.Ε. μέχρι το 2020, να αυξηθούν οι επενδύσεις, να μειωθούν οι εκπομπές αερίων του θερμοκηπίου, να μειωθεί το ποσοστό των ατόμων που εγκαταλείπουν πρόωρα τη σχολική εκπαίδευση και να απεγκλωβιστούν 20 εκατομμύρια άνθρωποι από τη φτώχεια ή τον κοινωνικό αποκλεισμό.

Το μεγαλύτερο μέρος της χρηματοδότησης της πολιτικής συνοχής συγκεντρώνεται για άλλη μια φορά στις λιγότερο ανεπτυγμένες Ευρωπαϊκές χώρες και περιφέρειες, ώστε να τις βοηθήσει να φτάσουν στο επίπεδο των άλλων χωρών και να μειωθούν οι οικονομικές, κοινωνικές και εδαφικές διαφορές, οι οποίες εξακολουθούν να υφίστανται στην Ε.Ε.

Η πολιτική συνοχής ανταποκρίθηκε άμεσα και αποδοτικά στην κρίση με ζωτικό βαθμό ευελιξίας ανακατευθύνοντας τη χρηματοδότηση στις περιοχές με τη μεγαλύτερη ανάγκη και επενδύοντας σε βασικούς τομείς για ανάπτυξη και δημιουργία θέσεων εργασίας. Επίσης, στοχευμένες μειώσεις στις εθνικές συγχρηματοδοτούμενες απαιτήσεις και η εκ των προτέρων κάλυψη των χρηματοοικονομικών κατανομών των κρατών-μελών σε καταστάσεις κρίσεων παρείχαν την αναγκαία ρευστότητα σε μια περίοδο δημοσιονομικών περιορισμών. Σε σχέση με την προηγούμενη προγραμματική περίοδο, κατά την οποία διατέθηκε το 30% του προϋπολογισμού για περιβαλλοντική υποδομή και μέτρα για την καταπολέμηση της κλιματικής αλλαγής και το 25% για έρευνα και καινοτομία, η νέα προγραμματική περίοδος εισάγει απλοποιημένους κοινούς κανόνες και βελτίωση

της επικέντρωσης σε αποδόσεις και αποτελέσματα. Ο προϋπολογισμός των 351,8 δις ευρώ στο πλαίσιο της νέας Πολιτικής Συνοχής 2014-2020¹⁰⁵ μέσω των διαρθρωτικών ταμείων εστιάζει ιδιαίτερα σε 11 θεματικούς στόχους που θα βοηθήσουν στην υλοποίηση των στόχων της στρατηγικής «Ευρώπη 2020» και θα διατεθούν για επενδύσεις στις ευρωπαϊκές περιφέρειες, τις πόλεις και την πραγματική οικονομία.

Τα κράτη-μέλη έχουν τη δυνατότητα να αξιοποιούν τα κονδύλια αυτά για τη χρηματοδότηση προγραμμάτων, τομεακών (με συγκεντρωμένο θεματικά χαρακτήρα, π.χ. υποδομές μεταφορών και περιβάλλοντος, επιχειρηματικότητα, κλπ.), που καλύπτουν όλη την επικράτεια της χώρας ή/και περιφερειακών που εξυπηρετούν πολλαπλές θεματικά ανάγκες συγκεκριμένων περιφερειών. Ανάλογα με τις ανάγκες, τα ταμεία μπορούν να διαθέσουν μεταξύ 50% και 85% της συνολικής χρηματοδότησης ενός έργου. Το υπόλοιπο της χρηματοδότησης μπορεί να προέλθει από δημόσιες (εθνικές ή περιφερειακές) ή ιδιωτικές πηγές.

Ως εκ τούτου και σύμφωνα με την Ανακοίνωση της Επιτροπής Ευρώπη 2020¹⁰⁶ η ανάπτυξη, την οποία επιδιώκει η Ε.Ε., οφείλει να είναι:

- έξυπνη, μέσω της προώθησης της γνώσης και της καινοτομίας
- διατηρήσιμη, βασισμένη στην προώθηση μιας οικονομίας πιο πράσινης, πιο ανταγωνιστικής και στην οποία οι πόροι χρησιμοποιούνται πιο αποδοτικά
- χωρίς αποκλεισμούς, με στόχο την αύξηση της απασχόλησης και την ενίσχυση της κοινωνικής και εδαφικής συνοχής

Μια σειρά από εμβληματικές πρωτοβουλίες θα υποστηρίξουν αυτούς τους στόχους που έχει θέσει η Ε.Ε., τόσο σε ευρωπαϊκό επίπεδο όσο και στα Κράτη-Μέλη. Τα Κράτη-Μέλη οφείλουν να μετατρέψουν αυτούς τους στόχους σε εθνικούς τομείς δράσης. Ενδεικτικές πρωτοβουλίες είναι οι εξής: Ένωση καινοτομίας, Νεολαία σε κίνηση, Ψηφιακό θεματολόγιο για την Ευρώπη, μια Ευρώπη που χρησιμοποιεί αποτελεσματικά τους πόρους, μια βιομηχανική πολιτική για την εποχή της παγκοσμιοποίησης, ατζέντα για νέες δεξιότητες και θέσεις εργασίας, ευρωπαϊκή πλατφόρμα για την καταπολέμηση της φτώχειας.

Οι δήμοι πλέον μπορούν να αξιοποιήσουν τις καινοτομίες των ενιαίων κανόνων του Κανονισμού των διαρθρωτικών ταμείων και, σε συνάρτηση με τοπικές

---

105 Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Πολιτική Συνοχής 2014-2020

106 Ανακοίνωση της Επιτροπής *Ευρώπη 2020: Η στρατηγική της Ευρωπαϊκής Ένωσης για την ανάπτυξη και την απασχόληση*

πρωτοβουλίες και πολιτικές ανάπτυξης και να θεσπίσουν μια συμπαγή πρόταση χρηματοδότησης με θεματικά ολοκληρωμένο και πολύ-ταμειακό χαρακτήρα. Η λογική πλέον του τοπικού αναπτυξιακού προγραμματισμού κατευθύνεται και ευνοεί τη συμμετοχή σε αυτόν και φορέων της τοπικής κοινωνίας (ΜΚΟ, τοπικές οργανώσεις, κλπ) και οικονομίας (ενώσεις παραγωγικών φορέων, ιδιώτες, κ.α.)». Ωστόσο, δεν έχει ληφθεί υπόψη για την Ελλάδα η αναγκαιότητα χρήσης των πιο πρόσφατων στατιστικών δεδομένων προκειμένου να μετρηθεί και η κρίση που έπληξε «επισήμως» την Ελλάδα μετά το 2008, γιατί από μόνο του το ΑΕΠ θεωρείται ακατάλληλο ως κριτήριο κατανομής των πόρων.

6.2 Μορφές συνεργασίας: Συμπράξεις Δημόσιου και Ιδιωτικού Τομέα

Αξιοποιώντας λοιπόν οι δήμοι τις δυνατότητες από τα κονδύλια των ευρωπαϊκών προγραμμάτων, διεκδικούν παράλληλα και ένα βασικό ρόλο ενεργού δρώντος αναδεικνύοντας εναλλακτικές μορφές διακυβέρνησης λόγω των στενότερων δεσμών ανάμεσα στις δημόσιες αρχές και στην κοινωνία των πολιτών (ΜΚΟ, πρωτοβουλίες κατοίκων, συλλογικότητες πολιτών, κλπ), αλλά και σε συμπράξεις δημόσιου-ιδιωτικού τομέα (ΣΔΙΤ).

Στο πλαίσιο αυτό η Επιτροπή των Περιφερειών συνιστά¹⁰⁷:

- να παγιωθεί η πρακτική της εταιρικής σχέσης τόσο στην κάθετη έκφασή της μεταξύ «εδαφικών αρχών – εθνικής κυβέρνησης και Ευρωπαϊκής Ένωσης» όσο και στην οριζόντια έκφασή της «εδαφικές αρχές – κοινωνία των πολιτών» και ιδίως στο πλαίσιο του κοινωνικού διαλόγου, με εξασφάλιση της συμμετοχής των πολιτών μέσω των οργάνων που έχουν συσταθεί προς τον σκοπό αυτό από τις διάφορες ενδιαφερόμενες δημόσιες διοικήσεις, ιδίως δε εκείνες που, από άποψη γεωγραφικής εγγύτητας και εφαρμογής της αρχής της επικουρικότητας, βρίσκονται πιο κοντά στους πολίτες. Μέσα από τη συμμετοχή αυτή, οι διάφορες κοινωνικές δομές θα μπορούν να παρουσιάζουν τις αξιολογήσεις, τις απόψεις και τις προτάσεις τους σχετικά με τις διάφορες πτυχές των κοινοτικών δημόσιων πρωτοβουλιών
- να απλοποιηθούν και να εξορθολογιστούν οι διοικητικές διαδικασίες, προκειμένου να θεσπισθεί ένα νομικό, διοικητικό και χρηματοοικονομικό πλαίσιο που θα ευνοεί την καινοτόμο δραστηριότητα και να αναπτυχθούν νέα εργαλεία για τη διευκόλυνση της περιφερειακής καινοτομίας και την ενίσχυση των μεθόδων χρηματοδότησης (κεφάλαια επιχειρηματικού κινδύνου, «επιχειρηματικοί άγγελοι», μικροπιστώσεις κλπ.)·

---

107 Λευκή Βίβλος για την Πολυεπίπεδη Διακυβέρνηση της Επιτροπής των Περιφερειών (σελ. 23)

- να ενισχυθεί η διοικητική ικανότητα των εδαφικών αρχών, προκειμένου να διασφαλισθεί ικανή διαχείριση των σχεδίων και να αυξηθούν οι ανταλλαγές ορθών πρακτικών στην Ευρωπαϊκή Ένωση σε θέματα εδαφικής διακυβέρνησης. Εκείνο που αναδεικνύεται και είναι πλέον ζητούμενο είναι η ενεργός συμμετοχή και η μεγαλύτερη εμπλοκή των πολιτών, στην κατεύθυνση της εξάλειψης ή τουλάχιστον του περιορισμού του δημοκρατικού ελλείμματος, της διαφθοράς ή της έλλειψης νομιμοποίησης, που θα δημιουργούσαν σοβαρές επιπτώσεις και συνέπειες και θα αποδεικνύονταν πολύ πιο σοβαρά ζητήματα από κάποιες διαδικαστικές καθυστερήσεις στο σχεδιασμό, στη λήψη αποφάσεων ακόμα και από κάποιες αδράνειες των οργάνων.

Σύμφωνα με τον Βάσενχοβεν¹⁰⁸, «η ύπαρξη άτυπων σχημάτων συνεργασίας που ενεργοποιούνται εκτός των θεσμικών μορφών που επιβάλλει η νομοθεσία είναι μια ένδειξη προδιάθεσης να υιοθετηθούν εναλλακτικές μορφές διακυβέρνησης. Η χρήση τέτοιων μηχανισμών στην Ελλάδα, ειδικότερα μάλιστα στη διαχείριση του χώρου, είναι σχεδόν ανύπαρκτη. Η ρύθμιση του χώρου παραμένει εγκλωβισμένη σε τυπικές θεσμικές διαδικασίες πολεοδομικού και χωροταξικού σχεδιασμού. Σε κάποιο βαθμό διαπιστώνεται μια δημόσια-ιδιωτική συνεργασία στο χώρο της πολεοδομικής ανάπτυξης, χωρίς να μπορούμε να μιλήσουμε για καινοτομικές μορφές διακυβέρνησης».

Αδιαμφισβήτητα αυτή η πρακτική συνιστά μια νέα λογική διακυβέρνησης, στην οποία πρέπει να παραμερίσει το παραδοσιακό θεσμικό και διοικητικό πλαίσιο, το *modus operandi* που παράγει γραφειοκρατία και δημιουργεί έλλειψη επικοινωνίας μεταξύ τομεακών στόχων, των αντίστοιχων φορέων και των επιστημονικών κλάδων. Επιπρόσθετα, η έλλειψη αντίστοιχων καινοτόμων εργαλείων δε συμβάλει σε μια πιο ανοιχτή και διαφανή διοίκηση.

Συνεχίζοντας το συλλογισμό του αναφέρει ότι «η κάθετη ή οριζόντια συνεργασία σε θέματα χωρικού σχεδιασμού δεν παρουσιάζει μορφές που είναι αρκετά συνηθισμένες σε άλλες ευρωπαϊκές χώρες. Δεν εκδηλώνεται σε άτυπα σχήματα συνεργασίας, δεν υποστηρίζεται από σταθερές και συστηματικές σχέσεις με τους φορείς παραγωγής γνώσης και δεν διαθέτει οργανωμένο υπόβαθρο πληροφόρησης για τις χωρικές εξελίξεις. Το χειρότερο όμως είναι ότι πάσχει και στον επίσημο και

---

108 Βασενχόβεν, Λ., *Χωρική Διακυβέρνηση – Θεωρία, ευρωπαϊκή εμπειρία και η περίπτωση της Ελλάδας*, Αθήνα, 2010 (σελ.289)

«τυπικό» χώρο της διοίκησης. Ατυχώς, η οριζόντια και κάθετη συνεργασία, που συχνά εμφανέστατα απουσιάζει, είναι σημαντικό στοιχείο της προσέγγισης της διακυβέρνησης. Αφορά τόσο τις σχέσεις μεταξύ φορέων του ίδιου διοικητικού επιπέδου (πχ μεταξύ υπουργείων) όσο και τις σχέσεις μεταξύ επιπέδων της διοίκησης (πχ κεντρικού και περιφερειακού ή τοπικού)».¹⁰⁹

Πολλοί θα συμφωνούσαν με την άποψη ότι αυτή η πρακτική, αυτή η μεταρρύθμιση θα πρέπει να γίνει μέρος της κουλτούρας της χώρας μας, εφόσον η Ευρωπαϊκή Ένωση θα συνεχίζει να πιέζει για διοικητικό εκσυγχρονισμό, με αφορμή τις δυσκολίες εφαρμογής των ευρωπαϊκών προγραμμάτων και του χαμηλού βαθμού αποτελεσματικότητας. Εξάλλου, τα πορίσματα μελετών της Ε.Ε., καθώς και άλλων διεθνών φορέων, επισημαίνουν την αναγκαιότητα μείωσης του μεγέθους των δημόσιων δαπανών και αύξηση της αποτελεσματικότητάς τους. Σε ό,τι αφορά στην ελληνική διοικητική πραγματικότητα, διαπιστώνεται ότι οι επιρροές αυτές είναι εμφανείς στη φιλοσοφία των τελευταίων μεταρρυθμίσεων που έχουν πραγματοποιηθεί στο χώρο της δημόσιας διοίκησης και της τοπικής αυτοδιοίκησης.¹¹⁰

Ο Βάσενχοβεν εντοπίζει ότι στον χωροταξικό σχεδιασμό έχει σημειωθεί κάποια πρόοδος στον τομέα της κάθετης και οριζόντιας συνεργασίας ή τουλάχιστον στην κατανόηση της ανάγκης της. Υποστηρίζει δε ότι η επίδραση της Ευρωπαϊκής Ένωσης στην εξέλιξη του χωροταξικού σχεδιασμού στην Ελλάδα υπήρξε αποφασιστική. Δεν θεωρεί όμως ότι ισχύει κάτι ανάλογο με τον πολεοδομικό σχεδιασμό στα θέματα του οποίου δεν αναμειγνύεται η Ε.Ε. τηρώντας την αρχή της επικουρικότητας. Αντίθετα η επιρροή της Ε.Ε. στην αντιμετώπιση των προβλημάτων του περιβάλλοντος είναι μεγάλη και έχει πάρει επανειλημμένως δεσμευτικό χαρακτήρα μέσω κοινοτικών κανονισμών και οδηγιών. Συνολικά λοιπόν τόσο ο ίδιος ο χώρος όσο και οι εθνικές πολιτικές για τη διαχείρισή του, έχουν δεχτεί πολλαπλές επιδράσεις από τις δεσμεύσεις που οφείλει να σέβεται κάθε χώρα-μέλος, από τις διαδικασίες των Διαρθρωτικών Ταμείων και από αρχές και ιδέες που έχουν διεισδύσει στην πρακτική της διοίκησης¹¹¹.

---

109 Ibid (σελ. 291

110 Μπεσίλα-Βήκα, Ε., *Τοπική Αυτοδιοίκηση*, Αθήνα-Θεσσαλονίκη, 2004 (σελ. 62)

Όπως προκύπτει και από τον Κώδικα των Δήμων και των Κοινοτήτων (άρθρα 219-225), οι δήμοι και οι κοινότητες έχουν επιπλέον τη δυνατότητα να συνεργάζονται και με πρωτοβάθμιους Οργανισμούς Τοπικής Αυτοδιοίκησης ξένων χωρών, στο πλαίσιο των αρμοδιοτήτων τους και υπό την επιφύλαξη των διεθνών υποχρεώσεων της χώρας σε διεθνές και ευρωπαϊκό επίπεδο. Επισημαίνεται ότι σε διεθνές επίπεδο η εν λόγω συνεργασία προάγει τη διαπεριφερειακή και συνοριακή συνεργασία και τη συμμετοχή σε δίκτυα πόλεων και ενώσεων, ενώ σε ευρωπαϊκό επίπεδο η συνεργασία προάγει τη συμμετοχή των δήμων και κοινοτήτων σε δίκτυα, προγράμματα και πρωτοβουλίες της Ευρωπαϊκής Ένωσης και του Συμβουλίου της Ευρώπης. Οι δημοτικές και κοινοτικές αρχές εκπροσωπούνται στην αντιπροσωπευτική συνέλευση της Επιτροπής των Περιφερειών και συμμετέχουν ως πλήρεις εταίροι στον τρόπο σύλληψης και εφαρμογής των ευρωπαϊκών πολιτικών. Ως προς το επίδικο της συνεργασίας περιλαμβάνονται πολιτιστικές και καλλιτεχνικές εκδηλώσεις και ανταλλαγές αποστολών για την αντιμετώπιση θεμάτων κοινού ενδιαφέροντος. Στο πλαίσιο της ευρύτερης συνεργασίας τους με αντίστοιχους οργανισμούς ξένων χωρών, μπορούν, ειδικότερα, να προβούν σε πράξεις αδελφοποίησης των πόλεών τους ή δημιουργίας δικτύων πόλεων με άλλους δήμους και κοινότητες με στόχο τη μεταξύ τους προαγωγή οικονομικών, πολιτιστικών, μορφωτικών και κοινωνικών σχέσεων μέσω πραγματοποίησης δραστηριοτήτων, προγραμμάτων και πρωτοβουλιών και για να το επιτύχουν αυτό συνάπτουν αντίστοιχου περιεχομένου συμβάσεις με τους ξένους Ο.Τ.Α. για να υποστηρίξουν τις αρμοδιότητες που προκύπτουν από τις δραστηριότητες, τα προγράμματα ή τις αντίστοιχες πρωτοβουλίες.

Επιβεβαιώνεται με σαφήνεια η δυνατότητα σύναψης συμβάσεων των δήμων και κοινοτήτων με νομικά πρόσωπα ιδιωτικού τομέα (ΝΠΙΔ) για την εκτέλεση αναπτυξιακών έργων μιας περιοχής και την παροχή υπηρεσιών κάθε είδους, η οποία είχε ήδη θεσμοθετηθεί με προηγούμενο νόμο.¹¹²

Δεν χρειάζεται να αναρωτηθεί κάποιος για ποιο λόγο η Ευρωπαϊκή Ένωση προωθεί ιδιαίτερα αυτή τη νέα αντίληψη στα κράτη-μέλη για συμπράξεις μεταξύ φορέων του

---

111 Βασενχόβεν, Λ., *Χωρική Διακυβέρνηση – Θεωρία, ευρωπαϊκή εμπειρία και η περίπτωση της Ελλάδας*, Αθήνα, 2010 (σελ.297)

112 Ν. 3389/2005 Συμπράξεις Δημόσιου και Ιδιωτικού Τομέα

δημόσιου και του ιδιωτικού τομέα (ΣΔΙΤ), αν και δεν υπάρχει στενά διαμορφωμένος ορισμός της έννοιας των ΣΔΙΤ σε κοινοτικό επίπεδο, όπως άλλωστε αναγνωρίζεται και την Πράσινη Βίβλο της Ευρωπαϊκής Επιτροπής.¹¹³ Οι συμπράξεις αυτές εντάσσονται στο πλαίσιο σύναψης διοικητικών συμβάσεων που συνιστά μια ειδικότερη έκφραση της ευρείας έννοιας της συνεργασίας δημοσίου τομέα και ιδιωτικών επιχειρησιακών φορέων και αφορά την εκτέλεση έργων ή και την παροχή υπηρεσιών που ανήκουν στην αρμοδιότητα των Δημόσιων Φορέων και αποσκοπούν στην εξασφάλιση της χρηματοδότησης, της κατασκευής, της ανακαίνισης, της διαχείρισης ή της συντήρησης μιας υποδομής ή στην παροχή μιας υπηρεσίας, ενδεχομένως κατόπιν πρόσκλησης του δημόσιου φορέα.

Ωστόσο, υπάρχουν κάποιες γενικές θέσεις και κατευθύνσεις της Επιτροπής, όπως προκύπτουν από τις ερμηνευτικές ανακοινώσεις, την Πράσινη Βίβλο και τις Κοινοτικές Οδηγίες.¹¹⁴ Για όλες τις μορφές συμπράξεων συμβατικού τύπου βάση εκκίνησης για την επιλογή του ιδιώτη εταίρου και την ανάθεση πρέπει να αποτελεί ένας δημόσιος διαγωνισμός ή μια διαδικασία ανάθεσης από τις περιοριστικά αναφερόμενες στις Οδηγίες για τη σύναψη δημοσίων συμβάσεων, ώστε να εξασφαλίζεται τουλάχιστον η πρόσβαση όλων των ευρωπαϊκών οικονομικών φορέων στο εν λόγω είδος σχεδίων, ιδίως μέσω της κατάλληλης δημοσιότητας της πρόσκλησης για υποβολή σχεδίου.¹¹⁵

Σε κάθε περίπτωση, οι κρατικές πράξεις που καθορίζουν τις προϋποθέσεις άσκησης μιας οικονομικής δραστηριότητας που παραχωρείται σε ιδιώτη με μεταβίβαση και της ευθύνης εκμετάλλευσης ανήκουν κατ' αρχάς στο εθνικό δίκαιο, υπόκεινται όμως και στην τήρηση των σχετικών κοινοτικών κανόνων, ιδίως στην αρχή της ελευθερίας εγκατάστασης και της ελεύθερης παροχής υπηρεσιών (άρθ. 43 και 49 ΣυνθΕΚ).

Ειδική έκφανση των αρχών αυτών στο δίκαιο των δημοσίων συμβάσεων αποτελούν ενδεικτικά οι αρχές της διαφάνειας, της ίσης μεταχείρισης, της μη διάκρισης και της αναλογικότητας.

---

113 Πράσινη Βίβλος σχετικά με τις Συμπράξεις Δημοσίου και Ιδιωτικού Τομέα και το Κοινοτικό Δίκαιο των Δημοσίων Συμβάσεων και των Συμβάσεων Παραχώρησης, εκδόθηκε στις 30.04.2004, COM (2004) 327 τελικό, στο πλαίσιο της στρατηγικής για την εσωτερική αγορά 2003-2006, Στρατηγική της εσωτερικής αγοράς – Προτεραιότητες 2003-2006, COM (2003) 238 τελικό

114 Κοιν. οδηγ. 2004/18/ΕΚ

115 Πράσινη Βίβλος σχετικά με τις Συμπράξεις Δημοσίου και Ιδιωτικού Τομέα και το Κοινοτικό Δίκαιο των Δημοσίων Συμβάσεων και των Συμβάσεων Παραχώρησης (σελ. 15)

Η έκθεση αυτή διαπιστώνει ότι η ταχεία ανάπτυξη του φαινομένου των ΣΔΙΤ οφείλεται στο γεγονός ότι υπάρχουν δημοσιονομικοί περιορισμοί στα κράτη-μέλη και υποστηρίζει ότι ανταποκρίνονται στην ανάγκη του δημόσιου τομέα για ιδιωτική χρηματοδότηση και επιπλέον προσφέρουν στο δημόσιο τομέα την τεχνογνωσία εκείνη, της οποίας ο δημόσιος τομέας υπολείπεται¹¹⁶.

Τα κράτη-μέλη που επέλεξαν να θεσπίσουν εθνική νομοθεσία με σκοπό να καθορίσουν γενικούς και λεπτομερείς κανόνες οι οποίοι να διέπουν τη σύναψη των συμβάσεων παραχώρησης έργων ή υπηρεσιών είναι λίγα. Στην ελληνική έννομη τάξη η θεσμοθετημένη εισαγωγή των ΣΔΙΤ έγινε με τον νόμο 3389/2005 «Συμπράξεις Δημοσίου και Ιδιωτικού Τομέα».¹¹⁷ Σύμφωνα λοιπόν με τον ελληνικό νόμο προϋπόθεση για τις συμπράξεις είναι για τους ιδιωτικούς επιχειρηματικούς φορείς ότι θα έχουν καταβάλλει ως αντάλλαγμα, εφάπαξ ή τμηματικά, στους δημόσιους φορείς και ότι η χρηματοδότηση θα εξασφαλιστεί από τους ιδιωτικούς φορείς καθώς και ότι οι ιδιωτικοί φορείς αναλαμβάνουν ουσιαδώς μέρος των κινδύνων που συνδέονται με τη χρηματοδότηση, την κατασκευή, τη διαθεσιμότητα ή τη ζήτηση του αντικειμένου της σύμπραξης, καθώς και τον διαχειριστικό και τεχνικό κίνδυνο.

Η πρακτική αυτή έχει δεχτεί σφοδρή κριτική γιατί έχει μια ριζικά διαφορετική φιλοσοφία σε σχέση με την παραδοσιακή επικρατούσα νοοτροπία και λογική, σύμφωνα με την οποία συνιστά μια μορφή «απόσυρσης» του δημοσίου από δραστηριότητες δημοσίου χαρακτήρα και συμφέροντος για χάρη του ιδιωτικού τομέα.¹¹⁸ Οι ΣΔΙΤ έχουν κατηγορηθεί ότι απαιτούν δυσανάλογα κονδύλια για την υλοποίηση ενός έργου και ότι δεν γίνονται σωστές μελέτες για τον περιορισμό κινδύνων που τις συνιστά ασύμφορη οικονομική λύση για την κατασκευή ενός έργου εφόσον το θέμα της αποτελεσματικότητας έχει και οικονομικές διαστάσεις. Ειδικά στις περιπτώσεις των λεγόμενων «ανταποδοτικών ΣΔΙΤ», όπως τα αεροδρόμια, οι οδικές αρτηρίες, κλπ, στις οποίες ο ιδιώτης διατηρεί το δικαίωμα οικονομικής «εκμετάλλευσης» και διαχείρισης του έργου, εισπράττοντας για παράδειγμα διόδια, τέλη ή ενοίκια, παρόλο που δεν έχει αναλάβει το συνολικό

---

116 Πράσινη Βίβλος σχετικά με τις Συμπράξεις Δημοσίου και Ιδιωτικού Τομέα και το Κοινωνικό Δίκαιο των Δημοσίων Συμβάσεων και των Συμβάσεων Παραχώρησης (σελ. 3)

117 ΦΕΚ 232 Α'/22.09.2005 (Ν. 3389/2005 Συμπράξεις Δημοσίου και Ιδιωτικού Τομέα)

118 Πράσινη Βίβλος σχετικά με τις Συμπράξεις Δημοσίου και Ιδιωτικού Τομέα και το Κοινωνικό Δίκαιο των Δημοσίων Συμβάσεων και των Συμβάσεων Παραχώρησης, σελ. 15

κόστος για την υλοποίηση του έργου και έτσι επιτυγχάνεται η απόσβεση του κεφαλαίου και η καταγραφή θετικού οικονομικού αποτελέσματος. Η παράδοση σε επιχειρηματικούς ομίλους κρίσιμων τομέων της τοπικής αυτοδιοίκησης και η μακρόχρονη παραχώρηση προς εκμετάλλευση συνιστά βασικό πεδίο αντιρρήσεων και αμφισβήτησης του μοντέλου, γιατί συνεπάγεται μεγάλη κερδοφορία για τα ιδιωτικά κεφάλαια.

Η καθιερωμένη πλέον πρακτική αυτής της μορφής συνεργασίας εντός της ΕΕ, αποτελεί τη βασική, αν όχι, μοναδική, προϋπόθεση συγχρηματοδότησης. Ενώ στην αρχή ήταν συνηθέστερες τέτοιου είδους συνεργασίας-συμπράξεις για δημόσια έργα, κυρίως για κατασκευαστικά έργα, τώρα έχει διευρυνθεί το πλαίσιο και σε άλλος τομείς και με άλλες μορφές. Τώρα, και χάρη στην εμπειρία των ευρωπεριφερειών υπό την αιγίδα του Συμβουλίου της Ευρώπης, μιλάμε για διαμεθοριακές (cross-border) συνεργασίες, μεταξύ όμορων περιοχών που βρίσκονται εκατέρωθεν εθνικών συνόρων, διαπεριφερειακές (trans-regional ή inter-regional) συνεργασίες, μεταξύ περιφερειών που δεν είναι απαραίτητα γειτονικές, είτε για διεθνικές (trans-national) συνεργασίες, όπου η συνεργασία συνάπτεται μεταξύ εθνικών κρατών, με ή χωρίς κοινά σύνορα¹¹⁹.

Βασικό ρόλο στη χρηματοδότηση έργων με έντονα αναπτυξιακά χαρακτηριστικά που υλοποιούνται με ΣΔΙΤ παίζει η Ευρωπαϊκή Τράπεζα Επενδύσεων (ΕΤΕπ), η οποία λόγω του αναπτυξιακού της χαρακτήρα μπορεί να χορηγεί μακροπρόθεσμα δάνεια για έργα υποδομής διάρκειας 30 ετών και άνω. Η ΕΤΕπ είναι οργανισμός Δημοσίου Τομέα και ενδεχομένως αποτελεί μια από τις σημαντικότερες πηγές χρηματοδότησης των έργων ΣΔΙΤ.

6.3 Συμπεράσματα

Συμπερασματικά διαπιστώνεται ότι λόγω της ένταξης της χωροταξίας στην ευρωπαϊκή ατζέντα προωθείται ο καλύτερος συντονισμός των κοινοτικών πολιτικών και ενισχύονται οι κοινοτικές δράσεις σε τομείς που έχουν αντίκτυπο στις ζωές των ευρωπαίων πολιτών, σε έναν τόσο ενοποιημένο μάλιστα χώρο όπως η Ευρωπαϊκή

---

¹¹⁹ Βασενχόβεν, Λ., *Χωρική Διακυβέρνηση – Θεωρία, ευρωπαϊκή εμπειρία και η περίπτωση της Ελλάδας*, Αθήνα, 2010 (σελ. 165)

Ένωση, για να συμβάλουν με τη σειρά τους, όπως διατείνονται, στην αντιμετώπιση των νέων γεωγραφικών ανισοτήτων, οι οποίες υπερβαίνουν τα εθνικά σύνορα των κρατών. Με τα κατάλληλα λοιπόν χρηματοδοτικά εργαλεία και κονδύλια επιδιώκουν τη συνεκτικότητα της κοινοτικής παρέμβασης. Διαφαίνεται επίσης ότι ο χωροταξικός σχεδιασμός στην Ευρώπη έχει στρατηγικό χαρακτήρα και στοχεύει στη διαμόρφωση προοπτικών για τη χωρική ανάπτυξη της Ευρώπης.

Κεφάλαιο 7 - Οι μεγάλες προκλήσεις σε περιόδους κρίσης και οι καινοτόμοι χειρισμοί από πλευράς Τοπικής Αυτοδιοίκησης για μια βιώσιμη πόλη

7.1 Εισαγωγικές παρατηρήσεις

Οι αστικές περιφέρειες αντιμετωπίζουν γενικά σημαντικές προκλήσεις χωρικής ανάπτυξης. Οι προκλήσεις αυτές (Kunzmann, 2004) είναι λίγο ως πολύ κοινές και δεν διαφέρουν σημαντικά από τη μια περιφέρεια στην άλλη· θα μπορούσαμε να απαριθμήσουμε τις βασικότερες από αυτές¹²⁰:

- Η διαδικασία αστικής εξάπλωσης και επέκτασης με τα αρνητικά αποτελέσματά της πάνω στους φυσικούς πόρους, στην κατανάλωση ενέργειας, στον κοινωνικό διαχωρισμό.
- Οι συγκρούσεις που προκύπτουν κατά τη διάρκεια επέκτασης ή δημιουργίας νέων αερολιμένων.
- Τα αποτελέσματα των μεγάλων περιφερειακών εμπορικών κέντρων στα εμπορικά κέντρα της πόλης-κέντρου.
- Τα διαρκή αιτήματα όσον αφορά στους οδικούς άξονες, ώστε να ελευθερωθούν οι μεταφορικές υποδομές από τον καθημερινό κορεσμό.
- Ο καταμερισμός της εργασίας μέσα στην αστική περιφέρεια και ο συντονισμός των χρήσεων γης για να πραγματοποιηθούν υποδομές μεταφορών.
- Η χωρική συγκέντρωση των εμπορικών δραστηριοτήτων ελεύθερου χρόνου.
- Η καταστροφή ή η ρύπανση των παραδοσιακών τοπίων (αστικών και αγροτικών).

---

120 Κυβέλου, Στ., *Από τη Χωροταξία στη Χωροδιαχείριση*, Εκδ. Κριτική, Αθήνα, 2010 (σελ. 134)

- Ο χωρικός κατακερματισμός και η κοινωνική πόλωση της αστικής περιφέρειας, συνέπειες διάρρηξης της περιφερειακής αλληλεγγύης και των οικονομικών διαδικασιών της αγοράς.

Επιπρόσθετα στα παραπάνω υπάρχει και η παρούσα οικονομική κρίση, η οποία δεν έχει αφήσει φυσικά ανεπηρέαστες τις τοπικές αυτοδιοικήσεις και τις επιβαρύνει με περαιτέρω προκλήσεις. Η συζήτηση για τις σημαντικές προκλήσεις που καλείται τα τελευταία χρόνια να αντιμετωπίσει η τοπική αυτοδιοίκηση δεν είναι άλλωστε καινούρια ούτε στην Ελλάδα ούτε στην Ευρώπη. Ήδη με το ξέσπασμα της οικονομικής κρίσης, οι συνέπειές της αλλά και οι δυνατότητες που θα είχε η τοπική αυτοδιοίκηση να αντεπεξέλθει έχουν γίνει αντικείμενο συζητήσεων, φόρα και συνεδρίων σε ευρωπαϊκό επίπεδο. Αν και έχουν ήδη εφαρμοστεί όλα τα εγχειρήματα στρατηγικού χωρικού σχεδιασμού, κατά προτίμηση, στην κλίμακα της αστικής περιφέρειας, όλες οι ατζέντες της Ευρωπαϊκής Ένωσης για τα κράτη-μέλη σχετικά με την «ανταγωνιστικότητα» των αστικών περιφερειών που άπτονται της τοποθέτησης των αστικών περιφερειών μέσα στο διεθνή οικονομικό ανταγωνισμό, που υποστηρίζονται από οικονομικά περιβάλλοντα και που έχουν σημαντικές επιπτώσεις σε ζητήματα δημόσιων επενδύσεων¹²¹, παρ' όλα αυτά όμως η τοπική αυτοδιοίκηση δεν είναι σε θέση να αντιμετωπίσει τις νέες αυτές προκλήσεις. Ενδεικτική για την αναγκαιότητα αντιμετώπισης των σύγχρονων προκλήσεων είναι μια παλιότερη έκθεση του Συμβουλίου της Ευρώπης, την οποία ενέκρινε η Διάσκεψη των Υπουργών των αρμόδιων για την Τοπική και Περιφερειακή Αυτοδιοίκηση στο πλαίσιο του Συμβουλίου της Ευρώπης στην 17η Σύνοδο στο Κίεβο, με τίτλο «Η Τοπική Αυτοδιοίκηση σε κρίσιμους καιρούς: πολιτικές πρωτοβουλίες για την αντιμετώπιση της κρίσης, την ανάκαμψη και την οικοδόμηση ενός βιώσιμου μέλλοντος».¹²²

Η έκθεση αυτή παραδεχόμενη τις συνέπειες της οικονομικής κρίσης στους θεσμούς της τοπικής αυτοδιοίκησης εξετάζει με ποιούς τρόπους θα δημιουργηθεί μια σταθερή βάση εσόδων, πώς θα επιτευχθεί η βέλτιστη χρήση των αντικειμενικά περιορισμένων πόρων και πώς θα αντιμετωπιστούν μακροπρόθεσμες προκλήσεις,

---

121 Ibid (σελ.127)

122 Συμβούλιο της Ευρώπης, MCL- 17 (2011), Κίεβο. Η έκθεση εκπονήθηκε από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή Τοπικής και Περιφερειακής Δημοκρατίας (CDLR), με την υποστήριξη των Ιδρυμάτων Ανοικτής Κοινωνίας (OSF) και τη συμβολή του Συμβουλίου Ευρωπαϊκών Δήμων και Περιφερειών (CEMR).

για την αντιμετώπιση των οποίων η πρόταση που προκρίνει είναι περισσότερο αυστηρές επιλογές αλλά και σε συντονισμένες πράξεις μεταξύ δημόσιων αρχών και μεταξύ δημόσιων αρχών και ιδιωτικών φορέων.

Από την πρόσφατη εμπειρία, σύμφωνα πάντα με την έκθεση, προκύπτουν κάποιες διαπιστώσεις σχετικά με το γεγονός ότι υπάρχουν ορισμένοι πόροι, οι οποίοι είναι πολύ πιο σταθεροί από άλλους. Οι προτεινόμενοι τρόποι για μια βέλτιστη χρήση των περιορισμένων πόρων αφορούν κυρίως στην αύξηση της συνεργασίας μεταξύ δήμων, ιδιαίτερα στη λειτουργία βασικών υποδομών ή κοινών διοικητικών διαδικασιών, όπως ανάπτυξη διαδικασιών ελέγχου, συλλογή φόρων, προμήθειες και τεχνολογία της πληροφορίας. Προτρέπει επιπλέον την τοπική αυτοδιοίκηση να μην βασίζεται σε ευμετάβλητα έσοδα, όπως φόρους με βάση εταιρικά κέρδη ή συναλλαγές ακινήτων, αλλά κυρίως από τη φορολογία ιδιοκτησίας ακινήτων, η οποία έχει αποδειχθεί πιο σταθερό έσοδο. Η διαφάνεια στις προμήθειες και τις δαπάνες του προϋπολογισμού και η αυξημένη χρήση συγκριτικής αξιολόγησης, σύγκριση συστημάτων και σχετικών δαπανών θεωρούνται επίσης τρόποι βέλτιστης χρήσης των πόρων.

Πράγματι η τοπική αυτοδιοίκηση αντιμετωπίζει πολύ σοβαρές προκλήσεις που θα έχουν σίγουρα πιο μακροπρόθεσμο χαρακτήρα από την ίδια την οικονομική κρίση. Οι προκλήσεις αυτές αφορούν στη διατήρηση των τοπικών οικονομιών σε υψηλό επίπεδο, στην αντιμετώπιση της κλιματικής αλλαγής και στην προστασία του (αστικού) περιβάλλοντος, στην υποστήριξη ευάλωτων κοινωνικών ομάδων, στην αντιμετώπιση του καυτού προβλήματος της ανεργίας, αλλά και της διαχείρισης της προσφυγικής κρίσης. Εκτιμάται ότι ο αντίκτυπος των συνεπειών της κρίσης θα είναι πολύ έντονος για τις τοπικές δημόσιες υπηρεσίες και θα διαρκέσει για πολύ μεγάλο διάστημα. Το ερώτημα που τίθεται είναι κατά πόσο είναι εφικτό να κατορθώσουν να δημιουργήσουν μέσα σε μια τέτοια συγκυρία μια σταθερή βάση εσόδων που να τους εξασφαλίζει ανάκαμψη και αυτονομία δράσεων, ώστε να μπορούν να εκπληρώσουν το ρόλο τους ως εγγυητές των συμφερόντων της τοπικής κοινωνίας και να συμβάλουν στην κοινωνική συνοχή.

Το τοπίο είναι εντελώς ασαφές και δεν γνωρίζουμε πότε θα υπάρξει επανεκκίνηση της οικονομίας. Μεγάλη αισιοδοξία πάντως δεν υπάρχει σχετικά με μια γρήγορη ανάκαμψη και έξοδο από την ύφεση. Οι επιπτώσεις της κρίσης στην πραγματική

οικονομία και στην κοινωνία αποσταθεροποιούν κατ' επέκταση και τη διακυβέρνηση. Σε κάθε περίπτωση πάντως οι δήμοι και οι περιφέρειες, ως οι κατεξοχήν κοινωνικοί θεσμοί, οφείλουν να παίξουν πρωταγωνιστικό ρόλο στην αντιμετώπιση των προκλήσεων που τίθενται με όρους οικονομικούς, κοινωνικούς, περιβαλλοντικούς αλλά και θεσμικούς. Άλλωστε όλες αυτές οι προκλήσεις απαιτούν μια νέα, δημιουργική, ενδεχομένως και καινοτόμα προσέγγιση, νέες μορφές συντονισμού ανάμεσα σε κυβερνήσεις και στις οικονομικές και κοινωνικές δυνάμεις των αστικών περιφερειών, κατ' επέκταση νέες μορφές διακυβέρνησης, προκειμένου να αντιμετωπίσουν τις προκλήσεις της χωρικής ανάπτυξης των αστικών περιφερειών και τις σύγχρονες οικονομικές, κοινωνικές και πολιτικές δυναμικές. Στις νέες μορφές διακυβέρνησης, σε πολλαπλά θεσμικά επίπεδα, όπως αναφέρει η Κυβέλου¹²³, μπορεί να συμβάλει μια ατζέντα κυβερνητικής αναδιοργάνωσης που θα περιλαμβάνει την αποκέντρωση και τη δημιουργία νέων συμμαχιών καθώς και η αναζήτηση νέων τρόπων ολοκλήρωσης των χωρικών πολιτικών, προκειμένου να αντικαταστήσουν ή να συμπληρώσουν τη λειτουργική/τομεακή οργάνωση του κράτους πρόνοιας.

7.2 Δράσεις και επιλέξιμες περιοχές παρέμβασης αστικής ανάπτυξης και κοινωνικής συνοχής

Οι αρμόδιες υπηρεσίες της τοπικής αυτοδιοίκησης θα πρέπει να καταγράψουν τις ανάγκες, τις δυνατότητες αλλά και τις προοπτικές, ανάλογα με τα χαρακτηριστικά κάθε δήμου, στους θεματικούς τομείς «Περιβάλλον και ποιότητα ζωής», «Τοπική οικονομία και απασχόληση», «Κοινωνική Πολιτική, Υγεία, Παιδεία, Πολιτισμός και Αθλητισμός». Παρακάτω θα εξετάσουμε κάποιες δράσεις που μπορεί να εφαρμόσει η τοπική αυτοδιοίκηση, σε μια επιλέξιμη περιοχή παρέμβασης, με σκοπό τη βιώσιμη ανάπτυξη του φυσικού και αστικού περιβάλλοντος, την κοινωνική και οικονομική ευημερία.

---

123 Κυβέλου, Στ., *Από τη Χωροταξία στη Χωροδιαχείριση*, Αθήνα, 2010 (σελ. 128)

7.2.1 Περιβάλλον και Ποιότητα Ζωής

Η Ευρωπαϊκή Ένωση έχει θεσπίσει ορισμένα από τα αυστηρότερα περιβαλλοντικά πρότυπα παγκοσμίως. Η περιβαλλοντική πολιτική προτάσσει νέα βιώσιμα πρότυπα ανάπτυξης της πράσινης οικονομίας της Ε.Ε., συμβάλλει στην προστασία της φύσης και στη διασφάλιση της υγείας και της ποιότητας ζωής των κατοίκων της Ε.Ε. και αφορούν ιδιαίτερα την εξασφάλιση περιβαλλοντικής αποδοτικότητας των πόλεων και των κτιρίων όπου ζούμε και εργαζόμαστε.

Το δίκαιο για την προστασία του περιβάλλοντος, σε παγκόσμιο, ευρωπαϊκό και εθνικό επίπεδο άρχισε να αναπτύσσεται την δεκαετία του 1970 δίνοντας έμφαση σε παραδοσιακά περιβαλλοντικά ζητήματα, όπως η προστασία των ειδών και η μείωση της ρύπανσης με στόχο τη βελτίωση της ποιότητας του αέρα που αναπνέουμε και του νερού που πίνουμε. Από τότε έχουν εγκριθεί περισσότερες από 200 νομοθετικές πράξεις για την προστασία του περιβάλλοντος¹²⁴. Στη Σύνοδο κορυφής στο Παρίσι το 1972 τα κράτη-μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης συμφώνησαν να στραφούν στην προστασία του περιβάλλοντος, ενώ ζήτησαν από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή να εκπονήσει πρόγραμμα δράσης για το περιβάλλον. Το 1973 εγκρίθηκε το πρώτο πρόγραμμα δράσης για το περιβάλλον για την χρονική περίοδο 1973-1976. Σταδιακά η προστασία του περιβάλλοντος εντάσσεται όλο και περισσότερο στις προτεραιότητες της ευρωπαϊκής πολιτικής. Το 1987 η Ενιαία Ευρωπαϊκή Πράξη (ΕΕΠ) εισάγει άρθρα για την προστασία του περιβάλλοντος και καθιστά την Ευρωπαϊκή Κοινότητα υπεύθυνη για την προστασία του. Η Συνθήκη του Μάαστριχτ, το 1993, ανακήρυξε ως στόχο τη βιώσιμη ανάπτυξη (sustainable development) και εισήγαγε την αρχή της πρόληψης στην περιβαλλοντική πολιτική. Το 1994 άρχισε να λειτουργεί ο Ευρωπαϊκός Οργανισμός Περιβάλλοντος (ΕΟΠ) που εδρεύει στην Κοπεγχάγη. Η Συνθήκη του Άμστερνταμ, το 1997, ανήγαγε τη βιώσιμη ανάπτυξη σε πρωταρχικό στόχο της Ευρωπαϊκής Ένωσης και την προστασία του περιβάλλοντος σε μία από τις απόλυτες προτεραιότητές της. Η Συνθήκη της Λισαβόνας για την Ευρωπαϊκή Ένωση (ΣΕΕ) και για τη Λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΣΛΕΕ), που τέθηκε σε ισχύ τον Δεκέμβριο του 2009, καθόρισε τους στόχους της περιβαλλοντικής πολιτικής κάνοντας ειδική αναφορά στο πρόβλημα της κλιματικής αλλαγής.

---

124 Έκδοση της Ευρωπαϊκής Ένωσης για το Περιβάλλον, 2014

Η ενσωμάτωση (integration) της περιβαλλοντικής πολιτικής στις άλλες πολιτικές άρχισε στη δεκαετία του 1990 και η προώθηση της βιώσιμης ανάπτυξης αποτελεί πλέον ρητή υποχρέωση της Ευρωπαϊκής Ένωσης και στις εξωτερικές σχέσεις της με τις αναπτυσσόμενες χώρες σύμφωνα με το άρθρο 21 ΣΕΕ. Η Ελληνική νομοθεσία για την προστασία του περιβάλλοντος αποτελείται κατά 85% περίπου από την νομοθεσία της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Χαρακτηριστική πρωτοβουλία που κινείται στην κατεύθυνση της αναγκαιότητας της προστασίας του περιβάλλοντος αποτελεί το Σύμφωνο των Δημάρχων¹²⁵, το οποίο αποτελεί πρότυπο αναφοράς για την ενεργό δέσμευση των δήμων και των περιφερειών όσον αφορά την υλοποίηση των στρατηγικών στόχων της Ευρωπαϊκής Ένωσης και αξίζει να επεκταθεί σε άλλους τομείς όπως η απασχόληση, η πολιτική ενσωμάτωσης ή ο κοινωνικός αποκλεισμός.

Το Σύμφωνο των Δημάρχων:

Δέσμευση και συνεργασία για την καταπολέμηση της αλλαγής του κλίματος

- Το Σύμφωνο των Δημάρχων είναι μια πολιτική πρωτοβουλία που στοχεύει στη συγκέντρωση των δημάρχων των πόλεων της Ευρώπης γύρω από έναν κοινό στόχο μείωσης των εκπομπών CO₂ έως το 2020: μείωση κατά 20 % των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου, βελτίωση κατά 20 % της ενεργειακής απόδοσης και προσφυγή σε ανανεώσιμες πηγές ενέργειας κατά ποσοστό 20 % της κατανάλωσης ενέργειας.
- Οι πόλεις και οι περιφέρειες ευθύνονται για περισσότερο από το ήμισυ των αερίων θερμοκηπίου που παράγονται από τη χρήση ενέργειας στις ανθρώπινες δραστηριότητες. Ήταν, επομένως, καθοριστικής σημασίας η δημιουργία του κατάλληλου πλαισίου για την ανάληψη ευθυνών από τους δήμους, τις περιφέρειες

125

Επιτροπή των Περιφερειών, Λευκή Βίβλος για την Πολυεπίπεδη Διακυβέρνηση της Επιτροπής των Περιφερειών, σελ. 13 (Σημ.: Τον Μάρτιο του 2009, σχεδόν 470 ευρωπαϊκοί δήμοι υπέγραψαν το Σύμφωνο και πολλοί άλλοι εξέφρασαν την πρόθεσή τους να πράξουν το ίδιο).

και τα κράτη μέλη στην καταπολέμηση της κλιματικής αλλαγής.

- Υπογράφοντας το Σύμφωνο, οι δήμαρχοι δεσμεύονται εθελοντικά να υλοποιήσουν ένα σχέδιο δράσης για τη βιώσιμη ενέργεια στην κοινότητά τους. Το Σύμφωνο επιτρέπει τη δικτύωση των πρωτοποριακών εμπειριών, τη διευκόλυνση της ανταλλαγής ορθών πρακτικών και την αύξηση της ευαισθητοποίησης των πολιτών και των τοπικών κοινωνικοοικονομικών παραγόντων σχετικά με τη βιώσιμη κατανάλωση ενέργειας.

- Η Επιτροπή των Περιφερειών, μαζί με την Ευρωπαϊκή Επιτροπή, κινητοποιείται για την ανάπτυξη της πρωτοβουλίας αυτής και προτείνει την επέκτασή της στις περιφερειακές αρχές. Πράγματι, τα σχέδια δράσης των δήμων πρέπει να εντάσσονται στο πλαίσιο των περιφερειακών και εθνικών σχεδίων δράσης.

- Για την ενίσχυση της αποτελεσματικότητας του Συμφώνου των Δημάρχων, είναι επίσης απαραίτητο, μετά την επιτόπια πολιτική κινητοποίηση, να ακολουθήσουν συγκεκριμένες αποκρίσεις από πλευράς ευρωπαϊκής πολιτικής και χρηματοδότησης: οι τοπικές και οι περιφερειακές αρχές που επιθυμούν να επενδύσουν σε προγράμματα ενεργειακής απόδοσης και προώθησης της χρήσης ανανεώσιμων πηγών ενέργειας πρέπει να έχουν εύκολη πρόσβαση στα δάνεια της Ευρωπαϊκής Τράπεζας Επενδύσεων (ΕΤΕπ).

Από την ιστοσελίδα του Υπουργείου Περιβάλλοντος, Ενέργειας και Κλιματικής Αλλαγής πληροφορούμαστε τον στρατηγικό σχεδιασμό τριετίας που βασίζεται σε τέσσερις πυλώνες, οι οποίοι με τη σειρά τους εξειδικεύονται σε στρατηγικούς στόχους. Εδώ θα δώσουμε έμφαση στον τρίτο πυλώνα που αφορά στην αναβάθμιση της ποιότητας ζωής με σεβασμό στο περιβάλλον, που περιλαμβάνει τους εξής στόχους: την αστική ανάπλαση, τη βελτίωση της ποιότητας της ατμόσφαιρας και της μείωσης του θορύβου, την προώθηση της βιώσιμης κινητικότητας καθώς και την αποτελεσματική διαχείριση των αποβλήτων και την προώθηση της ανακύκλωσης.

Σε μία συγκυρία όπου οι πόλεις έχουν επεκταθεί σε βάρος του φυσικού τους περιβάλλοντος και έχουν καταβροχθίσει τους φυσικούς πόρους στο όνομα της «ανάπτυξης», ενώ όλο και περισσότεροι κάτοικοι επιλέγουν να εγκαθίστανται στα αστικά κέντρα, οι περιβαλλοντικές προκλήσεις γίνονται πιεστικότερες παγκοσμίως. Στις πόλεις μάλιστα παρατηρείται μια εντεινόμενη υποβάθμιση του αστικού περιβάλλοντος, ενώ τα προβλήματα των αστικών κέντρων επιτείνονται από την αστική ρύπανση και τις συνθήκες κυκλοφορίας και σε συνδυασμό με τη δυσμενή οικονομική συγκυρία επιβαρύνουν τις συνθήκες διαβίωσης ακόμα περισσότερο για τους πολίτες.

Ο ρυθμός ανάπτυξης των ελληνικών πόλεων επηρεάζει τη ζωή του μεγαλύτερου ποσοστού των πολιτών δημιουργώντας σοβαρά προβλήματα στη βιωσιμότητά τους. Επομένως επαναπροσδιορίζονται η διαδικασία και οι στόχοι σχεδιασμού πόλεων και κτιρίων με βάση σταθερές αξίες και βιώσιμες επιλογές¹²⁶. Είναι θετικό το γεγονός ότι «αποδίδεται μεγάλη σημασία στην περιβαλλοντική ευαισθητοποίηση και ενημέρωση όλων των κοινωνικών ομάδων στα κρίσιμα περιβαλλοντικά ζητήματα και στους τρόπους αντιμετώπισής τους. Αυτές οι ριζικές αλλαγές πρέπει να βασιστούν στη συνειδητή δράση όλων των «ενεργών» πολιτών του πλανήτη για τη σωτηρία του. Ανοίγεται επίσης ένα ευρύτατο γνωστικό πεδίο για το σχεδιασμό, για μεθόδους, αλλά και καινοτόμα συστήματα και τεχνικές, που λαμβάνουν υπόψη την προστασία της φύσης και επανατοποθετούν τη δυναμική αρμονική αλληλεπίδραση ανάμεσα στα στοιχεία της φύσης, το φυσικό χώρο, τις φυσικές πηγές, το δομημένο χώρο και τα κτίρια. Η αστική οικολογία μάς βοηθά να κατανοήσουμε μηχανισμούς στους οποίους κάθε αρχιτεκτονικό έργο πρέπει να προσαρμόζεται» λαμβάνοντας υπόψη την ποιότητα και τη μορφολογία του εδάφους και την προσαρμοστικότητα στις συνθήκες χρήσης.

Με την όξυνση της οικονομικής ύφεσης παρατηρείται επίσης ότι «το πρόβλημα της ρύπανσης μπορεί να γίνει χειρότερο κατά τη διάρκεια της κρίσης, διότι η προστασία του περιβάλλοντος φαίνεται να αποτελεί χαμηλότερη προτεραιότητα και η βιώσιμη ανάπτυξη δεν είναι πλέον μια «επιλογή».¹²⁷

---

126 Διάκος, Κ., *Εγχειρίδιο για μια Πράσινη Αυτοδιοίκηση*, Αθήνα, 2010 (σελ.93)

127 Νικολάου, Κ., Βιώσιμη πόλη με συμμετοχή των πολιτών σε περίοδο κρίσης, στο 2^ο τεύχος του ηλεκτρονικού περιοδικού «για την περιβαλλοντική εκπαίδευση» της Πανελληνίας Ένωσης Εκπαιδευτικών για την Περιβαλλοντική Εκπαίδευση (Π.Ε.ΕΚ.Π.Ε.),

Η κρίση δεν επηρεάζει απλά την οικονομική κατάσταση των πολιτών, αλλά έχει φτάσει στο σημείο να απειλεί και την ίδια τους τη ζωή. Πολλές ελληνικές πόλεις πάσχουν από έλλειψη ελεύθερων και πράσινων χώρων σε ασφυκτικό, θα έλεγε κανείς, βαθμό.¹²⁸ Δεν χρειάζεται φυσικά να αναφέρουμε την χρήση τζακιών, λόγω αύξησης των τιμών του πετρελαίου θέρμανσης και του φυσικού αερίου, σομπών με καύσιμη ύλη παντός είδους ξύλα και κάθε είδους υλικά, συχνά διαποτισμένα με χημικά, τα οποία οδηγούν σε εκπομπές αιωρούμενων σωματιδίων όχι μόνο στον αέρα των πόλεων αλλά και μέσα στα σπίτια καθιστώντας την ποιότητα του εισπνεόμενου αέρα πολύ χαμηλή.

Πολύ σημαντικό ρόλο έρχεται να διαδραματίσει ο δημόσιος υπαίθριος χώρος και η διαχείρισή του στο αστικό περιβάλλον στο πλαίσιο της συζήτησης για τη βιώσιμη πόλη από την άποψη ότι «αναγνωρίζεται ο ρόλος των υπαίθριων χώρων ως ρυθμιστές του επιβαρυσμένου αστικού κλίματος, ως ενδιαιτήματα άγριας ζωής, ως προνομιακά πεδία για την ανάδειξη φυσικών στοιχείων και την αποκατάσταση της λειτουργίας των φυσικών διαδικασιών στη πόλη»¹²⁹. Είναι ζωτικής σημασίας να μην αναθεωρηθεί και να μην αμφισβητηθεί στο πλαίσιο της συζήτησης για την περιβαλλοντική προστασία ο δημόσιος χαρακτήρας του αστικού περιβάλλοντος και η λειτουργία του ως χώρου συμμετοχής και συνάντησης και ως φυσικού υποδοχέα της δημόσιας σφαίρας.

Σε συνθήκες οικονομικής κρίσης που η βιώσιμη πόλη καλείται να προσελκύσει επενδύσεις και χωρικό κεφάλαιο (είτε γνωστικό, κοινωνικό, πολιτικό, οικονομικό, πολιτιστικό ή γεωγραφικό), ενσωματώνοντας την πολιτική της «πράσινης ανάπτυξης», είναι πολύ σημαντικό να εγγυηθεί η τοπική αυτοδιοίκηση ότι θα

---

128 Είναι χαρακτηριστικό ότι το Νοέμβριο του 2011 στη Θεσσαλονίκη «παρουσιάστηκε μια θερμοκρασιακή αναστροφή (ένα μετεωρολογικό φαινόμενο κατά το οποίο μια στοιβάδα θερμού αέρα στέκεται πάνω από την πόλη και εγκλωβίζει τους ρύπους), που έμεινε για 7 μέρες πάνω από την πόλη οδηγώντας σε επεισόδιο ατμοσφαιρικής ρύπανσης (με τιμές αιωρούμενων σωματιδίων πολύ πάνω από τα όρια συναγερμού, δηλ. τα όρια λήψης εκτάκτων μέτρων), ιστορικά πρωτοφανές για τη Θεσσαλονίκη», ενώ έναν χρόνο αργότερα, τον Δεκέμβριο του 2012 «και χωρίς ακόμα να έχει έρθει κάποια ιδιαίτερη βαρυχειμωνιά, παρουσιάστηκαν εξαιρετικά υψηλές τιμές των αιωρούμενων σωματιδίων στον αέρα των ελληνικών πόλεων. Ιδιαίτερα όμως στη Θεσσαλονίκη, εμφανίσθηκε και πάλι θερμοκρασιακή αναστροφή, που έμεινε 5 μέρες (από 24 μέχρι και 28 Δεκεμβρίου 2012) πάνω από την πόλη οδηγώντας σε επεισόδιο ατμοσφαιρικής ρύπανσης με τιμές ρύπων πολύ μεγαλύτερες από το προηγούμενο του 2011. Ενδεικτικά, στο σταθμό μέτρησης της οδού Λαγκαδά, που βρίσκεται στα όρια του Δήμου Θεσσαλονίκης και των δυτικών συνοικιών (συνοικίες εξαιρετικά πυκνοκατοικημένες και με μεγάλο πρόβλημα ανεργίας και χαμηλών εισοδημάτων), η μέση ημερήσια τιμή των αιωρούμενων σωματιδίων έφθασε να είναι 2 φορές πάνω από το όριο λήψης εκτάκτων μέτρων (όριο συναγερμού)» (βλ. Νικολάου, Κ., Βιώσιμη πόλη με συμμετοχή των πολιτών σε περίοδο κρίσης)

129 βλ. Αθανασίου, Ε., Η έννοια της βιώσιμης πόλης στη συνθήκη της κρίσης

διατηρήσει τους ελκυστικούς δημόσιους χώρους της ανταγωνιστικής πόλης προσβάσιμους και χρηστικούς για όλους τους πολίτες.¹³⁰

Εφόσον η προστασία του περιβάλλοντος, η πρόληψη των κινδύνων από την κλιματική αλλαγή και η μετάβαση σε μία οικονομία φιλική προς το περιβάλλον και χαμηλών εκπομπών διοξειδίου του άνθρακα συγκαταλέγονται στους τομείς προτεραιότητας για την Ευρωπαϊκή Ένωση, η τοπική αυτοδιοίκηση καλείται, υπό αυτό το πρίσμα, να δραστηριοποιηθεί με στόχο μια ισορροπημένη και βιώσιμη κοινωνία, με συνεκτικές πόλεις σε ανθρώπινα μεγέθη, που θα στηρίζεται στη βιωσιμότητα και στην τοπικότητα πρωτίστως σε ό,τι αφορά στην κοινωνική αλληλεγγύη και στις κοινωνικές σχέσεις. Η τοπική αυτοδιοίκηση, οι δήμοι και οι περιφέρειες, πρέπει να στοχεύσουν στην αναχαίτιση της υποβάθμισης, ώστε να γίνει πιο ανθρώπινη η πόλη του αύριο και μέσω άμεσων δραστικών παρεμβάσεων να μπορέσει να βελτιωθεί η ποιότητα της ζωής στις πόλεις μέσα από μικρές και μεγάλες αστικές αναπλάσεις, οι οποίες ωστόσο θα πρέπει να ενταχθούν στο πλαίσιο μιας ολοκληρωμένης στρατηγικής διαχείρισης των παραγωγικών πόρων της πόλης. Βιώσιμη νοείται η πόλη όπου ο πεζός δεν τελεί υπό διωγμό. Πρέπει να αφαιρεθεί ζωτικός χώρος από το αυτοκίνητο και να δοθεί σε όλους τους πολίτες. Παρόμοιες πρωτοβουλίες αποτελούν μικρά αλλά σημαντικά βήματα για την εξάλειψη της αβίωτης κινητικότητας μέσα στην πόλη. Ειδικότερα για τα ΑμεΑ να προβλεφθούν ειδικά μέτρα που θα διευκολύνουν να χρησιμοποιούν τα μαζικά μέσα μεταφοράς και να κυκλοφορούν στην πόλη¹³¹. Υπάρχουν πολύ σημαντικές πρωτοβουλίες που μπορούν να προωθήσουν οι δημοτικές αρχές και δεν είναι κοστοβόρες ούτε δημιουργούν αρνητικές περιβαλλοντικές επιπτώσεις, μάλιστα έχουν τεράστια οφέλη για την ανάπτυξη και διατήρηση της κοινωνικής ζωής και συνοχής στις πόλεις, για τη μείωση του θορύβου και των ρύπων αλλά και για την υγεία μας. Μια από αυτές είναι και η δημιουργία δικτύου ποδηλατικών διαδρομών στην Αθήνα, τμήματα του οποίου έχουν δοθεί στους πολίτες-ποδηλάτες ήδη, αλλά δεν αποτελούν ακόμα ένα ολοκληρωμένο δίκτυο. Υπάρχουν ελληνικές πόλεις, όπως για

---

130 Αθανασίου, Ε., *Η έννοια της βιώσιμης πόλης στη συνθήκη της κρίσης*, στο 2^ο τεύχος του ηλεκτρονικού περιοδικού «για την περιβαλλοντική εκπαίδευση» της Πανελληνίας Ένωσης Εκπαιδευτικών για την Περιβαλλοντική Εκπαίδευση (Π.Ε.ΕΚ.Π.Ε.),

131 Διάκος, Κ., *Εγχειρίδιο για μια Πράσινη Αυτοδιοίκηση*, Αθήνα, 2010 (σελ 99-100)

παράδειγμα η Καρδίτσα¹³², οι οποίες έχουν βάλει το ποδήλατο για τα καλά στην καθημερινότητά τους εδώ και χρόνια και έχουν να απαριθμήσουν μόνο θετικά αποτελέσματα από τη χρήση αυτού του οικολογικού μέσου και την πόλη τους και για την υγεία τους.

Στη δικαιοδοσία των δήμων και των περιφερειών συγκαταλέγονται επιπλέον η ανακύκλωση και η κομποστοποίηση που αποτελούν τις πλέον αναπτυσσόμενες λύσεις στην Ευρωπαϊκή Ένωση σε ό,τι αφορά τη διαχείριση των δημοτικών απορριμμάτων. Οι δήμοι οφείλουν να θέσουν σε εφαρμογή μια πολιτική διαχείρισης των αποβλήτων που προβλέπει ουσιαστικά μέτρα και πρακτικές για πρόληψη, μείωση της ποσότητας, επαναχρησιμοποίηση, ανακύκλωση με διαλογή στην πηγή και αξιοποίησή τους πριν φτάσουμε στην ταφή των απορριμμάτων. Η ενίσχυση των προγραμμάτων κομποστοποίησης των οργανικών αποβλήτων σε επίπεδο κατοικίας ή δήμου θα μείωνε ορατά τα απορρίμματα.

Χρειάζεται ιεράρχηση στόχων και συντονισμός δράσεων με μακροχρόνια στρατηγική, συγκεκριμένες δεσμεύσεις και υπευθυνότητα για τη βιωσιμότητα του αστικού περιβάλλοντος. Η τοπική αυτοδιοίκηση οφείλει να παρουσιάσει έναν ολοκληρωμένο, βιώσιμο αστικό σχεδιασμό που θα έχει προκύψει και από την ενεργή συμμετοχή των πολιτών και θα ικανοποιεί τις οικονομικές, κοινωνικές και περιβαλλοντικές ανάγκες τους. «Μια τέτοια συμμετοχική και ενεργή διαδικασία αφορά θέματα σχετικά με χρήσεις γης, περιβαλλοντική διαχείριση φυσικών πόρων, νερού, αποβλήτων και ενέργειας, μείωση ρύπων και θορύβου, πολιτικές χρηματοδότησης που οδηγούν σε οικολογικές και κοινωνικές μεταρρυθμίσεις, ρυθμιστικά σχέδια όπου αποφεύγονται οι διαχωρισμοί των πόλεων σε μονολειτουργικές ζώνες (συνοικίες-υπνωτήρια και προβληματικά αστικά κέντρα) και ενθαρρύνεται η ποικιλότητα των δραστηριοτήτων, όπως είναι κυρίως η επιστροφή της φύσης στην πόλη (πάρκα, ρέματα, περιαστικά δάση, ανάδειξη του θαλάσσιου μετώπου, δημιουργία φυσικών χώρων όπου μπορούν τα παιδιά να ψυχαγωγούνται), καθώς και η ανάπτυξη εκτεταμένου δικτύου σιδηροδρομικών και θαλάσσιων συγκοινωνιών και το φρενάρισμα της μονόπλευρης ανάπτυξης των

---

132 http://www.dimoskarditsas.gov.gr/?page_id=9256

αυτοκινητόδρομων – με βελτίωση μόνο της χρήσης των υπαρχόντων οδικών υποδομών».¹³³

7.2.2 Τοπική Οικονομία και Απασχόληση

Η ανεργία είναι ένα από τα σημαντικότερα προβλήματα που απασχολούν την Κοινότητα από τη δεκαετία του 1970.¹³⁴ Ήδη από τότε τα ποσοστά ανεργίας ήταν αυξημένα. Οι κοινοτικές πρωτοβουλίες που είχαν ληφθεί ήδη από τότε αποσκοπούσαν να συμβάλλουν στη δραστηριοποίηση των περιφερειακών και τοπικών οργανώσεων για την ανάδειξη νέων εναλλακτικών μεθόδων ως προς τη χάραξη περισσότερο αποτελεσματικών και σφαιρικών στρατηγικών, δράσεων που να ανταποκρίνονται στις πραγματικές ανάγκες του πληθυσμού και στην προώθηση της ροής πληροφοριών και ανταλλαγής εμπειριών μεταξύ των κρατών-μελών, ωστόσο δεν είχαν τη δυνατότητα να εξαλείψουν τόσο σοβαρά προβλήματα όπως η ανεργία, η οποία επιτείνεται με τις περιφερειακές ανισότητες. Η ανάγκη κοινωνικής παρέμβασης της Κοινότητας απορρέει από τη βασική διαπίστωση ότι οι εθνικές πολιτικές είναι σε μεγάλο βαθμό αναποτελεσματικές. Παράλληλα όμως αυτή η παρέμβαση αποτελεί και την πρώτη ουσιαστική ευκαιρία εξασφάλισης χρηματοδοτικών πόρων για μια ευρύτερη δραστηριοποίηση στον κοινωνικό τομέα¹³⁵.

Από τότε όμως μέχρι σήμερα το πρόβλημα έχει σαφέστατα οξυνθεί και η Ευρωπαϊκή Ένωση αποδεικνύεται απροετοίμαστη να αντιμετωπίσει το σοβαρό αυτό ζήτημα, παρά τα χρηματοδοτικά προγράμματα για την αντιμετώπιση του φαινομένου. Η διεθνής οικονομική συγκυρία έχει προκαλέσει ανεπανόρθωτα προβλήματα ανεργίας, η οποία πλήττει ιδιαίτερα ορισμένες κατηγορίες, όπως τους πρωτοεισερχόμενους στην αγορά εργασίας (νέους έως 25 ετών), γυναίκες, μονογονεϊκές οικογένειες, ευάλωτες κοινωνικές ομάδες, εθνικές μειονότητες και μετανάστες.

---

133 Διάκος, Κ., *Εγχειρίδιο για μια Πράσινη Αυτοδιοίκηση*, Αθήνα, 2010 (σελ 99-100)

134 Ελληνική Εταιρεία Τοπικής Ανάπτυξης και Αυτοδιοίκησης (ΕΕΤΑΑ), *Κοινωνική Πολιτική και Τοπική Αυτοδιοίκηση. Παρούσα κατάσταση και προοπτικές*, Αθήνα, 1995 (σελ. 130)

135 Ελληνική Εταιρεία Τοπικής Ανάπτυξης και Αυτοδιοίκησης (ΕΕΤΑΑ), *Κοινωνική Πολιτική και Τοπική Αυτοδιοίκηση. Παρούσα κατάσταση και προοπτικές*, Αθήνα 1995 (σελ. 126)

Σύμφωνα με τα τελευταία στοιχεία της Ευρωπαϊκής Στατιστικής Υπηρεσίας EUROSTAT (Ιανουάριος 2016), η Ελλάδα εξακολουθεί να παραμένει η χώρα με το μεγαλύτερο ποσοστό ανεργίας στην Ευρωπαϊκή Ένωση με ποσοστό που φτάνει το 24,5%, ενώ για τους νέους το ποσοστό ανέρχεται στο 48,6%. Αξίζει να σημειωθεί πάντως ότι καταγράφεται μια μικρή πτώση στα ποσοστά της ανεργίας στην Ελλάδα σε σχέση με τις αντίστοιχες περσινές τιμές που ήταν 26% και 51,1%, αντίστοιχα. Απόκλιση, τέλος, παρατηρείται στα ποσοστά ανεργίας μεταξύ των δυο φύλων στην Ελλάδα. Παρόλο που στην Ευρώπη ο μέσος όρος ανεργίας είναι 9,0% για τους άντρες και 9,1% για τις γυναίκες, στην Ελλάδα τα αντίστοιχα ποσοστά βρίσκονται στο 21% (άντρες) και 28,7% (γυναίκες), καταδεικνύοντας σημαντική ανισότητα στον καταμερισμό απασχόλησης και ανεργίας στη χώρα.

Αναρωτιέται κανείς, ποιος μπορεί να είναι ο ρόλος της τοπικής αυτοδιοίκησης και ποιες είναι οι δυνατότητες αντιμετώπισης της κρίσης και τα περιθώρια δράσης που εμπίπτουν στις αρμοδιότητες των περιφερειακών και δημοτικών αρχών, μέσα σε αυτόν τον ασφυκτικό κλοιό μάλιστα, αν αναλογιστούμε και συνεκτιμήσουμε το γεγονός ότι διαθέτει λίγα μέσα, υποβαθμισμένες υπηρεσίες, ενώ οι περικοπές στις κοινωνικές δαπάνες θεωρούνται αναπόφευκτες.

Ο ρόλος της τοπικής αυτοδιοίκησης στην άσκηση κοινωνικής πολιτικής είναι αδιαμφισβήτητος, παρόλο που την αρμοδιότητα για τη συνολική επίλυση ζητημάτων όπως η ανεργία την έχουν οι εθνικές κυβερνήσεις.

Η τοπική αυτοδιοίκηση, παραμένει ο κατεξοχήν κοινωνικός θεσμός και πρέπει να παίξει πρωταγωνιστικό ρόλο στην αντιμετώπιση του μεγαλύτερου προβλήματος της χώρας που είναι η ανεργία και ιδιαίτερα η ανεργία των νέων. Καθήκον της είναι η συνεργασία και η συλλογή στοιχείων με φορείς καταμέτρησης της ανεργίας και των τάσεων στην αγορά εργασίας, για την εφαρμογή προγραμμάτων κατάρτισης και δια βίου εκπαίδευσης των άνεργων δημοτών, με έμφαση στους νέους και σε αυτούς που βρίσκονται σε ηλικία λίγο πριν τη συνταξιοδότηση¹³⁶.

Η δυνατότητα που έχουν οι πόλεις και οι περιφέρειες είναι να χρησιμοποιήσουν τη χρηματοδότηση που διατίθεται μέσω της πολιτικής συνοχής της Ευρωπαϊκής Ένωσης, σε συνδυασμό με ιδίους πόρους και με στρατηγικές προσεγγίσεις,

---

136 Μπεσίλα-Βήκα, Ε., *Τοπική Αυτοδιοίκηση*, Αθήνα-Θεσσαλονίκη, 2004 (σελ. 439)

προκειμένου να συμβάλουν στην τοπική οικονομία και στη βιώσιμη, ποιοτική απασχόληση των δημοτών τους.

Μάλιστα, εξαιτίας των συνθηκών που βιώνει η Ελλάδα λόγω της οικονομικής κρίσης και των μέτρων λιτότητας τα τελευταία επτά χρόνια και της δυσκολίας εξόδου από την ύφεση, το ΕΣΠΑ αποτελεί το κύριο υποστηρικτικό «εργαλείο» που σε συνέργεια και συμπληρωματικότητα πάντα με τα άλλα Επιχειρησιακά Προγράμματα μπορεί να συμβάλει στην οικονομική ανάκαμψη, καθώς, όπως εξαγγέλλεται, περιλαμβάνει ολοκληρωμένες πολιτικές για τη στήριξη της δημιουργίας βιώσιμων θέσεων απασχόλησης ειδικά για τους νέους καθώς και η προώθηση της κοινωνικής ένταξης. Μία από τις χρηματοδοτικές προτεραιότητες του ΕΣΠΑ για την περίοδο 2014-2020 είναι και η «ανάπτυξη και αξιοποίηση ικανοτήτων ανθρώπινου δυναμικού – ενεργός κοινωνική ενσωμάτωση», όπου περιλαμβάνονται η προώθηση της ενεργητικής ένταξης στην αγορά εργασίας συμπεριλαμβανομένης της ένταξης ευάλωτων κοινωνικά ομάδων, της βελτίωσης της αποτελεσματικότητας του ελληνικού εκπαιδευτικού συστήματος, της ισχυροποίησης της σύνδεσης της εκπαίδευσης, κατάρτισης και δια βίου μάθησης με την αγορά εργασίας, με βασικό στόχο τον περιορισμό ή/και την εξάλειψη των κοινωνικών συνεπειών της κρίσης, ή/και την ελαχιστοποίηση του κόστους που προκαλείται από την υψηλή ανεργία και της καταπολέμησης της φτώχειας.

Σημαντικό ρόλο διαδραματίζει και η Ευρωπαϊκή Πλατφόρμα για την Καταπολέμηση της Φτώχειας και του Κοινωνικού Αποκλεισμού¹³⁷, η οποία θεωρείται μια από τις επτά εμβληματικές πρωτοβουλίες της στρατηγικής «Ευρώπη 2020» για μια έξυπνη και βιώσιμη ανάπτυξη χωρίς αποκλεισμούς. Σκοπό έχει να βοηθήσει τις χώρες της Ε.Ε. να πετύχουν έναν σημαντικό στόχο: την έξοδο 20 εκατομμυρίων ανθρώπων από τη φτώχεια και τον κοινωνικό αποκλεισμό. Η «πλατφόρμα» εγκαινιάστηκε το 2010 και θα λειτουργεί μέχρι το 2020. Μέσω της ανάληψης δράσεων (πχ. στον τομέα της αγοράς εργασίας, της ελάχιστης στήριξης του εισοδήματος, της υγειονομικής περίθαλψης, της εκπαίδευσης, της στέγασης και της πρόσβασης σε βασικούς τραπεζικούς λογαριασμούς), μέσω της καλύτερης χρήσης των κονδυλίων της Ε.Ε. για προώθηση της κοινωνικής ένταξης, μέσω καινοτόμων κοινωνικών πολιτικών και της συνεργασίας με την κοινωνία των πολιτών, αλλά και καλύτερου συντονισμού

---

137 <http://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=961&langId=el>

ανάμεσα στις εθνικές πολιτικές των κρατών μελών, η Πλατφόρμα για την Καταπολέμηση της Φτώχειας και του Κοινωνικού Αποκλεισμού επιδιώκει μια αποτελεσματικότερη εφαρμογή των μεταρρυθμίσεων της κοινωνικής πολιτικής, επιδιώκει να υποδείξει εναλλακτικές λύσεις σε καταστάσεις που σχετίζονται με συγκεκριμένα κοινωνικά προβλήματα, όπως είναι η μακροχρόνια ανεργία, οι φυλετικές διακρίσεις, οι δυσκολία ευάλωτων ομάδων να ενταχθούν στην κοινωνική και πολιτική ζωή, οι προκαταλήψεις και ο ρατσισμός έναντι εθνικών μειονοτήτων, μεταναστών και πλέον και προσφύγων, αλλά και η επανεμφάνιση της φτώχειας στα κράτη-μέλη της Ε.Ε.¹³⁸

Με βάση τον Κώδικα Δήμων και Κοινοτήτων στο πλαίσιο του δήμου λειτουργούν τα Δημοτικά και Κοινοτικά Γραφεία Ενημέρωσης για την Απασχόληση ως συμβουλευτικά και γνωμοδοτικά όργανα, τα οποία έχουν ως αποστολή την ανάπτυξη συμβουλευτικών δράσεων που παρέχονται δωρεάν προς τους ανέργους, με στόχο την υποστήριξη και την ενθάρρυνσή τους για την εξεύρεση απασχόλησης. Σημαντική και ιδιαίτερα χρήσιμη είναι η οργάνωση ενός γραφείου εργασίας, όπου σε συνεργασία με τους τοπικούς θεσμικούς φορείς θα έχει ως αρμοδιότητα την αναζήτηση εργασίας και τη διεύρυνση των συνθηκών απασχόλησης των εργαζόμενων καθώς και τη μετεκπαίδευση ανέργων πολιτών. Συνολικά είναι ανάγκη να δημιουργηθούν δομές που θα επιτρέψουν στην τοπική αυτοδιοίκηση να αναλάβει θεσμικό ρόλο στην αντιμετώπιση ακάλυπτων κοινωνικών αναγκών των πολιτών-δημοτών της και να συνεισφέρει θετικά στην αντιμετώπιση της ανεργίας. Οι φορείς της τοπικής αυτοδιοίκησης οφείλουν να βρίσκονται κοντά στον πολίτη και τον επιχειρηματία. Δεδομένου ότι γνωρίζουν πολύ καλύτερα τα προβλήματα και τις τοπικές ανάγκες και προοπτικές, οφείλουν να έχουν ως κύριο μέλημά τους τον τρόπο με τον οποίο μπορεί να συμβάλλουν σε μια βιώσιμη τοπική ανάπτυξη μέσα από μία σειρά δράσεων, μέσα από έργα που θα αφορούν στην προώθηση της κοινωνικής οικονομίας (π.χ. προστασία του περιβάλλοντος, αναβάθμιση των γειτονιών, εξυπηρέτηση του πολίτη, προστασία της τρίτης ηλικίας, παροχή υπηρεσιών πρόνοιας για τα παιδιά και τις μητέρες, κλπ.) και την ενίσχυση της κοινωνικής συνεταιριστικής επιχειρηματικότητας της κάθε περιοχής. Η κρίση ούτως ή άλλως αύξησε το ενδιαφέρον για συνεργασίες με τις κοινωνικές επιχειρήσεις σε

---

138 Έκθεση του Συμβουλίου της Ευρώπης (2011)

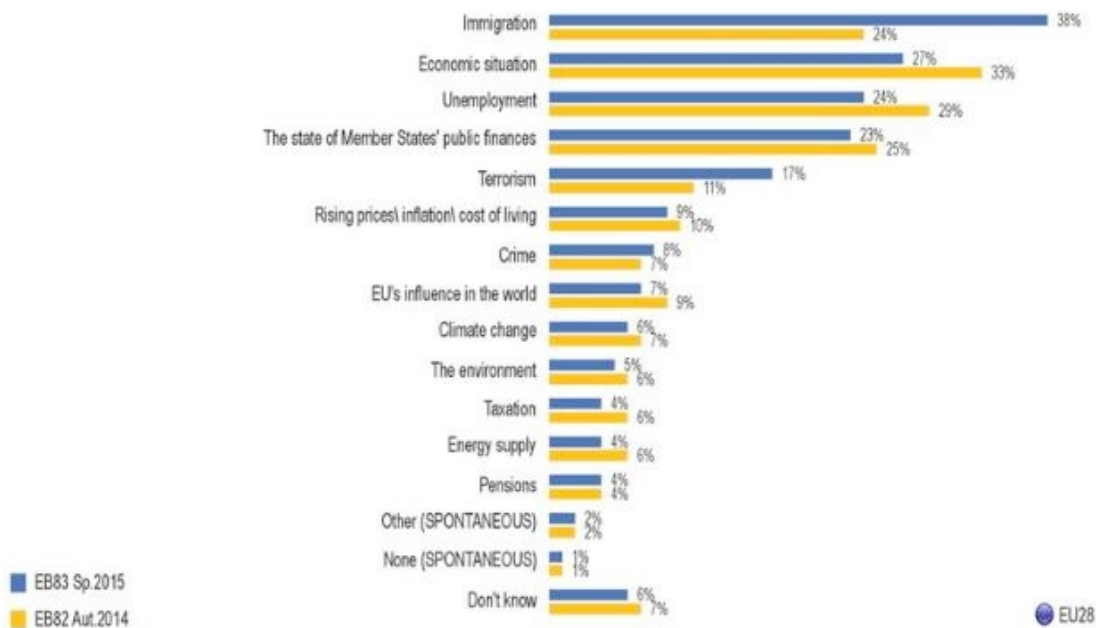
ό,τι αφορά τη λειτουργία υπηρεσιών στους δήμους. Η κοινωνική επιχειρηματικότητα θεωρείται συντελεστής ποιότητας στην κοινωνική ανάπτυξη και συνοχή και βασικός κορμός της κοινωνικής οικονομίας, μια εναλλακτική για την κοινωνική και επαγγελματική ενσωμάτωση με μέριμνα για τα άτομα με αναπηρία και τις μειονοτικές ομάδες. Ουσιαστική σημασία θα είχε η ανάληψη πρωτοβουλιών με άξονα τη διαρκή επιμόρφωση και τη δια βίου μάθηση και ιδιαίτερα προς την κατεύθυνση των νέων τεχνολογιών. Στις καινοτόμες πρωτοβουλίες και δράσεις για την τοπική αυτοδιοίκηση μπορεί αδιαμφισβήτητα να συμπεριληφθεί η χρήση των νέων τεχνολογιών και του διαδικτύου για αναπαραγωγή στελεχών.

7.2.3 Κοινωνική Πολιτική, Υγεία, Παιδεία, Πολιτισμός & Αθλητισμός

Στον θεματικό τομέα της κοινωνικής πολιτικής θα επικεντρωθούμε κυρίως στην προσφυγική-μεταναστευτική κρίση, η οποία έχει επιδεινωθεί ραγδαία τις τελευταίες μέρες μετά το κλείσιμο των συνόρων γειτονικών χωρών.

Έχει ιδιαίτερο ενδιαφέρον να αναφέρουμε ήδη από την αρχή αυτό τα αποτελέσματα του τελευταίου Τακτικού Ευρωβαρόμετρου της Άνοιξης 2015, σύμφωνα με το οποίο ένα από τα κύρια ζητήματα που έχει να αντιμετωπίσει η Ευρωπαϊκή Ένωση είναι το μεταναστευτικό και η προσφυγική κρίση με τις προσφυγικές ροές να αυξάνουν ραγδαία ιδιαίτερα τους καλοκαιρινούς μήνες του 2015.

Στον παρακάτω πίνακα μπορούμε να δούμε τα κυριότερα προβλήματα που έχει να αντιμετωπίσει η Ε.Ε., σύμφωνα με την γνώμη των ερωτηθέντων.

Εικόνα 3: Απαντήσεις Ευρωπαίων στο ερώτημα ποια είναι τα δύο πιο σημαντικά ζητήματα που αντιμετωπίζει η ΕΕ κατά την άποψή τους (διαθέσιμο στο http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb/eb83/eb83_first_en.pdf)

Δεν είναι η πρώτη φορά στην ιστορία της ή στο πρόσφατο παρελθόν της που η Ελλάδα δέχεται προσφυγικές ροές και καλείται να πάρει μέτρα και θέσεις μπροστά σε αυτή την πρόκληση. Ωστόσο αυτή τη φορά καλείται να διαχειριστεί μια δυσανάλογη προσφυγική και μεταναστευτική κρίση, ως πρώτη ευρωπαϊκή χώρα υποδοχής προσφύγων και μεταναστών. Ήδη από το καλοκαίρι του 2015 οι προσφυγικές ροές αυξήθηκαν δραματικά κυρίως στα ελληνικά νησιά που βρίσκονται στην πιο κοντινή απόσταση με την Τουρκία. Δυστυχώς όχι μόνο η Ελλάδα, αλλά, όπως πολύ σύντομα διαπιστώθηκε, ούτε και η Ευρώπη ήταν προετοιμασμένες για να διαχειριστούν αυτές τις προσφυγικές ροές. Σύμφωνα με τη γνώμη πληθώρας Ευρωπαίων πολιτών οι μεταναστευτικές ροές απειλούν ακόμα και την ίδια την επιβίωση του ευρωπαϊκού οικοδομήματος.

Η αναγκαιότητα ενός εθνικού σχεδίου διαχείρισης αυτής της κρίσης με τη συνδρομή και τη συμβολή πρωτίστως των φορέων τοπικής αυτοδιοίκησης, αλλά και της κοινωνίας των πολιτών, εθελοντικών, μη κυβερνητικών οργανώσεων, αλληλέγγυων ομάδων και συντονισμού μεταξύ τους είναι επιτακτική όχι μόνο για την προσφορά

πρώτων βοηθειών σε αυτούς τους ανθρώπους, αλλά και κυρίως για τη διασφάλιση της κοινωνικής συνοχής και την αποτροπή ενίσχυσης του κλίματος ξеноφοβίας και ρατσιστικών αντιλήψεων μέσα στην ελληνική κοινωνία. Η τοπική αυτοδιοίκηση μπορεί και πρέπει να γίνει σημαντικός «κρίκος» στην αντιμετώπιση της προσφυγικής κρίσης.

Οι μεγαλουπόλεις της ΕΕ δεν είναι προετοιμασμένες για μια τέτοια σημαντική αύξηση πληθυσμού. Ούτε σε επίπεδο κοινωνικών δομών ήτοι υγειονομική περίθαλψη, εκπαίδευση, πολιτισμική ενσωμάτωση, ούτε σε επίπεδο αστικών δομών φιλοξενίας. Η απότομη εισροή ανθρώπινου κεφαλαίου και μάλιστα διαφορετικής κουλτούρας θα απαιτήσει πολλά χρόνια προκειμένου να εξομαλυνθεί.

Αν και πολύ σωστά μια κοινή Ευρωπαϊκή πολιτική για την προσφυγική κρίση και τη μετανάστευση θεωρείται αναγκαία από την πλειοψηφία των Ευρωπαίων πολιτών, μια κοινή προσπάθεια εξάλειψης των αιτιών της προσφυγικής κρίσης και της μετανάστευσης θα ήταν ακόμα πιο χρήσιμη.

Σχετικά με το μεταναστευτικό ζήτημα, το οποίο κυριαρχεί στις πολιτικές ατζέντες όλων των πολιτικών χώρων έντονα τα τελευταία χρόνια, υπάρχει μέριμνα (άρθρο 78 του *Καλλικράτη*) να συγκροτείται σε κάθε δήμο και να λειτουργεί με απόφαση του δημοτικού συμβουλίου, συμβούλιο ένταξης μεταναστών ως συμβουλευτικό όργανο του δήμου για την ενίσχυση της ένταξης των μεταναστών στην τοπική κοινωνία. Στα έργα των συμβουλίων ένταξης περιλαμβάνεται η καταγραφή και η διερεύνηση προβλημάτων που αντιμετωπίζουν οι μετανάστες, που κατοικούν μόνιμα στην περιφέρεια του οικείου δήμου, ως προς την ένταξή τους στην τοπική κοινωνία, την επαφή τους με δημόσιες αρχές ή τη δημοτική αρχή, η υποβολή εισηγήσεων προς το δημοτικό συμβούλιο για την ανάπτυξη τοπικών δράσεων προώθησης της ομαλής κοινωνικής ένταξης των μεταναστών και, εν γένει, την επίλυση των προβλημάτων που αυτοί αντιμετωπίζουν, ιδίως μέσω της οργάνωσης συμβουλευτικών υπηρεσιών από τις δημοτικές υπηρεσίες, καθώς και τη διοργάνωση σε συνεργασία με τον οικείο δήμο εκδηλώσεων ευαισθητοποίησης και ενίσχυσης της κοινωνικής συνοχής του τοπικού πληθυσμού.¹³⁹

---

139 Καλαντζοπούλου, Μ., Κουτρολίκου, Π. και Πολυχρονιάδη, Κ., *Ο κυρίαρχος λόγος για το κέντρο της Αθήνας*, 2011

Αποφασιστικής σημασίας κρίνεται η συμβολή της τοπικής αυτοδιοίκησης για την προώθηση της κοινωνικής ενσωμάτωσης των μεταναστών με βάση την εξασφάλιση της νομιμότητας για την παραμονή και την εργασία των αλλοδαπών κατοίκων, που αποτελεί προϋπόθεση για κάθε περαιτέρω προσπάθεια κοινωνικής ένταξης. Θα πρέπει να συμβάλλει με τέτοιο τρόπο, ώστε να αρθούν οι λόγοι της κοινωνικής απομόνωσης και περιθωριοποίησης. Επίσης, θα πρέπει να δημιουργήσει το κατάλληλο περιβάλλον για την δημιουργική ενεργοποίηση και των ίδιων των ατόμων. Τέλος, οι τοπικές αρχές πρέπει να ενθαρρύνουν την ευαισθητοποίηση του ευρύτερου κοινωνικού περιβάλλοντος και την άρση των προκαταλήψεων και των αρνητικών στερεοτύπων της τοπικής κοινωνίας για τους αλλοδαπούς κατοίκους.

7.3 Απορρύθμιση του χωρικού σχεδιασμού μέσω αναπλάσεων και fast track επενδύσεων

Η συζήτηση γύρω από τις επεμβάσεις σε ιστορικά κέντρα πόλεων – σήμερα θα μπορούσαμε να μιλήσουμε και για προσπάθειες δημιουργίας βιώσιμων πόλεων στο πλαίσιο της αναβάθμισης της ποιότητας ζωής στα αστικά κέντρα – άρχισε να αναπτύσσεται έντονα στην Ευρώπη τη δεκαετία του 1970 και ειδικά στην Ιταλία και τη Γαλλία, όπου το κεντρικό κράτος και η τοπική αυτοδιοίκηση προωθούν εκτεταμένα προγράμματα αναπλάσεων. Όπως αναφέρουν οι Βαΐου και Χατζημιχάλης¹⁴⁰, ασκείται έντονη κριτική στις πολιτικές ανάπλασης που επιτρέπουν τη μαζική εισροή κερδοσκοπικών κεφαλαίων στα ιστορικά κέντρα και τη μετατροπή των εγκαταλελειμμένων ιστορικών κτιρίων σε πολυτελείς κατοικίες και σε χώρους κατανάλωσης. Αναδείχθηκαν, μάλιστα, συγκεκριμένες μεθοδολογίες πολεοδομικής κριτικής, που βασίζονταν σε μία πολύ αναλυτική καταγραφή της υπάρχουσας κατάστασης σε κάθε πόλη για να δείξουν ποιοι χάνουν και ποιοι κερδίζουν από την εκάστοτε ανάπλαση, αναλύοντας ακόμα και τους τρόπους με τους οποίους τα συγκεκριμένα νομοθετήματα θα προωθούσαν την εκδίωξη των παλαιών κατοίκων και, τελικά, τις διαδικασίες μέσα από τις οποίες όλα τα παραπάνω θα συνέβαλαν στην αύξηση της αστικής γαιοπροσόδου που θα κατέληγε στους νέους πια επενδυτές.

---

140 Βαΐου, Ντ., Χατζημιχάλης, Κ., *Ο Χώρος στην Αριστερή Σκέψη*, Αθήνα, 2012 (σελ. 112-116)

Αξίζει να σημειωθεί ότι οι κοινωνικές αλλαγές που συμβαίνουν κυρίως στα ιστορικά κέντρα πόλεων όπου πραγματοποιούνται αναπλάσεις μετά το 1970 αναλύονται στο πλαίσιο μιας συζήτησης που σηματοδοτείται από τον όρο *gentrification*. Ο όρος, που πρώτα χρησιμοποιήθηκε από τη Ruth Glass (1964), έχει αποδοθεί στα ελληνικά ως «εξευγενισμός», μια απόδοση που δεν υποδηλώνει τη βίαιη αλλαγή των χρήσεων γης, την εκδίωξη των παλαιών κατοίκων και των μικρών επιχειρήσεων και την εισβολή κερδοσκοπικών κεφαλαίων που συναρτώνται με το *gentrification*, όπως υπογραμμίζουν. Λίγο αργότερα, ο γεωγράφος Neil Smith (1979) χρησιμοποιεί τον όρο *gentrification* για να περιγράψει την εγκατάσταση πλούσιων κοινωνικών στρωμάτων στο κέντρο των αμερικανικών πόλεων και την παράλληλη εκδίωξη των φτωχών, οι οποίοι δεν μπορούσαν πλέον να πληρώσουν τα υψηλά ενοίκια που διαμορφώνονταν και συνοδεύονταν από γενικότερες αλλαγές στην περιοχή, που αφορούν στην άνοδο των τιμών ακινήτων και ενοικίων, αλλαγές στις χρήσεις γης, κλπ.

Στην Ελλάδα πολλές περιοχές έχουν μελετηθεί ή μελετώνται ως περιπτώσεις *gentrification*, κάνοντας συχνά καταχρηστική χρήση του όρου, όπως ισχυρίζονται οι Βαΐου και Χατζημιχάλης. Η Πλάκα είναι από τις πρώτες τέτοιες περιπτώσεις στο ιστορικό κέντρο, όπου μεγάλης έκτασης ανάπλαση ακολουθεί μια περίοδο «υποβάθμισης», με έντονη παρουσία κέντρων διασκέδασης και ηχορρόπανσης. Η αναβάθμιση της γειτονιάς απομάκρυνε τα φτωχά νοικοκυριά και τις μικρές βιοτεχνίες, αλλά, μετά από μια αρχική περίοδο αυστηρής εφαρμογής του κανονισμού χρήσεων γης, άρχισαν να πυκνώνουν και πάλι τα κέντρα νυχτερινής διασκέδασης μαζί με την επάνοδο της κατοικίας υψηλών εισοδημάτων.

Μια πολύ σημαντική πτυχή και ένα νέο ποιοτικό στοιχείο ως προς την απορρύθμιση του χωρικού σχεδιασμού είναι οι *fast track* «επενδύσεις». Στη διαμόρφωση αυτού του παράγοντα σημαντικό ρόλο διαδραματίζει «το είδος διακυβέρνησης της χώρας, το ειδικό καθεστώς των μνημονίων και του εφαρμοστικού νόμου που έχει επιβληθεί από το 2011 λόγω δημόσιου χρέους και η απαξίωση της ανταλλακτικής αξίας γης και ακινήτων, δημιουργούν για τα ελληνικά εδάφη μια οικονομική και θεσμική συγκυρία θεωρητικά ελκυστική για κερδοσκόπους επενδυτές. Η απαξίωση της

ιδιωτικής γαιοπροσόδου παρασύρει σε αντίστοιχη απαξίωση τη γαιοπρόσοδο της δημόσιας γης.»¹⁴¹

Οι περισσότερες επενδύσεις γίνονται μέσω του Ταμείου Ανάπτυξης της Ιδιωτικής Περιουσίας του Δημοσίου (ΤΑΙΠΕΔ), το οποίο ιδρύθηκε τον Ιούλιο του 2011 (ν. 3986/2011) ως ανεξάρτητη Α.Ε., στην οποία μεταβιβάστηκαν όλες οι μορφές ακίνητης ιδιωτικής περιουσίας του δημοσίου και των εποπτευόμενων οργανισμών με μεγάλη ακίνητη περιουσία. Δεδομένου ότι στα ακίνητα που ελέγχει το ΤΑΙΠΕΔ περιλαμβάνονται και 47 περιοχές Natura, ορεινοί όγκοι και παραλίες-βιότοποι, σιδηρόδρομοι, αεροδρόμια και λιμάνια σε όλη την Ελλάδα, θα πρέπει να επιδειχθεί ιδιαίτερη προσοχή στην εκμετάλλευσή τους και να γίνεται σε συνεννόηση με την τοπική αυτοδιοίκηση και την κοινωνία, καθώς μπορεί να επιφέρει μεγάλες ανισορροπίες στον υπάρχοντα αστικό σχεδιασμό.

7.4 Συμπεράσματα

Σε αυτό το κεφάλαιο αναζητήθηκαν οι δυνατότητες παρέμβασης της τοπικής αυτοδιοίκησης στη βελτίωση της ποιότητας της καθημερινής ζωής των πολιτών και αναδείχθηκε ο ρόλος της για τη μετατροπή των πόλεων σε βιώσιμες μέσω ενός ευρύτερου χωροταξικού σχεδιασμού και μέσω της παροχής υπηρεσιών ικανών για τη διατήρηση και την ενίσχυση του κοινωνικού ιστού με στόχο την προστασία του αστικού και περιαστικού περιβάλλοντος, τις δυνατότητες ενίσχυσης της απασχόλησης και της κοινωνικής πολιτικής και της διαχείρισης της προσφυγικής κρίσης. Είναι αντιληπτό ότι βιώσιμη πόλη δεν χαρακτηρίζεται μια πόλη μόνο από το άθροισμα πολλών βελτιώσεων, αλλά από έναν ολοκληρωμένο σχεδιασμό με ενεργή συμμετοχή των πολιτών, που εξασφαλίζει ταυτόχρονα τις οικονομικές, κοινωνικές και περιβαλλοντικές ανάγκες τους.

Η βιωσιμότητα των αστικών κέντρων αναφέρεται τόσο στη λειτουργικότητά τους με την έννοια της αντιμετώπισης των ελλείψεων που πολλά από αυτά παρουσιάζουν ως προς τις υποδομές τους αφενός, όσο και στην οικονομική τους βιωσιμότητα με την έννοια ενός ανταγωνιστικού παραγωγικού προτύπου σε συνδυασμό με την αποτελεσματική διοίκηση τους αφετέρου. Στοιχεία παρέμβασης των τοπικών αρχών

---

141 Χατζημυχάλης, Κ., *Κρίση Χρέους και Υφαρπαγή Γης*, Αθήνα, 2014 (σελ. 90-91)

στην περίοδο που διανύουμε οφείλουν να είναι η πρόσβαση των πολιτών στην εργασία, στην εκπαίδευση, στις υπηρεσίες και στην ψυχαγωγία, το αναβαθμισμένο φυσικό και πολιτιστικό περιβάλλον, η δυναμική και ανταγωνιστική οικονομική ανάπτυξη, οι καινοτόμες επιχειρηματικές δραστηριότητες και η παροχή κοινωνικών υπηρεσιών μέσω μιας εκσυγχρονισμένης δημόσιας διοίκησης, για να μην καταντήσουν εντελώς αφερέγγυοι οι δήμοι στα μάτια και στη συνείδηση των πολιτών. Η ενασχόληση με έναν ευρύτερο κύκλο συμμετοχών, που θα περιλαμβάνει μη κυβερνητικές οργανώσεις, εργαζόμενους, δημότες, επιχειρηματικούς συνεργάτες κλπ, μπορεί να ανοίξει στις τοπικές αρχές νέες προοπτικές που θα ενισχύσουν την καινοτομία.

Η ενίσχυση της δημοκρατίας σε έναν χωρικό σχεδιασμό με κοινωνική ανταποδοτικότητα, συγκεκριμένα με δομές που θα διατρέχουν όλα τα επίπεδα της κοινωνίας και της συμμετοχής πολιτών, ΜΚΟ, συνελεύσεων πολιτών, με ανοιχτές και διαφανείς διαδικασίες, είναι ανάγκη και προϋπόθεση για τη διαμόρφωση μιας δημοκρατικής δυναμικής και για την υποστήριξη του οράματος μιας άλλης κοινωνίας συνδεδεμένης με την παραγωγική ανασυγκρότηση της χώρας. Τα αιτήματα της δικαιοσύνης και αναδιανομής αφορούν τον προσανατολισμό πόρων και την απόδοση προτεραιότητας στις περιοχές με τα εντονότερα προβλήματα ή πιέσεις. Αφορούν τρόπους προσπέλασης αλλά και διαχείρισης των κοινών αγαθών. Και προϋποθέτουν την ουσιαστική ενημέρωση, την συμμετοχή, τον διάλογο και τις κοινωνικές συγκλίσεις.

Ένας βασικός παράγοντας απορρύθμισης του αστικού σχεδιασμού και της κοινωνικής συνοχής είναι διάφορες προσεγγίσεις μεγάλου εύρους αστικών παρεμβάσεων σε υποβαθμισμένες και απαξιωμένες περιοχές, οι οποίες αφορούν μόνο στον αστικό ανασχεδιασμό θεωρώντας ότι αποτελεί τον μοναδικό τρόπο επίλυσης πολλαπλών προβλημάτων σε γειτονιές και αστικές περιοχές. Τις περισσότερες φορές όμως αυτός ο φαινομενικά εύκολος και γρήγορος τρόπος αναζωογόνησης της υποβαθμισμένης ποιότητας ζωής δεν επιλύει ουσιαστικά κανένα πρόβλημα και αυτές οι παρεμβάσεις τελικά δεν είναι επιθυμητές γιατί επιβαρύνουν περαιτέρω την καθημερινότητα των πολιτών, οι οποίοι απλά στερούνται πολύτιμους χώρους. Η αναβάθμιση της ποιότητας θα όφειλε να είναι προτεραιότητα για τη διαφύλαξη του χαρακτήρα της γειτονιάς και θα έπρεπε να

σχεδιαστεί με τέτοιο τρόπο, ώστε οι κάτοικοι να επανακτήσουν και να επανοικειοποιηθούν το δημόσιο χώρο για να επανέλθει η κοινωνικότητα και να εξασφαλιστεί η κοινωνική συνοχή.

Την ανθρώπινη και βιώσιμη πόλη που ο πολίτης έχει ανάγκη να είναι, προσβάσιμη, με ελεύθερους χώρους πρασίνου και πολιτισμού, με κοινωνικές δομές που θα αμβλύνουν τους αποκλεισμούς, τόπος συνάντησης και κοινωνικότητας, θα πρέπει να την σχεδιαστεί από κοινού μέσω μιας συνεργασίας των φορέων της τοπικής αυτοδιοίκησης μαζί με επιστημονικούς φορείς, αλλά και την τοπική κοινωνία, με όρους διαφάνειας σε όλα τα στάδια από τον σχεδιασμό μέχρι την υλοποίηση, ώστε να έχει επίκεντρο τους κατοίκους της, τη βελτίωση της ποιότητας ζωής τους, τη βιώσιμη κυκλοφορία, την ενίσχυση της απασχόλησης.

Επίλογος - Γενικά Συμπεράσματα

Σε διεθνές και ευρωπαϊκό επίπεδο αναπτύσσεται μια νέα προβληματική για τη διακυβέρνηση των πόλεων και των αστικών περιφερειών, που εκφράζεται μέσα από καινοτόμες δράσεις και παρεμβάσεις που απαντούν σε ερωτήματα για τον περιορισμό της σπατάλης χώρου και φυσικών πόρων, για τον τρόπο με τον οποίο οι πόλεις θα γίνουν πιο φιλικές στους πολίτες τους, το ρόλο του δήμου και της περιφέρειας σε σχέση με τους δημότες και το κεντρικό κράτος, τον τρόπο αντιμετώπισης των γεωγραφικών, ιστορικών και κοινωνικοοικονομικών ιδιαιτεροτήτων της πόλης ή της αστικής περιφέρειας και άλλα πολλά. Τα κοινωνικά κινήματα πιέζουν απαιτώντας ριζοσπαστικές αλλαγές στον τρόπο διακυβέρνησης και στη βελτίωση των συνθηκών και των όρων διαβίωσής τους μέσα στις πόλεις. Σαφώς όμως πρέπει να βρεθεί τρόπος για τη βιωσιμότητα αυτής της διακυβέρνησης που θα βασίζεται σε ένα αντίστοιχα βιώσιμο σύστημα χρηματοδότησης. Επιπλέον, ζούμε σε μια περίοδο στην οποία οι χώρες με υψηλό δημόσιο χρέος, όπως η Ελλάδα, γίνονται ευκολότερα στόχοι υφαρπαγής γης, γιατί το χρέος λειτουργεί ταυτόχρονα ως μηχανισμός εξασθένησης της δημοκρατίας και της εθνικής κυριαρχίας και ως μηχανισμός απαξίωσης της ανταλλακτικής αξίας της γης¹⁴². Οι δυνατότητες παρέμβασης της τοπικής αυτοδιοίκησης για τη βελτίωση των συνθηκών της ποιότητας της καθημερινής ζωής των πολιτών που θα αποτυπωθούν, με διαφάνεια, σε έναν χωρικό σχεδιασμό με κοινωνική ανταποδοτικότητα κρίνονται καίριες και πρέπει να εγγυώνται σε μεγάλο βαθμό τον εκδημοκρατισμό της διακυβέρνησης σε τοπικό επίπεδο. Οι πόλεις είναι ο κατεξοχήν τόπος όπου γεννιούνται και διαμορφώνονται συνεχώς οι συνθήκες εκείνες που συντελούν στη διαδικασία οργάνωσης της ατομικής και κοινωνικής ζωής. Την ίδια στιγμή, στις πόλεις συντελούνται και όλες εκείνες οι διεργασίες (πολιτικές - οικονομικές) οι οποίες διαμορφώνουν τις σύγχρονες εξελίξεις. Το δικαίωμα στην πόλη είναι ένα «κενό σημαίνον»¹⁴³, όπως υποστηρίζει ο γεωγράφος David Harvey. Όλα εξαρτώνται από το ποιος θα του προσδώσει ένα νόημα. Η πόλη αποτελεί χώρο αμφισβήτησης και φιλονικίας, από την πλευρά της

142 Χατζημιχάλης, Κ., *Κρίση Χρέους και Υφαρπαγή Γης*, Αθήνα, 2014 (σελ. 60)

143 Harvey, D., *Εξεγερμένες Πόλεις*, Αθήνα, 2013 (σελ. 31)

διεκδίκησης του αστικού χώρου με σκοπό τον έλεγχο και τη χρήση του κατ' αποκλειστικότητα. Πάρκα, κτίρια, δρόμοι, ανεκμετάλλευτοι δημόσιοι χώροι προκαλούν κοινωνικές τόσο ιδιωτικές όσο και πολιτικές συγκρούσεις με σκοπό τη διαχείριση και τη χρήση τους. Σε αυτό το συγκρουσιακό περιβάλλον διαμορφώνονται σχέσεις αντιστασιακές κι αναδεικνύονται δυνάμεις εξουσίας. Το ουσιαστικό είναι ποιος θα αναλάβει να διαμορφώσει τα χαρακτηριστικά της καθημερινής ζωής στην πόλη. Ο Λεφέβρ υποστηρίζει ότι πολιτική μας υποχρέωση είναι να οραματιστούμε και να ανασυστήσουμε ένα εντελώς διαφορετικό είδος πόλης, έξω από το απεχθές χάος ενός κεφαλαίου που ωθεί στην ανεξέλεγκτη παγκοσμιοποίηση και αστικοποίηση. Κάτι τέτοιο όμως δεν μπορεί να συμβεί χωρίς τη δημιουργία ενός ισχυρού κοινωνικού κεφαλαίου του οποίου η συνοχή θα είναι σε θέση να μετασχηματίσει την καθημερινή ζωή στην πόλη. Ευτυχώς υπάρχουν πολλές αναφορές συλλογικών δράσεων οι παρεμβάσεις των οποίων είναι ουσιαστικές για την προώθηση του εκδημοκρατισμού της διακυβέρνησης και της συμμετοχής στα κέντρα λήψης αποφάσεων σε μια λογική μάλιστα «απο-εμπορευματοποίησης (de-commodification)»¹⁴⁴. Η αποστολή της έννοιας της απο-εμπορευματοποίησης θα μπορούσε να διευρυνθεί για να περιλάβει ζητήματα ζωής, όπως η διατήρηση και η προστασία της φυσικής ή πολιτιστικής κληρονομιάς, η ελκυστικότητα, δηλαδή στην πραγματικότητα ολόκληρης της κλίμακας των αξιών που η χωροταξία, ακόμα και κάτω από τη σημαία της πολιτικής εδαφικής συνοχής, αντιπροσωπεύει. Ο στόχος στην περίπτωση αυτή είναι ο απεγκλωβισμός από την καθαρά νομισματική λογική και λογική κερδοφορίας.

Το πιο σημαντικό που πρέπει να κρατήσουμε είναι ότι όλο και πιο πολλοί άνθρωποι επιζητούν πλέον λογοδοσία, πληροφόρηση, διαφάνεια, συμμετοχή και κοινωνική συνοχή, αναζητούν κάποιον τρόπο συμμετοχής στη διαδικασία προς έναν πιο ευημερούντα κόσμο. Για να επιτευχθούν αυτοί οι στόχοι, όλοι οι πολίτες, πρέπει να συμμετέχουν ισότιμα στη διαμόρφωση της πολιτικής και στη λήψη των αποφάσεων με το δικαίωμα στην πόλη να καταλαμβάνει το κεντρικό σύνθημα για τη διεκδίκηση των ζωών τους και της κάθε στιγμής της καθημερινότητάς τους, είναι η αντίσταση στην αστικοποίηση ως μέσο συσσώρευσης πλούτου για λίγους, είναι η ανάκτηση της πόλης. Η κοινωνία ζητά απεγνωσμένα διέξοδο. Τα δημοτικά συμβούλια μαζί με

---

144 Κυβέλου, Στ., *Από τη Χωροταξία στη Χωροδιαχείριση*, Αθήνα, 2010 (σελ. 261)

την κοινωνία πρέπει να διεκδικούν μια προοδευτική αλλαγή, η τοπική αυτοδιοίκηση πρέπει να δώσει προτεραιότητα σε θέματα κοινωνικής και περιβαλλοντικής πολιτικής και να σχεδιάσει την πολιτική της με τρόπο συμμετοχικό, με διαφάνεια και προβλέψεις λογοδοσίας¹⁴⁵, αφουγκραζόμενη τις κοινωνικές ανάγκες. Μια διαδικασία μετασχηματισμού πολιτικών πρακτικών και διακυβέρνησης διαμορφούμενη από κοινού με τις τοπικές παραγωγικές δυνάμεις και συλλογικότητες, ώστε να προκύψει ένα σχέδιο κοινωνικής οικονομίας ικανό να εξαλείψει τις ανισότητες, τη φτωχοποίηση, τους αποκλεισμούς.

Το κράτος αλλά και οι φορείς τοπικής αυτοδιοίκησης μπορούν να χαράξουν πολιτικές προς την κατεύθυνση των δημιουργικών πόλεων, με την έννοια της δημιουργίας ενός αστικού περιβάλλοντος ικανού να παράγει με άξονα τη δημιουργικότητα και την καινοτομία – κι ως αποτέλεσμα να επιτυγχάνεται η οικονομική ανάπτυξη¹⁴⁶

Οι συνθήκες που βιώνουμε σήμερα απαιτούν έναν πρόσθετο προβληματισμό σχετικά με την ένταξη της βιωσιμότητας και της δημιουργικότητας είτε στο σχεδιασμό είτε στον επανασχεδιασμό μιας πόλης. Ειδικά σε περιοχές με έντονα δημογραφική δυναμικότητα, πρέπει να υπάρχει η απαραίτητη ευελιξία στον σχεδιασμό των αστικών δομών με οδηγό την τεχνολογική καινοτομία και λαμβάνοντας υπόψη πάντα την προοπτική των καταστάσεων λειτουργώντας με προνοητικότητα.¹⁴⁷

Οι αστικές προκλήσεις πρέπει να αντιμετωπίζονται με ολοκληρωμένο και ολιστικό τρόπο, συμπεριλαμβάνοντας στις στρατηγικές επίλυσης και τον κοινωνικό παράγοντα. Οι επίσημη διακυβέρνηση να έχει την ευελιξία να συνεργάζεται με την κοινωνία συσπειρώνοντάς την και ευαισθητοποιώντας την σε όλα τα κρίσιμα ζητήματα. Τα βιώσιμα συστήματα διακυβέρνησης θα πρέπει να είναι σε θέση να δημιουργούν κοινά αναπτυξιακά οράματα και να επιτυγχάνουν οριζόντιο και κάθετο συντονισμό, καθώς είναι απαραίτητη η στενή συνεργασία με την κεντρική κυβέρνηση. Η βιώσιμη τοπική αυτοδιοίκηση είναι σε θέση να επιτυγχάνει κοινωνική

---

145 Harnecker, M., *Rebuilding the Left*, Λονδίνο/Νέα Υόρκη, 2007 (σελ. 86-89)

146 Girard, L., F., Baycan, T., Nijkamp, P., *Sustainable City and Creativity: Promoting Creative Urban Initiative*, 2011 (σελ. 160-172)

147 Ibid (σελ. 318-319)

συναχή, να δημιουργεί τις προϋποθέσεις για ισόρροπη σχέση μεταξύ οικονομικής ανάπτυξης και περιβαλλοντικής προστασίας και ανάδειξης και να αξιοποιεί στο έπακρο το κοινωνικό κεφάλαιο.¹⁴⁸

Ο κόσμος μας βρίσκεται σε μια κρίσιμη καμπή. Είναι απαραίτητο να γίνουν κάποιες αλλαγές προς την κατεύθυνση μιας βιώσιμης ανάπτυξης. Αυτή η μεταστροφή δεν θα έρθει από τη μια μέρα στην άλλη, όμως απαιτείται σήμερα κίολας εάν είναι δυνατό, η κοινή συνειδητοποίηση ότι είναι απαραίτητη. Θα μπορούσαμε να συνεχίσουμε με το σημερινό οικονομικό και κοινωνικό μοντέλο που έχει αποδεχθεί σε πολλές περιπτώσεις ότι οδηγεί σε κοινωνικό αδιέξοδο και κυρίως περιβαλλοντική συρρίκνωση. Ενδεχομένως θα μπορούσε να γίνουν μικρότερες ή μεγαλύτερες παρεμβάσεις-τροποποιήσεις προς μια πιο «περιβαλλοντικά ευαίσθητη» εκδοχή αυτού του μοντέλου και να γίνει προσπάθεια επίτευξης αυτού που ονομάζουμε "πράσινη ανάπτυξη" μειώνοντας εν γένει το οικολογικό μας αποτύπωμα. Και τέλος, μπορούμε να επιλέξουμε μια πιο ριζοσπαστική προσέγγιση όπου ο απώτερος στόχος να μην είναι αυτή καθαυτή η ανάπτυξη, αλλά η βιώσιμη ευημερία των ανθρώπων. Ο στόχος αυτό μπορεί να επιτευχθεί με δικαιοσύνη στην κατανομή των πόρων, του εισοδήματος και της εργασίας, με καινοτόμες μεταρρυθμίσεις σε όλους τους τομείς, με προώθηση των τεχνολογικών καινοτομιών που να υποστηρίζουν την κοινωνική ευημερία και όχι τη στείρα ανάπτυξη, την υποστήριξη της πραγματικής δημοκρατίας στην κοινωνία και την προώθηση της κουλτούρας υψηλού πολιτισμού και όχι της κατανάλωσης. Οι πόλεις λόγω της υψηλής πληθυσμιακής τους συγκέντρωσης είναι απαραίτητο να υποστηρίξουν αυτές τις μεταρρυθμίσεις, οι οποίες όσος χρόνος κι αν απαιτηθεί, είναι εφικτό να φύγουν από τη σφαίρα της ουτοπίας και να περάσουν στην πραγματική υλοποίηση.

---

148 Ευρωπαϊκή Ένωση – Περιφερειακή πολιτική, Πόλεις του αύριο: Προκλήσεις, Οράματα, η πορεία μπροστά, 2011 (διαθέσιμο στο http://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docgener/studies/pdf/citiesoftomorrow/citiesoftomorrow_summary_el.pdf, προσπελάστηκε στις 20-12-2015)

Είναι σημαντική η πρόκληση να μεταβούμε σε ένα καλύτερο και βιώσιμο τρόπο διαχείρισης της οικονομίας, της κοινωνίας και του περιβάλλοντος και οι πόλεις είναι οι φορείς που πρέπει να ξεκινήσουν αυτή τη θετική μετάβαση.¹⁴⁹

Είναι σημαντική η συνειδητοποίηση ότι τα σύγχρονα ζητήματα πχ της διακυβέρνησης και της εκπροσώπηση, των χρηματοδοτήσεων, της δικαιοσύνης, της οικονομίας, του περιβάλλοντος και της κοινωνίας, θα αντιμετωπισθούν με βέλτιστο τρόπο εάν υπάρχει μεταξύ των πόλεων διεπιστημονική και διατομεακή συνεργασία προκειμένου να υπάρξουν καινοτόμες ιδέες και προσεγγίσεις. **Πρέπει να έχουμε όλοι κατά νου ότι οι αποφάσεις που λαμβάνουμε, οι περιοχές που ερευνούμε, ο τρόπος που δρούμε ή αδρανούμε σήμερα θα διαμορφώσουν τις πόλεις του αύριο.**¹⁵⁰

149C., Building a sustainable and desirable economy-in-society-in-nature, ANU E Press, Canberra Australia, 2013(σελ 73)

150 Bell, S., Paskins, J. (eds.), *Imagining the Future City: London 2062*, London, 2013 (σελ 173-175)

151Εικόνα διαθέσιμη στο <http://www.joyousabundanceinstitute.com/why-sustainable-cities-are-a-smart-innovation-in-todays-world/>

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

A) Ελληνική

i) Βιβλία

- Ανδρικοπούλου, Ελ., Γιαννάκου, Αθ., Καυκαλάς, Γρ., Πιτσιαβά-Λατινοπούλου, Μ., *Πόλη και πολεοδομικές πρακτικές για τη βιώσιμη αστική ανάπτυξη (2^η αναθεωρημένη έκδοση)*, Εκδόσεις ΚΡΙΤΙΚΗ, Αθήνα, 2014
- Βαΐου Ντ. και Χατζημιχάλης Κ., *Ο Χώρος στην Αριστερή Σκέψη*, Εκδ. Νήσος, Αθήνα, 2012
- Βασενχόβεν, Λ., *Χωρική Διακυβέρνηση – Θεωρία, ευρωπαϊκή εμπειρία και η περίπτωση της Ελλάδας*, Εκδ. Κριτική, Αθήνα, 2010.
- Γιαουτζή, Μ., Στρατηγέα, Α., *Χωροταξικός Σχεδιασμός – Θεωρία και Πράξη*, Εκδ. Κριτική, Αθήνα, 2011
- Γρηγορίου, Π., Σαμιώτης, Γ., Τσάλτας Γρ., *Η Συνδιάσκεψη των Ηνωμένων Εθνών για το Περιβάλλον και την Ανάπτυξη*, Εκδ. Παπαζήση, Αθήνα, 1993
- Διάκος, Κ., *Εγχειρίδιο για μια Πράσινη Αυτοδιοίκηση*, Εκδ. Πατάκη, Αθήνα, 2010
- Καστέλς, Μ., *Πόλη και κοινωνικοί αγώνες*, Εκδ. Αγώνας, Αθήνα, 1980
- Κομνηνός, Ν., *ΤΕΧΝΟΠΟΛΕΙΣ ΚΑΙ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΕΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΗ*, εκδόσεις GUTENBERG, Αθήνα , 1993
- Κυβέλου, Στ., *Από τη Χωροταξία στη Χωροδιαχείριση*, Εκδ. Κριτική, Αθήνα, 2010
- Λύκος, Μ., *Ευρωπαϊκή Ολοκλήρωση και Ελληνική Περιφερειακή Ανάπτυξη*, σε: Μαραβέγιας, Ν., Σακελλαρόπουλος, Θ., *Ευρωπαϊκή Ολοκλήρωση και Ελλάδα. Οικονομία, Κοινωνία, Πολιτικές*, Εκδ. Διόνικος, Αθήνα, 2006
- Μανιτάκης, Α., *Συνταγματική Οργάνωση του Κράτους*, Εκδ. Σάκκουλα, Αθήνα-Θεσσαλονίκη, 2009.
- Μπεσίλα-Βήκα, Ε., *Τοπική Αυτοδιοίκηση*, τόμος Ι, Εκδ. Σάκκουλα, Αθήνα-Θεσσαλονίκη, 2004

- Μπίθας, Κ., Βιώσιμες Πόλεις: Θεωρία-Πολιτική, εκδόσεις ΤΥΠΟΘΥΤΩ – ΓΙΩΡΓΟΣ ΔΑΡΔΑΝΟΣ, Αθήνα, 2001
- Σαμιώτης, Γ., Τσάλτας, Γρ., Διεθνής Προστασία του Περιβάλλοντος, Τόμος Ι, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα, 1990
- Συλλογικό Έργο, Επιμέλεια: [Κώστας Γιαννακόπουλος](#), Κ., [Γιαννιτσιώτης](#), Γ., κείμενα: [Σταυρίδης](#), Σ., [Οικονόμου](#), Λ., [Γιαννακόπουλος](#), Κ., [Πανόπουλος](#), Π., [Καντσά](#), Β., [Αθανασίου](#), Αθ., [Γιαννιτσιώτης](#), Γ., [Καραθανάσης](#), Π., [Γιαλούρη](#), Ελ., *Αμφισβητούμενοι χώροι στην πόλη: Χωρικές προσεγγίσεις του πολιτισμού*, Εκδόσεις Αλεξάνδρεια και Πανεπιστήμιο Αιγαίου, Μυτιλήνη, 2010
- Τσάλτας, Γρ. (επιμέλεια – παρουσίαση), *Αειφορία και Περιβάλλον: Ο Νησιωτικός Χώρος στον 21° Αιώνα*, εκδ. Ι. Σιδέρης Αθήνα, 2005
- Τσάλτας, Γρ., *Αναπτυξιακό Φαινόμενο και Τρίτος Κόσμος, Πολιτικές και Διεθνές Δίκαιο της Ανάπτυξης*, Εκδ. Παπαζήση, Αθήνα, 1991
- Τσάλτας, Γρ., (επιμέλεια), *Γιοχάνεσμπονγκ: Το Περιβάλλον μετά την Συνδιάσκεψη των Ηνωμένων Εθνών για την Αειφόρο Ανάπτυξη*, Εκδ. Ι. Σιδέρης, Αθήνα, 2003
- Τσάλτας, Γρ., (επιμέλεια - παρουσίαση), *Κλιματική Αλλαγή, Το Περιβάλλον μετά τη Διεθνή Διάσκεψη των Η Ε στο Μπαλί*, Εκδ. Ι. Σιδέρης, Αθήνα, 2009
- Τσάλτας, Γρ., Πλατιάς Χαράλαμπος, *Ευρωπαϊκή Ένωση και Περιβάλλον: Ανατομία μιας κοινής ευρωπαϊκής πολιτικής*, Εκδ. Ι. Σιδέρης, Αθήνα, 2010
- Τσίκλη, Α., *Νέες τεχνολογίες και μορφές χωρικής αναδιάρθρωσης*, σε: Βαΐου, Ντ. και Χατζημιχάλης, Κ., *Ο χώρος στην αριστερή σκέψη*, Ινστιτούτο Πουλαντζάς και Εκδ. Νήσος, Αθήνα, 2012
- Χατζημιχάλης, Κ., *Κρίση Χρέους και Υφαρπαγή Γης*, Εκδ. ΚΨΜ, Αθήνα, 2014
- Häberle, P., *Η Τοπική Αυτοδιοίκηση στον Αστερισμό του Ευρωπαϊκού Συνταγματικού Δικαίου*, Εκδ. Σάκκουλα, Αθήνα-Θεσσαλονίκη, 2010
- Harvey, D., *Εξεγερμένες Πόλεις*, Εκδ. ΚΨΜ, Αθήνα, 2013
- Lefebvre, H., *Δικαίωμα στην Πόλη – Χώρος και Πολιτική*, Εκδ. Κουκίδα, Αθήνα, 2006

ii) Άρθρα/ Συμβολές σε Συλλογικούς Τόμους

- Αθανασίου, Ε., *Η έννοια της βιώσιμης πόλης στη συνθήκη της κρίσης*, στο 2^ο τεύχος του ηλεκτρονικού περιοδικού «για την περιβαλλοντική εκπαίδευση» της Πανελλήνιας Ένωσης Εκπαιδευτικών για την Περιβαλλοντική Εκπαίδευση (Π.Ε.ΕΚ.Π.Ε.) <http://www.peakremagazine.gr/article/%CE%B7-%CE%AD%CE%BD%CE%BD%CE%BF%CE%B9%CE%B1-%CF%84%CE%B7%CF%82-%CE%B2%CE%B9%CF%8E%CF%83%CE%B9%CE%BC%CE%B7%CF%82-%CF%80%CF%8C%CE%BB%CE%B7%CF%82-%CF%83%CF%84%CE%B7-%CF%83%CF%85%CE%BD%CE%B8%CE%AE%CE%BA%CE%B7-%CF%84%CE%B7%CF%82-%CE%BA%CF%81%CE%AF%CF%83%CE%B7%CF%82> (προσπελάστηκε στις 8/01/2016)
- Γολέμης, Χ., *Η αξιοσημείωτη εμπειρία της άμεσης δημοκρατίας σε μια πόλη της Βραζιλίας*, http://www.pyxida.gr/index.php?option=com_content&view=article&id=85:k&catid=14:2009-12-15-17-10-31&Itemid=312 (προσπελάστηκε στις 21/12/2015)
- Νικολάου, Κ., *Βιώσιμη πόλη με συμμετοχή των πολιτών σε περίοδο κρίσης*, στο 2^ο τεύχος του ηλεκτρονικού περιοδικού «για την περιβαλλοντική εκπαίδευση» της Πανελλήνιας Ένωσης Εκπαιδευτικών για την Περιβαλλοντική Εκπαίδευση (Π.Ε.ΕΚ.Π.Ε.), <http://www.peakremagazine.gr/article/%CE%B2%CE%B9%CF%8E%CF%83%CE%B9%CE%BC%CE%B7-%CF%80%CF%8C%CE%BB%CE%B7-%CE%BC%CE%B5-%CF%83%CF%85%CE%BC%CE%BC%CE%B5%CF%84%CE%BF%CF%87%CE%AE-%CF%84%CF%89%CE%BD-%CF%80%CE%BF%CE%BB%CE%B9%CF%84%CF%8E%CE%BD-%CF%83%CE%B5-%CF%80%CE%B5%CF%81%CE%AF%CE%BF%CE%B4%CE%BF-%CE%BA%CF%81%CE%AF%CF%83%CE%B7%CF%82> (προσπελάστηκε στις 8/12/2015)

B) Ξενόγλωσση

i) Βιβλία

- Baiocchi, G., *Participation, activism, and politics: The Porto Alegre experiment*, σε: A. Fung, A., και Wright, E., (επιμ.), *Deepening Democracy: Institutional Innovations in Empowered Participatory Governance*, Verso, Λονδίνο/Νέα Υόρκη, 2003
- Bell, S., Paskins, J., (eds.), *Imagining the Future City: London 2062*, Ubiquity Press, London, 2013
- Geddes, P., *Cities in Evolution*, Williams and Nordgate, Λονδίνο, 1915
- Girard, L., F., Baycan, T., Nijkamp, P., *Sustainable City and Creativity: Promoting Creative Urban Initiative*, Ashgate Publishing Limited, 2011
- Glasson, J., *An Introduction to Regional Planning*, Hutchinson Educational, Λονδίνο, 1974
- Harnecker, M., *Rebuilding the Left*, Zed Books, Λονδίνο/Νέα Υόρκη, 2007
- Komiyama, H., *Beyond the Limits to Growth: New ideas for Sustainability from Japan*, Springer Open, Tokyo, 2011
- Lerner, J., *Building a Democratic City How Participatory Budgeting Can Work in Toronto*, Community Engagement Unit, City of Toronto, Τορόντο, 2004.
- Rawls, J., *A theory of Justice*, The Belknap Press of Harvard University, ΗΠΑ, 1971
- Robert, C., *Building a sustainable and desirable economy-in-society-in-nature*, ANU E Press, Canberra Australia, 2013

Δ) Εκθέσεις, Μελέτες, Αναφορές

- Ευρωπαϊκή Ένωση – Περιφερειακή πολιτική, Πόλεις του αύριο: Προκλήσεις, Οράματα, η πορεία μπροστά, 2011, διαθέσιμο στο http://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docgener/studies/pdf/citiesoftomorrow/citiesoftomorrow_summary_el.pdf (προσπελάστηκε στις 20-12-2015)

- Ελληνική Εταιρεία Τοπικής Ανάπτυξης και Αυτοδιοίκησης (ΕΕΤΑΑ), *Κοινωνική Πολιτική και Τοπική Αυτοδιοίκηση. Παρούσα κατάσταση και προοπτικές*, Εκδ. ΕΕΤΑΑ, Αθήνα 1995
- Ελληνική Εταιρεία Τοπικής Ανάπτυξης και Αυτοδιοίκησης (ΕΕΤΑΑ), *Οι Δήμοι στο κατώφλι της Νέας Προγραμματικής Περιόδου – Τα νέα χρηματοδοτικά εργαλεία , η οργάνωση της εταιρικής σχέσης και της διαβούλευσης*, διαθέσιμο στο: http://web3.eetaa.gr/eu2020/01102013_dimoi_eu2020.pdf (προσπελάστηκε στις 13/11/2015)
- Επιτροπής *Ευρώπη 2020: Η στρατηγική της Ευρωπαϊκής Ένωσης για την ανάπτυξη και την απασχόληση*, COM(2010) 2020 τελικό, 2010, διαθέσιμο στο <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/HTML/?uri=URISERV:em0028&from=EL> (προσπελάστηκε στις 13/11/2015)
- Επιτροπή των Περιφερειών, *Λευκή Βίβλος για την Πολυεπίπεδη Διακυβέρνηση της Επιτροπής των Περιφερειών (2009)*, διαθέσιμο στο http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2009_2014/documents/regi/dv/cdr89-2009_/cdr89-2009_el.pdf (προσπελάστηκε στις 8/11/2015)
- Ευρωπαϊκή Επιτροπή, *Πολιτική Συνοχής 2014-2020*, διαθέσιμο στο http://ec.europa.eu/regional_policy/archive/what/future/index_el.cfm (προσπελάστηκε στις 13/12/2015)
- ΚΕΔΕ, διαθέσιμο στο <http://www.kedke.gr/wp-content/uploads/2015/12/%CE%95%CE%A0%CE%99%CE%A3%CE%A4%CE%9F%CE%9B%CE%97-%CF%80-%CE%9A%CE%95%CE%94%CE%95-%CF%80%CF%81%CE%BF%CF%82-%CE%95%CE%9B%CE%9B%CE%97%CE%9D%CE%95%CE%A3-%CE%92%CE%9F%CE%A5%CE%9B%CE%95%CE%A5%CE%A4%CE%95%CE%A3.pdf> (προσπελάστηκε στις 13/12/2015)
- Πράσινη Βίβλος σχετικά με τις Συμπράξεις Δημόσιου και Ιδιωτικού Τομέα και το Κοινωνικό Δίκαιο των Δημοσίων Συμβάσεων και των Συμβάσεων Παραχώρησης COM (2004) 327 τελικό (υποβληθέν από την Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων), διαθέσιμο στο http://www.sdit.mnec.gr/sites/default/files/nomothesia/GREEN_PAPER_ELL.pdf (προσπελάστηκε στις 14/11/2015)

- Τακτικό Ευρωβαρόμετρο 83 – Άνοιξη 2015, Έκθεση Πρώτων Αποτελεσμάτων, διαθέσιμο στο http://ec.europa.eu/greece/news/2015/20150731_eurobarometre_83_el.htm (προσπελάστηκε 10/12/2015)
- Τακτικό Ευρωβαρόμετρο 84 – Φθινόπωρο 2015, Εθνική έκθεση, διαθέσιμο στο http://ec.europa.eu/greece/pdf/st84_report_repel_final2.pdf (προσπελάστηκε στις 24/11/2015)
- Final Report of the ESPON project 2.3.2 “Governance of Territorial and Urban Policies from EU to Local Level” (2006), διαθέσιμο στο http://www.espon.eu/export/sites/default/Documents/Projects/ESPON2006/Projects/PolicyImpactProjects/Governance/fr-2.3.2_final_feb2007.pdf (προσπελάστηκε στις 13/12/2015)
- Ευρωπαϊκή επιτροπή World and European Sustainable Cities Insights from EU research, διαθέσιμο στο https://ec.europa.eu/research/social-sciences/pdf/policy_reviews/sustainable-cities-report_en.pdf (προσπελάστηκε στις 13/12/2015)
- Habitat iii, διαθέσιμο στο <https://www.habitat3.org/the-new-urban-agenda/about> (προσπελάστηκε στις 13/12/2015)
- Habitat ii declaration, διαθέσιμο στο <http://www.un.org/en/development/devagenda/habitat.shtml> (προσπελάστηκε στις 13/12/2015)
- Τοπική Ατζέντα 21 (PIO 1992), (κεφ. 7 και κεφ. 28), διαθέσιμο στο <https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/Agenda21.pdf> (προσπελάστηκε στις 13/12/2015)
- Brundtland Report (η έκθεση της Παγκόσμιας Επιτροπής για το Περιβάλλον και την Ανάπτυξη το 1987), διαθέσιμο στο <http://www.un-documents.net/our-common-future.pdf> (προσπελάστηκε στις 13/12/2015)
- Report of the World Summit on Sustainable Development Johannesburg, South Africa, 26 August- 4 September 2002 διαθέσιμο στο http://www.unmillenniumproject.org/documents/131302_wssd_report_reissued.pdf (προσπελάστηκε στις 13/12/2015)

- UN-Habitat Model Projects 2013/2014 , Time to Think Urban, διαθέσιμο στο <http://unhabitat.org/53-un-habitat-model-projects-20132014-time-to-think-urban/> (προσπελάστηκε στις 13/12/2015)
- INTERNATIONAL COUNCIL FOR LOCAL ENVIRONMENTAL INITIATIVES –ICLEI, διαθέσιμο στο <http://www.iclei-europe.org/topics/> (προσπελάστηκε στις 13/12/2015)
- Ο ΧΑΡΤΗΣ ΤΟΥ AALBORG, διαθέσιμο στο <http://www.sustainablecities.eu/aalborg-process/charter> (προσπελάστηκε στις 11/11/2015)
- The impact of European demographic trends on regional and urban development Synthesis report, Issued within the framework of the Hungarian Presidency of the Council of the European Union Budapest, 2011, διαθέσιμο στο http://www.espon-usespon.eu/dane/web_usespon_library_files/1239/the_impact_of_european_demographic_trends.pdf (προσπελάστηκε στις 15-11-2015)
- UN-HABITAT, The Challenge of Slums: Global Report on Human Settlements, Earthscan Publications Ltd, London, 2003, διαθέσιμο στο <http://unhabitat.org/books/the-challenge-of-slums-global-report-on-human-settlements-2003/>, (προσπελάστηκε στις 20/12/2015)
- UN-HABITAT, Ten-year review of the implementation of the Copenhagen Declaration and Programme of Action to be undertaken by the Commission for Social Development at its 43d session in February 2005, 2005, διαθέσιμο στο <http://www.un.org/esa/socdev/csd/2005/documents/contrib/HABITAT.pdf>, (προσπελάστηκε στις 19/11/2015)
- United Nations, The Millennium Development Goals Report, 2010, διαθέσιμο στο http://www.un.org/millenniumgoals/pdf/MDG_Report_2010_ENG.pdf (προσπελάστηκε στις 11/11/2015)
- WCED, Our Common Future, Report of the World Commission on Environment and Development, 1987, διαθέσιμο στο: <http://www.un-documents.net/ocf-09.htm> (προσπελάστηκε στις 11/12/2015)

Ε) Άλλες Πηγές

- Γνωμοδότηση της Επιτροπής των Περιφερειών της 14ης Νοεμβρίου 2001 με θέμα «Ο ρόλος και η συμμετοχή της Επιτροπής των Περιφερειών στην ευρωπαϊκή διαδικασία λήψης αποφάσεων»
- Έκδοση της Ευρωπαϊκής Εβδομάδας Πόλεων και Περιφερειών, Open Days 2015 Βρυξέλλες, Οκτώβριος 2015,
http://ec.europa.eu/regional_policy/opendays/od2015/doc/OD2015_web.pdf
- Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Panorama inforegio, Τεύχος 28, Δεκέμβριος 2008
- http://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docgener/panorama/pdf/mag28/mag28_el.pdf
- Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Panorama inforegio, Τεύχος 52, Άνοιξη 2015,
http://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docgener/panorama/pdf/mag52/mag52_el.pdf
- Συμβούλιο της Ευρώπης, *Η Τοπική Αυτοδιοίκηση σε κρίσιμους καιρούς: πολιτικές πρωτοβουλίες για την αντιμετώπιση της κρίσης, την ανάκαμψη και την οικοδόμηση ενός βιώσιμου μέλλοντος* (2011),
http://www.ypes.gr/UserFiles/f0ff9297-f516-40ff-a70e-eca84e2ec9b9/TopAut_Gr_2.pdf, ανακτήθηκε στις 14/2/2016
- ΦΕΚ 92 Α'/14.07.1986 (Τοπική αυτοδιοίκηση – περιφερειακή ανάπτυξη και δημοκρατικός προγραμματισμός)
- ΦΕΚ 207 Α'/07.10.1999 (Ν. 2742/1999 Χωροταξικός σχεδιασμός και αειφόρος ανάπτυξη και άλλες διατάξεις)
- ΦΕΚ 232 Α'/22.09.2005 (Ν. 3389/2005 Συμπράξεις Δημόσιου και Ιδιωτικού Τομέα)
- ΦΕΚ 114 Α'/08.06.2006 (Ν. 3463/2006 Κύρωση του Κώδικα Δήμων και Κοινοτήτων)
- ΦΕΚ 87 Α'/07.06.2010 (Ν. 3852/2010 Νέα Αρχιτεκτονική της Αυτοδιοίκησης και της Αποκεντρωμένης Διοίκησης – Πρόγραμμα Καλλικράτης), διαθέσιμο στο http://www.ypes.gr/UserFiles/f0ff9297-f516-40ff-a70e-eca84e2ec9b9/nomos_kallikrati_9_6_2010.pdf (προσπελάστηκε στις 10/01/2016)

- ΦΕΚ 156 Α'/01.08.2014 (Νέο Ρυθμιστικό Σχέδιο Αθήνας-Αττικής)
- ΦΕΚ 166 Α'/ 07.12.2015 (Κύρωση του Κρατικού Προϋπολογισμού οικονομικού έτους 2016)

ΣΤ) Ηλεκτρονικές Πηγές

- Αθανασίου, Ε., «Βιώσιμες πόλεις» στην Ελλάδα της οικονομικής κρίσης, Συνέδριο με θέμα «Μεταβολές και ανασηματοδοτήσεις του χώρου στην Ελλάδα της κρίσης» του Τμήματος Αρχιτεκτόνων Μηχανικών του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας, Νοέμβριος 2013, <http://www.arch.uth.gr/crisisconference/proceedings/LettersPDF/A.pdf> (προσπελάστηκε στις 6/12/2015)
- Ευρωπαϊκή Επιτροπή http://ec.europa.eu/regional_policy/index.cfm/el/funding/erdf/ (προσπελάστηκε στις 6/12/2015)
- Ευρωπαϊκή Στατιστική Αρχή EUROSTAT, Στοιχεία σχετικά με την ανεργία στην Ευρωπαϊκή Ένωση (Ιανουάριος 2016) <http://ec.europa.eu/eurostat/documents/2995521/7149413/3-02022016-AP-EN.pdf/545157bf-6284-498f-a984-e031a89719c9> (προσπελάστηκε στις 10/01/2016)
- Καλαντζοπούλου, Μ., Κουτρολίκου, Π. και Πολυχρονιάδη, Κ., *Ο κυρίαρχος λόγος για το κέντρο της Αθήνας*, <https://encounterathens.wordpress.com/2011/05/15/o-%CE%BA%CF%85%CF%81%CE%AF%CE%B1%CF%81%CF%87%CE%BF%CF%82-%CE%BB%CF%8C%CE%B3%CE%BF%CF%82-%CE%B3%CE%B9%CE%B1-%CF%84%CE%BF-%CE%BA%CE%AD%CE%BD%CF%84%CF%81%CE%BF-%CF%84%CE%B7%CF%82-%CE%B1%CE%B8%CE%AE%CE%BD/> (προσπελάστηκε στις 6/12/2015)
- Υπουργείο Εσωτερικών και Διοικητικής Ανασυγκρότησης, *Ευρωπαϊκή Πρωτοβουλία Αστικές Καινοτόμες Δράσεις: Πρώτη πρόσκληση υποβολής προτάσεων*, <http://www.ypes.gr/UserFiles/f0ff9297-f516-40ff-a70e-eca84e2ec9b9/eggr44090-161215.pdf> (προσπελάστηκε στις 16/11/2015)

- <http://www.academia.edu/Documents/in/Soleri> (προσπελάστηκε στις 10/11/2015)
- http://unfccc.int/meetings/paris_nov_2015/meeting/8926.php (προσπελάστηκε στις 6/12/2015)
- http://ec.europa.eu/clima/policies/international/paris_protocol/cities/index_en.htm
- <http://www.tovima.gr/opinions/article/?aid=148761> (προσπελάστηκε στις 02/01/2016)
- http://ec.europa.eu/clima/policies/international/paris_protocol/index_en.htm (προσπελάστηκε στις 16/11/2015)
- <http://www.who.int/world-health-day/2010/media/whd2010background.pdf> (προσπελάστηκε στις 10/12/2015)
- <http://www.unhabitat.org/jo/pdf/GRHS.2003.pdf> (προσπελάστηκε στις 16/11/2015)
- <http://unhabitat.org/unpacking-metropolitan-governance-for-sustainable-development-discussion-paper-published/> (προσπελάστηκε στις 6/12/2015)
- <http://unhabitat.org/books/slums-of-the-world-the-face-of-urban-poverty-in-the-new-millennium/> (προσπελάστηκε στις 6/12/2015)
- <http://unhabitat.org/books/water-and-sanitation-in-the-worlds-cities-local-action-for-global-goals/> (προσπελάστηκε στις 07/11/2015)
- <http://www.mfa.gr/exoteriki-politiki/pagkosmia-zitimata/periballon-klimatike-allage.html> (προσπελάστηκε στις 7/11/2015)
- <http://live.worldbank.org/what-makes-a-sustainable-city> (προσπελάστηκε στις 6/1/2016)